

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΙΝΗΜΑΤΩΝ
ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗΣ ΑΛΛΑΓΗΣ
ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΚΛΙΜΑΤΙΚΕΣ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΕΙΣ:
ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

ΔΗΜΗΤΡΑ ΣΠΑΘΑΡΙΔΟΥ
Α.Μ. 1211Μ076

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
Γ. ΤΣΑΛΤΑΣ

ΑΘΗΝΑ
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2014

**“Η διαλεκτική των κοινωνικών κινημάτων
στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και
στις κλιματικές διαπραγματεύσεις:
Προκλήσεις και προοπτικές”**

Δήμητρα Σπαθαρίδου

AM 1211M076

**Διπλωματική εργασία που υποβλήθηκε στο
Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
Περιβαλλοντική Διακυβέρνηση και Βιώσιμη Ανάπτυξη
του τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών
ως μέρος των απαιτήσεων για την απόκτηση
Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης
στην Περιβαλλοντική Διακυβέρνηση και Βιώσιμη Ανάπτυξη**

Αθήνα

Σεπτέμβριος 2014

Περίληψη

Ο σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η ανάλυση του ρόλου των κοινωνικών κινήματων στις κλιματικές διαπραγματεύσεις και η διερεύνηση των προκλήσεων και προοπτικών τους, μέσα από τον συντονισμό ενός παγκόσμιου κλιματικού κινήματος, το οποίο έχει αναπτύξει τη δική του διαλεκτική για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Το πρώτο και δεύτερο κεφάλαιο αποτελούν το θεωρητικό υπόβαθρο της μελέτης, κατά τα οποία εξετάζεται η έννοια του κοινωνικού κινήματος και ιδιαίτερα, πώς τα κοινωνικά κινήματα μετασχηματίζονται λόγω της διεθνοποίησης των πολιτικών σχέσεων και της ανάδυσης νέων μορφών συλλογικής διεθνικής δράσης. Παράλληλα, διερευνάται, μέσα από το πρίσμα της πολιτικής οικολογίας, ο όρος «κλιματική δικαιοσύνη» και ο τρόπος με τον οποίο τα κοινωνικά κινήματα, μέσα από τη στόχευση για αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, επιδιώκουν το μετασχηματισμό της οικονομίας.

Στο τρίτο κεφάλαιο περιγράφονται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του κλιματικού κινήματος και οι διαφοροποιήσεις των μερών του και εξετάζεται το πεδίο δράσης του, με ιδιαίτερη έμφαση στην κριτική που ασκείται προς τις παγκόσμιες διαπραγματεύσεις για το κλίμα. Η Διάσκεψη της Κοπεγχάγης, υπό το πρίσμα της συμμετοχής των κοινωνικών κινήματων, αποτελεί το αντικείμενο ανάλυσης του τέταρτου κεφαλαίου καθώς οι προσδοκίες και τα αποτελέσματά της υπήρξαν καθοριστικές για τη μετέπειτα πορεία του παγκόσμιου κλιματικού κινήματος.

Η μελέτη της αλληλεπίδρασης του κλιματικού κινήματος με τα αποτελέσματα των κλιματικών διαπραγματεύσεων συνεχίζεται στο πέμπτο κεφάλαιο, όπου περιγράφεται η απόκριση των μερών του κινήματος στη διεθνή κλιματική πολιτική. Μέσα από την περιπτωσιολογική μελέτη τεσσάρων συναντήσεων των φορέων του κλιματικού κινήματος εξετάζεται η κριτική στην υφιστάμενη δομή διακυβέρνησης του κλίματος και η αλλαγή της στρατηγικής κατεύθυνσης των φορέων αυτών απέναντι στις επίσημες διαπραγματεύσεις. Στο έκτο κεφάλαιο αναλύονται τα διλήμματα και τις διαφωνίες που αντιμετωπίζουν τα μέρη του κλιματικού κινήματος για τη συνέχιση της διεθνικής δράσης τους, οι προοπτικές συνεργασίας στην ανάπτυξη της στρατηγικής τους και οι εξελίξεις στο σχεδιασμό της δράσης τους.

Τέλος στα συμπεράσματα επιχειρείται μια σύνθεση των στοιχείων που εξάγονται από την παραπάνω ανάλυση και μια πρόβλεψη για το μέλλον του κλιματικού κινήματος, με στόχο την ανάδειξη του ρόλου και της σημασίας των κοινωνικών κινήματων στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Εισαγωγή.....	2
Κεφάλαιο 1. Εννοιολογική προσέγγιση των κοινωνικών κινήματων.....	4
1.1 Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και πλαίσιο λειτουργίας.....	5
1.2 Η επιρροή της παγκοσμιοποίησης.....	12
1.3 Το κίνημα των κινήματων	17
Κεφάλαιο 2. Κλιματική αλλαγή και κοινωνικά κινήματα.....	22
2.1 Πολιτική Οικολογία.....	24
2.2 Η κλιματική αλλαγή ως συνέπεια της καπιταλιστικής ανάπτυξης.....	26
2.3 Κλιματική δικαιοσύνη.....	29
Κεφάλαιο 3. Το Κλιματικό Κίνημα και τα χαρακτηριστικά του.....	32
3.1 Διαφοροποιήσεις και τάσεις διαχωρισμού στο κλιματικό κίνημα.....	33
3.2 Πεδίο δράσης του κλιματικού κινήματος.....	39
3.3 Κριτική στο Πρωτόκολλο του Κιότο.....	41
Κεφάλαιο 4. Η Διάσκεψη της Κοπεγχάγης.....	46
4.1 Οι προσδοκίες.....	47
4.2 Οι διεργασίες και το αποτέλεσμα.....	51
Κεφάλαιο 5. Διεθνείς Συναντήσεις του Κλιματικού Κινήματος.....	58
5.1. Παγκόσμια Συνδιάσκεψη των λαών (Κοτσαμπάμπα 2010).....	59
5.2 COP16 Κανκούν & COP 17 Ντέρμπαν (2010 & 2011).....	64
5.3 Η Διάσκεψη των Λαών Ρίο+20 (2012).....	69
Κεφάλαιο 6. Προκλήσεις & Προοπτικές του Κλιματικού Κινήματος.....	74
6.1 Προκλήσεις και Εσωτερικές Διαφωνίες.....	75
6.2 Θετική αποτίμηση και προοπτικές εξέλιξης.....	80
Συμπεράσματα.....	86
Βιβλιογραφία.....	89
Παραρτήματα	
I. Το Σύμφωνο των Λαών, Παγκόσμια Συνδιάσκεψη των Λαών για την Κλιματική Αλλαγή και τα Δικαιώματα της Μητέρας Γης	96
II. Διακήρυξη Κανκούν	106
III. Διακήρυξη της Διάσκεψης των Λαών Rio +20	110

ΣΥΝΤΜΗΣΕΙΣ

ΑΕΠΔ:	Αξιοσύνη, Ενότητα, Πολυάριθμο και Δέσμευση
ΓΤΟ:	Γενετικά Τροποποιημένοι Οργανισμοί
ΔΝΤ:	Διεθνές Νομισματικό Ταμείο
ΕΕ:	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΗΠΑ:	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΜΚΟ:	Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις
ΜΜΕ:	Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
ΟΗΕ:	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΠΟΕ:	Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου
ALBA:	Bolivarian Alliance for the Peoples of Our America
CAN:	Climate Action Network
CDM:	Clean Development Mechanism
CCA:	Camp for Climate Action
COP:	Conference of Parties
GCCA	Global Climate Change Alliance
EU ETS:	European Union Emissions Trading Scheme
IIFPCC:	International Indigenous Peoples Forum on Climate Change
IPCC:	Intergovernmental Panel on Climate Change
Ppm:	parts per million
REDD:	Reduce deforestation and forest degradation

Εισαγωγή

«Έχουμε φτάσει σε ένα σημείο καμπής στην ανθρώπινη σχέση με τη γη: κάθε ελπίδα για το μέλλον αυτής της σχέσης τώρα είναι είτε επαναστατική ή ψευδής»

John Bellamy Foster, An ecological manifesto

Η παρούσα διπλωματική εργασία αφορά τη συμμετοχή των κοινωνικών κινημάτων στη συζήτηση και τις δράσεις για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής καθώς και τη διαλεκτική σχέση τους με τις επίσημες κλιματικές διαπραγματεύσεις των Ηνωμένων Εθνών. Αφετηρία αυτής της διατριβής υπήρξε η εμπειρία της συγγραφέως από τη συμμετοχή της σε διεθνή δίκτυα οργανώσεων που ασχολούνται με την κλιματική αλλαγή, τα οποία προωθούν τη συλλογική δράση και την ενεργοποίηση της κοινωνίας των πολιτών με στόχο την πολιτική αντιμετώπιση της κλιματικής κρίσης.

Η άνοδος της παγκόσμιας μέσης θερμοκρασίας είναι ίσως η πιο σοβαρή οικολογική πρόκληση που αντιμετωπίζει η ανθρωπότητα. Η πρόκληση αυτή δεν οφείλεται μόνο στο μέγεθος του κινδύνου της κλιματικής αλλαγής, καθώς είναι η πρώτη φορά στην ιστορία που ο άνθρωπος επηρεάζει το κλίμα και οι συνέπειες είναι αβέβαιες και ριψοκίνδυνες. Οφείλεται κυρίως, στο γεγονός πως η αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής δεν είναι ένα διακριτό πρόβλημα που πρέπει να επιλυθεί, αλλά μια κατάσταση κατά την οποία οι άνθρωποι θα πρέπει να προχωρήσουν σε καίριες επιλογές σχετικά με τον τρόπο οργάνωσης της κοινωνίας και της οικονομίας τους. Η χρήση των ορυκτών καυσίμων σχετίζεται άμεσα με τον υπάρχοντα τρόπο οργάνωσης της οικονομίας και μια σοβαρή μείωση τους απαιτεί σοβαρούς μετασχηματισμούς της οικονομίας καθώς και πολίτες και πολιτικούς που θα το επιζητήσουν.

Η τεράστια αυτή πρόκληση αποτυπώνεται και στις κλιματικές διαπραγματεύσεις καθώς τα κράτη καλούνται να πάρουν σημαντικές αποφάσεις για το μέλλον της ανθρωπότητας. Το Πρωτόκολλο του Κιότο ήταν στη σύλληψη του προοδευτικό, όμως η παγκόσμια κοινότητα απαιτούσε περαιτέρω δράση και η απαίτηση αυτή είχε αυξηθεί κοντά στη Διάσκεψη της Κοπεγχάγης, όπου η αναμονή της είχε δημιουργήσει προσδοκίες για φιλόδοξη δράση. Οι κλιματικές διαπραγματεύσεις όμως στα πλαίσια του UNFCCC δεν έχουν καταφέρει να οδηγήσουν σε ένα νομικά δεσμευτικό πλαίσιο και η σύναψη ενός νέου Πρωτοκόλλου έχει αναβληθεί για το 2015 με την εφαρμογή του να ξεκινάει το 2020. Σημαντικό εμπόδιο για τη σύναψη μιας νέας Συμφωνίας αποτελεί η αμφισβήτηση της αρχής της «κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης», οι οποία προβλέπει πως χώρες με τις

μεγαλύτερες ιστορικά εκπομπές παγκοσμίως, όπως οι ΗΠΑ, οφείλουν να αναλάβουν σοβαρές δεσμεύσεις για τη μείωση των εκπομπών ρύπων τους. Όμως, καθώς η Κίνα είναι ο μεγαλύτερος ρυπαντής άνθρακα παγκοσμίως, μια συμφωνία που δεν περιλαμβάνει εξίσου σοβαρές δεσμεύσεις από την Κίνα αποτελεί πρόκληση.

Ωστόσο, η απόλυτα θεσμική πρόσληψη του πολιτικού τοπίου των κλιματικών διαπραγματεύσεων είναι ατελέσφορη με την έννοια πως αποκλείει δομές που μπορούν να επηρεάσουν τις κυβερνήσεις και να ριζοσπαστικοποιήσουν τις θέσεις τους, καθώς οι αλλαγές αυτές χρειάζονται κοινωνική νομιμοποίηση. Στο βαθμό που οι συλλογικές δράσεις και διεκδικήσεις υπήρξαν κομβικές και διαμόρφωσαν ως ένα μεγάλο βαθμό αυτό που θεωρείται σήμερα πολιτική κανονικότητα, η μελέτη των κοινωνικών κινήματων αποτελεί μια πρόκληση για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Τα κοινωνικά κινήματα είναι αυτά που πιέζουν και επαναφέρουν το ζήτημα της κλιματικής δράσης στην πολιτική ατζέντα και επιπλέον οργανώνονται σε παγκόσμια δίκτυα για να συντονίσουν τις διεκδικήσεις τους.

Η παρούσα διπλωματική εξετάζει την πορεία και συμμετοχή των κοινωνικών κινήματων στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, καθώς και το ρόλο τους στις κλιματικές διαπραγματεύσεις. Τα πρώτο κεφάλαιο ορίζει εννοιολογικά τα κοινωνικά κινήματα και το πλαίσιο λειτουργίας τους και αναλύει την επιρροή της παγκοσμιοποίησης και τις προκλήσεις για την οργάνωση υπερεθνικής συλλογικής δράσης, που θα απαντά σε υπερεθνικά ζητήματα. Στο δεύτερο κεφάλαιο αναπτύσσονται οι θεωρητικές καταβολές και θέσεις των κοινωνικών κινήματων για την κλιματική αλλαγή με βάση την πολιτική οικολογία, ενώ στο τρίτο κεφάλαιο αναλύονται τα χαρακτηριστικά του νεοεμφανιζόμενου κλιματικού κινήματος. Η περιπτωσιολογική του μελέτη σε σχέση με τις κλιματικές διαπραγματεύσεις ξεκινά στο τέταρτο κεφάλαιο, όπου εξετάζεται διεξοδικά η συμμετοχή του κλιματικού κινήματος στη Διάσκεψη της Κοπεγχάγης και το πέμπτο κεφάλαιο συνεχίζει με την εξέταση των παράλληλων με τις επίσημες διαπραγματεύσεις παγκόσμιων συναντήσεων. Το έκτο κεφάλαιο αναφέρεται στα διλήμματα και το μετασχηματισμό που υφίσταται το κλιματικό κίνημα μέσα από τη διαλεκτική του σχέση με τις κλιματικές διαπραγματεύσεις. Στα συμπεράσματα, θα επιχειρηθεί η ανάπτυξη μελλοντικών προβλέψεων, με στόχο την αποτίμηση της συμβολής των κοινωνικών κινήματων και τον ιδιαίτερο ρόλο τους στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής.

Κεφάλαιο Πρώτο:

Εννοιολογική προσέγγιση των κοινωνικών κινήματων

Το υψηλό επίπεδο οικονομικής αλληλεξάρτησης και η φύση των παγκόσμιων προκλήσεων έχουν ωθήσει τα κράτη να συνεργάζονται μεταξύ τους και να θεσπίζουν διεθνείς οργανισμούς για τη διαχείριση των ζητημάτων παγκοσμίου ενδιαφέροντος. Τις τελευταίες δεκαετίες, κεντρικό ρόλο στη διεθνή πολιτική σκηνή κατέχουν τα περιβαλλοντικά ζητήματα, τα οποία και αποτελούν αντικείμενο διαπραγματεύσεων για την οικοδόμηση θεσμών ή πολυμερών συμβατικών καθεστώτων διακυβέρνησης με στόχο την προστασία του περιβάλλοντος. Παράλληλα όμως με τη θεσμική πρόσληψη του διεθνούς πολιτικού τοπίου της προστασίας του περιβάλλοντος, υπάρχουν και μη συμβατικές δομές οργάνωσης σε διεθνές επίπεδο, οι οποίες μπορούν να επηρεάσουν τις εξελίξεις που σχετίζονται με την περιβαλλοντική προστασία. Οι δομές αυτές της πολιτικής και κοινωνικής συμμετοχής των πολιτών αποτελούν τα κοινωνικά κινήματα, που ως ομάδες συλλογικής έκφρασης, οργανώνονται και υλοποιούν διεκδικητικές δράσεις με σκοπό να εξασφαλίζουν την προσοχή τόσο της κοινής γνώμης, όσο και των εμπλεκόμενων φορέων στις διεθνείς συναντήσεις και να επηρεάσουν το πολιτικό τοπίο.

Ο στόχος της παρούσας μελέτης είναι να παρουσιάσει τις θέσεις και τη στρατηγική του νεοεμφανιζόμενου διεθνούς κινήματος ενάντια στην κλιματική αλλαγή και του κινήματος για την κλιματική δικαιοσύνη,¹ όπως είναι τα δύο ονόματα με τα οποία αναφέρονται στα κινήματα αυτά οι συμμετέχοντές του. Πριν από αυτό όμως, απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάλυση της διαδικασίας διαμόρφωσης του παγκόσμιου κλιματικού κινήματος ως συγκροτημένη συλλογικότητα και του πλαισίου διεκδικήσεών του, αποτελεί η αποσαφήνιση της έννοιας των κοινωνικών κινήματων και της διαδικασίας εμφάνισης και ανάπτυξής τους.

Το παρόν κεφάλαιο εστιάζει στον ορισμό των κοινωνικών κινήματων και αναλύει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τις προϋποθέσεις εμφάνισης τους, καθώς και τους τρόπους με τους οποίους διαμορφώνονται οι κινηματικές συλλογικότητες και αλληλεπιδρούν με το θεσμικό πλαίσιο. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην επιρροή της οικονομικής παγκοσμιοποίησης στα κοινωνικά κινήματα, καθώς με τον ίδιο τρόπο που έχει ενθαρρύνει τις κυβερνήσεις να συνεργάζονται και να οικοδομούν ένα δίκτυο διεθνών θεσμών και υπερεθνικών οργανισμών για τη διαχείριση κοινών προβλημάτων, έχει διαμορφώσει και νέες μορφές παγκόσμιας συνεργασίας και οργάνωσης συλλογικότητων. Συγκεκριμένα, εξετάζονται η εμφάνιση, οι θέσεις και η στρατηγική του παγκόσμιου κινήματος

¹ Στο κεφάλαιο 3 αποσαφηνίζονται οι διαφορές των δύο όρων

διαμαρτυρίας για την παγκοσμιοποίηση, απόρροια του οποίου είναι και το παγκόσμιο κίνημα για την κλιματική δικαιοσύνη.

Η μελέτη των κοινωνικών κινήματων ως μορφών πολιτικής κινητοποίησης σε διεθνές επίπεδο έχει αναπτυχθεί τα τελευταία χρόνια, μέσα στο γενικότερο πλαίσιο διερεύνησης των τρόπων ενδυνάμωσης της κοινωνίας των πολιτών έναντι του κράτους. Ο όρος κοινωνικό κίνημα, όμως, νοηματοδοτεί αρκετές διαφορετικές, και συχνά αντιτιθέμενες και αμφιλεγόμενες, μορφές οργάνωσης και δράσης, η ανάλυση των οποίων δεν επαφίεται στην παρούσα μελέτη. Αντίθετα, στόχος αποτελεί η εξέταση των κοινωνικών κινήματων, υπό το πρίσμα της παγκοσμιοποίησης και οι τρόποι με τους οποίους εκδηλώνονται οι δράσεις παγκόσμιου βεληνεκού και οικοδομούνται δίκτυα οργανισμών και ακτιβιστών που διαμορφώνουν συλλογική ταυτότητα και θέσεις. Και αυτό γιατί, η κατασκευή μιας παγκόσμιας ταυτότητας και ο σχεδιασμός συλλογικών δράσεων που ξεπερνούν τα εθνικά σύνορα γύρω από το αίτημα της αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής χρήζει ιδιαίτερης προσοχής, καθώς μπορεί να επηρεάσει δραστικά τις εξελίξεις για τον περιορισμό της αύξησης της παγκόσμιας μέσης θερμοκρασίας.

1.1 Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και πλαίσιο λειτουργίας

Ως πρώτο στοιχείο απαραίτητο για την κατανόηση και ερμηνεία των κοινωνικών κινήματων είναι η ανάδειξη της συγκρουσιακής τους υπόστασης, με την έννοια πως αποτελούν συλλογικότητες, οι οποίες συγκροτούνται αντιπαραθετικά προς τις υφιστάμενες θεσμικές κανονικότητες, καθώς θεωρούν ανεπαρκή την λειτουργία των τελευταίων.² Δεν αποτελούν δηλαδή κοινωνικό εταίρο, ένα ακόμα θεσμικό παρακολούθημα που συμμετέχει σε διαβουλεύσεις και συνεργάζεται για τη διαμόρφωση πολιτικών αλλά η ύπαρξη και λειτουργία τους είναι καταστατικά συγκρουσιακή και αποσκοπεί στη θεσμική αναδιάρθρωση.

Η μελέτη των κοινωνικών κινήματων εντάσσεται κυρίως στο πλαίσιο της ανάλυσης της συγκρουσιακής πολιτικής, καθώς τα κινήματα αφορούν συλλογική διατύπωση διεκδικήσεων, που αν υλοποιηθούν, θα συγκρούονται με τα συμφέροντα κάποιου άλλου και πολιτικής με την έννοια ότι οι κυβερνήσεις του ενός ή του άλλου τύπου εμφανίζονται κατά κάποιο τρόπο στη διαδικασία διαμόρφωσης, είτε ως διεκδικήτριες είτε ως στόχοι-αποδέκτες των διεκδικήσεων ή ως επιτηρητές της σύγκρουσης.³ Η συγκρουσιακή θέαση της πολιτικής αντιμετωπίζει ό,τι σήμερα εμφανίζεται νομικά κατοχυρωμένο και «μόνιμο», ως

² Della Porta D. and Diani M., Κοινωνικά Κινήματα Μια εισαγωγή, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, Οκτώβριος 2010, σελ.16

³ Tilly C., Κοινωνικά Κινήματα 1768-2004, Εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα 2007, σελ. 19

το αποτέλεσμα συσχετισμών που προέκυψαν σε ιστορικά προγενέστερες συγκρούσεις. Οι συλλογικές δράσεις δεν αναλαμβάνονται ποτέ εν κενώ, αλλά είναι προϊόν αλληπάλληλων διαδράσεων με το θεσμικό περιβάλλον και τους πολιτικούς δρώντες. Πάντοτε επηρεάζονται (θετικά ή αρνητικά) από τη σύγχρονη θεσμική συγκυρία, η οποία και αυτή χρήζει ανάλυσης για την κατανόηση των συλλογικών δράσεων και είναι φανερό πως η συγκρουσιακή θέαση όχι μόνο δεν αποκλείει, αλλά – ακριβώς το αντίθετο – ενσωματώνει οργανικά στο πρόγραμμα της τη θεσμική.⁴

Τα κοινωνικά κινήματα λοιπόν, ως μια ξεχωριστή μορφή συγκρουσιακής πολιτικής, αποτελούν διεκδικητικές κοινότητες, οι οποίες αναφέρονται σε δίκτυα πεποιθήσεων, αξιακών /πολιτισμικών προδιαθέσεων και δράσεων σε διαρκή αλληλεπίδραση με το υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο. Όταν τα υπάρχοντα συστήματα αξιών δεν επαρκούν για να προσφέρουν ικανοποιητική δομή για την αντιμετώπιση κοινωνικών προβλημάτων, αναδύονται νέοι κανόνες που αποτιμούν την υφιστάμενη κατάσταση ως άδικη και παρέχουν τη δικαιολογητική βάση για δράση.⁵

Η ιστορία των κοινωνικών κινήματων είναι συνυφασμένη με την βιομηχανική επανάσταση, κατά την οποία άρχισαν να πληρούνται οι πολλαπλές αλληλένδετες προϋποθέσεις της εμφάνισης των κοινωνικών κινήματων, όπως η κρατική συγκρότηση, η δημιουργία συνεργατικών ενώσεων, ο μαζικός τύπος κτλ. Επειδή όμως παράλληλα εμφανίστηκαν και άλλες διεκδικητικές ομάδες που αλληλεπιδρούν με το θεσμικό πλαίσιο (πχ συνδικάτα), ένας ξεχωριστός ορισμός των κοινωνικών κινήματων τονίζει πως αυτά αποτελούν μια καινοτόμα και σημαντικότερη σύνθεση των εξής τριών στοιχείων:

1. μια επίμονη οργανωμένη δημόσια προσπάθεια διατύπωσης συλλογικών διεκδικήσεων έναντι κατεστημένων αρχών - στόχων (στο εξής, θα αναφέρεται ως εκστρατεία)
2. η χρήση συνδυασμών από τις παρακάτω μορφές πολιτικής δράσης: δημιουργία ενώσεων και συνασπισμών ειδικού σκοπού, δημόσιες συγκεντρώσεις, επίσημες παρελάσεις, ολονυκτίες, συλλαλητήρια, διαδηλώσεις, εκστρατείες για συγκεκριμένα αιτήματα, δηλώσεις και καταχωρίσεις στα μέσα ενημέρωσης και διανομή φυλλαδίων (το μεταβαλλόμενο αυτό σύνολο παραστάσεων στο εξής θα αποκαλείται ρεπερτόριο του κοινωνικού κινήματος) και

⁴ Della Porta D. and Diani M., Κοινωνικά Κινήματα Μια εισαγωγή, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, Οκτώβριος 2010, σελ. 15

⁵ Ibid, σελ. 49

3. συντονισμένες δημόσιες παραστάσεις ΑΕΠΔ: Αξιοσύνης, Ενότητας, Πολυάριθμου και Δέσμευσης των συμμετεχόντων για λογαριασμό τους ή/και απέναντι στους υποστηρικτές τους (στο εξής θα αποκαλούνται επιδείξεις ΑΕΠΔ).⁶

Αποσαφηνίζοντας τα παραπάνω στοιχεία, μια εκστρατεία, σε αντίθεση με τις κινητοποιήσεις που ολοκληρώνονται χωρίς να υπάρχει συνέχεια ενεργειών, επεκτείνεται πέρα από κάθε ξεχωριστό γεγονός. Οι εκστρατείες δεν αποτελούν μεμονωμένες πρωτοβουλίες, αλλά συνδέουν τουλάχιστον τρία μέρη: μια ομάδα που τα μέλη της αυτοπροσδιορίζονται ως διεκδικητές, με ορισμένο στόχο και κάποιου είδος κοινό. Δεν είναι οι μοναχικές ενέργειες των διεκδικητών, ο στόχος ή το κοινό που συνιστούν το κοινωνικό κίνημα αλλά οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ των τριών.

Όσον αφορά τις διεκδικήσεις τους, τα κοινωνικά κινήματα συνδυάζουν τρία είδη διεκδικήσεων: πρόγραμμα, ταυτότητα και υπόσταση. Οι προγραμματικές αξιώσεις αφορούν δηλωμένη υποστήριξη ή αντίθεση σε υπαρκτές ή προτιθέμενες ενέργειες εκ μέρους των αποδεκτών των αιτημάτων (συνήθως των θεσμικών αρχών). Οι διεκδικήσεις της ταυτότητας αφορούν ότι «εμείς» - οι διεκδικητές - αποτελούν μια ενιαία δύναμη που πρέπει να λαμβάνεται υπόψη. Οι επιδείξεις ΑΕΠΔ υποστηρίζουν τις διεκδικήσεις ταυτότητας. Οι διεκδικήσεις υπόστασης περιλαμβάνουν τους ισχυρισμούς ότι υπάρχουν δεσμοί και ομοιότητες με άλλους πολιτικούς δρώντες, π.χ. άλλες συγκροτημένες ομάδες πολιτών που παρεμπιπτόντως συσπειρώνονται ενάντια σε μια συγκεκριμένη απειλή και μπορούν να δημιουργηθούν συμμαχίες.⁷

Το ρεπερτόριο ενός κοινωνικού κινήματος μπορεί να αλληλοεπικαλύπτεται και από άλλα πολιτικά φαινόμενα, όπως πχ ένα κόμμα ή μια συνδικαλιστική δραστηριότητα, όμως το σύνολο του ρεπερτορίου σε μια επίμονη εκστρατεία είναι που διαφοροποιεί τα κοινωνικά κινήματα από άλλες εκδοχές πολιτικής. Οι συνδυασμένες αυτές μορφές πολιτικής δράσης ουσιαστικά αποτελούν μορφές διαμαρτυρίας, δηλαδή μη κανονικοποιημένες μορφές επηρεασμού της πολιτικής, κοινωνικής και πολιτικής διαδικασίας.⁸ Η πεποίθηση ότι οι διαδηλώσεις αποτελούν το κεντρικό χαρακτηριστικό του ρεπερτορίου είναι λανθασμένη, καθώς αυτό περιλαμβάνει το σύνολο των συνδυαστικών δράσεων και κατά διαστήματα επιλέγονται και άλλα εργαλεία προώθησης των στόχων της εκστρατείας όπως το μποϊκοτάζ, η πρακτική ιδιαίτερων τρόπων διαβίωσης όπως πχ καταλήψεις, πράξεις πολιτικής ανυπακοής, απεργίες πείνας κ.α.

⁶ Tilly C., Κοινωνικά Κινήματα 1768-2004, Εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα 2007, σελ. 20

⁷ Ibid, σελ. 40

⁸ Della Porta D. and Diani M., Κοινωνικά Κινήματα Μια εισαγωγή, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, Οκτώβριος 2010, σελ. 291

Ο όρος ΑΕΠΔ, από την άλλη, αναπαριστά ιδιώματα που χαρακτηρίζονται ως οικεία από τους συμμετέχοντες σε ένα κοινωνικό κίνημα. Τα ιδιώματα αυτά συνιστούν τα χαρακτηριστικά της οικοδόμησης ταυτότητας του αισθήματος του συλλογικού «ανήκειν», το οποίο διατηρείται και μετά το πέρας μια δράσης. Η διατήρηση των συναισθημάτων αυτών έχει τουλάχιστον δύο συνέπειες, κρίσιμες για τη λειτουργία των κοινωνικών κινήματων: καθιστά πιο εύκολη την αναζωπύρωση των κινητοποιήσεων για τη συνέχιση της εκστρατείας και δημιουργεί δεσμούς εμπιστοσύνης και αλληλεγγύης, οι οποίοι είναι ενεργοποιημένοι στα πλαίσια της οργάνωσης του κινήματος και όχι μόνο κατά τη διάρκεια των κινητοποιήσεων.⁹

Το κινηματικό ρεπερτόριο είναι καταστατικά δημόσιο και διεκδικητικό, καθώς οι συμμετέχοντες στοχεύουν να προσελκύσουν νέα μέλη για να επιτελέσουν τους σκοπούς της αφετηρίας. Έχοντας αυτό ως αφετηρία, βγαίνει το συμπέρασμα πως τα κινήματα είναι προϊόντα της δράσης ανθρώπων χωρίς ισχυρούς πόρους ή συστηματική πρόσβαση στους διαδρόμους της εξουσίας, γι' αυτό και καταφεύγουν στην άσκηση πίεσης διαρρηγνύοντας τις υφιστάμενες θεσμικές κανονικότητες και «παρεμποδίζοντας» τη λειτουργία του πολιτικού συστήματος. Τα κινήματα ανακύπτουν ακριβώς γιατί σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των διεκδικητών:

- δεν υφίσταται πιθανότητα ουσιαστικών διαπραγματεύσεων
- οι υπάρχοντες θεσμοί δεν επαρκούν για την επεξεργασία ζωτικών αιτημάτων τους
- δεν υπάρχουν άλλα, περισσότερα φερέγγυα, μέσα για την άσκηση επιρροής.¹⁰

Σε σχέση λοιπόν με το θεσμικό τους περιβάλλον αλλά και την ίδια την υπόσταση τους ως φορείς μετασχηματιστικών διεκδικήσεων, τα κινήματα δεν υφίστανται αν δεν είναι σε θέση να παρακωλύσουν τις κανονικότητες της κυριαρχικής δομής. Στο εγχείρημα όμως αυτό και χρησιμοποιώντας το ρεπερτόριο ως μέσο, προκύπτει καταλυτικά το πρόβλημα διαχείρισης της βίας. Η παρεμπόδιση της κανονικότητας ενέχει μια υποδηλούμενη απειλή βίας, όταν όμως αυτή επέλθει πραγματικά, τα αποτελέσματα για τους στόχους της εκστρατείας είναι στην καλύτερη περίπτωση αμφιλεγόμενα και στη χειρότερη ανασταλτικά. Η χρήση βίας στο πλαίσιο του ρεπερτορίου, ακόμα και όταν είναι στη λογική της προξένησης υλικής φθοράς, πολώνει τη σύγκρουση και μπορεί να κλιμακώσει την

⁹ Della Porta D. and Diani M., Κοινωνικά Κινήματα Μια εισαγωγή, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, Οκτώβριος 2010, σελ. 66

¹⁰ Κούση Μ. και Tilly C., Οικονομικές και Πολιτικές Συγκρούσεις σε συγκριτική προοπτική, εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2008, σελ. 22

καταστολή και να αποξενώσει τους συμπαθούντες.¹¹ Πρόκειται για σημαίνον δίλημμα στην υπόσταση των κοινωνικών κινημάτων και στην επιλογή των μέσων διεκδίκησης, καθώς ο στόχος του ρεπερτορίου είναι να συσπειρώνει γύρω από την εκστρατεία, χωρίς να αποξενώνει τα υπάρχοντα ή ενδεχόμενα νέα μέλη. Σε κάθε περίπτωση και επειδή υπάρχει, η «κινηματική βία» είναι κατά βάση διαδραστική με την έννοια πως είναι απόρροια της σχέσης που εκ των πραγμάτων συνάπτουν οι διεκδικητικοί δρώντες με τους θεματοφύλακες της κυριαρχικής κανονικότητας, που διαθέτουν και το μονοπώλιο της νομιμοποιημένης χρήσης βίας.

Οι συμμετέχοντες όμως στο κοινωνικό κίνημα γνωρίζουν τους κινδύνους που συνεπάγεται η «σύγκρουση» τους με τις θεσμικές δομές και παρόλα αυτά επιλέγουν την ενεργή συμμετοχή. Οι λόγοι για τους οποίους άνθρωποι δραστηριοποιούνται σε κοινωνικά κινήματα έχουν απασχολήσει τους ερευνητές και μάλιστα η ανάλυση των συλλογικών συμπεριφορών αναπτύχθηκε ως διακριτός κλάδος της κοινωνιολογίας. Σε σχέση με τα κοινωνικά κινήματα, ήδη από τη δεκαετία του 1930, οι μελετητές είχαν τονίσει ότι τα συλλογικά φαινόμενα δεν αντανakλούν απλώς την εκάστοτε κοινωνική κρίση αλλά παράγουν νέους κανόνες και μορφές αλληλεγγύης καθώς και νέα συστήματα αξιών.¹² Απαραίτητο συστατικό για αυτό είναι η επικοινωνία μεταξύ των μελών καθώς μέσα σε μια ομάδα τα μέλη της έχουν κάποια ικανότητα να διαπραγματεύονται, μέσω συζητήσεων, τα δικά τους «οφέλη» και την επιρροή που μπορούν να ασκήσουν για να πετύχουν τους στόχους της εκστρατείας. Αυτός ο διάλογος είναι που επιτρέπει στα μέλη να δημιουργούν αντιστάσεις και να συνθέτουν τη συλλογική συμπεριφορά και δράση και το κοινωνικό κίνημα.¹³

Η στρατηγική των κοινωνικών κινημάτων καθορίζεται από τέσσερα βασικά στοιχεία και πολλά συστατικά: α) τους διαθέσιμους πόρους προς κινητοποίηση (mobilising resources), β) τους περιορισμούς που υφίστανται σε αυτούς τους πόρους, γ) τη δομή, δηλαδή το εσωτερικό περιβάλλον των κοινωνικών κινημάτων και δ) τις προσδοκίες σε σχέση με τους πιθανούς στόχους.¹⁴ Οι διαθέσιμοι πόροι ταξινομούνται σε υλικούς όπως χρήματα, χώρος και μέσα δημοσιοποίησης των ιδεών του κινήματος και σε άυλους όπως ανθρώπινο δυναμικό, από τη συμμετοχή του οποίου εξαρτάται άμεσα και η ύπαρξη του

¹¹ Della Porta D. and Diani M., Κοινωνικά Κινήματα Μια εισαγωγή, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, Οκτώβριος 2010, σελ.303

¹² Ibid, σελ. 48

¹³ Κούση Μ. και Tilly C., Οικονομικές και Πολιτικές Συγκρούσεις σε συγκριτική προοπτική, εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2008, σελ. 113

¹⁴ Freeman J. and Johnson V., Waves of Protest: Social Movements Since the Sixties, Rowman & Littlefield Publishers Inc, USA, 1999, σελ. 223

κινήματος. Οι περιορισμοί είναι σαν ένα φίλτρο ανάμεσα στους στόχους των κοινωνικών κινήματων και τους πόρους, το οποίο κατευθύνει το κίνημα στην επιλογή του κατάλληλου ρεπερτορίου. Οι περιορισμοί δεν αφορούν μόνο τους ίδιους τους πόρους, αλλά μπορεί να είναι και οι προηγούμενες εμπειρίες των συμμετεχόντων, οι προσδοκίες τους και οι σχέσεις τους με άλλες ομάδες.

Σε σχέση με τη δομή, το εσωτερικό δηλαδή περιβάλλον των κοινωνικών κινήματων, η μελέτη της φανερώνει πως είτε είναι κεντρική και ιεραρχική με ένα καλό καταμερισμό της εργασίας ή, και αυτό είναι το πιο σύνηθες, τμηματική, πολυκεντρική και βασισμένη κατά πολύ στη δικτύωση των συμμετεχόντων.¹⁵ Στρατηγικά, η ιεραρχική δομή λειτουργεί για να επιτυγχάνονται σύντομοι στόχοι που συμπεριλαμβάνουν άμεσες θεσμικές αλλαγές ενώ στη δεύτερη περίπτωση οι στόχοι είναι συνυφασμένοι με την ταυτότητα του «ανήκειν». Ο τμηματικός και πολυκεντρικός χαρακτήρας αναφέρεται στους συμμετέχοντες, οι οποίοι μπορεί να εμφανίζονται και να εξαφανίζονται, να χάνουν επαφή και να ενδυναμώνονται ανάλογα με τη δράση αλλά καθώς η δομή των κοινωνικών κινήματων δε βασίζεται σε πρόσωπα και σε μια ηγεσία, είναι συχνό να συνυπάρχουν πολλαπλά κέντρα επιρροής, υποομάδες και πολλά προσωρινά πρόσωπα με ηγετικά χαρακτηριστικά. Η εκπροσώπηση ενός κινήματος από ένα πρόσωπο είναι συνήθως περιστασιακή και αφορά μια συγκεκριμένη κατάσταση ή ένα επεισόδιο παρά κεντρική και κατοχυρωμένη. Η δικτύωση των μελών εντός και εκτός του κινήματος είναι βασικό στοιχείο της δομής καθώς ενσωματώνει τις προοπτικές συνεργασίας με άλλες ομάδες και κινήματα με κοινά ιδανικά όπως και την επέκταση του κινήματος σε νέα μέλη.

Αναφορικά με τις προσδοκίες σε σχέση με τους πιθανούς στόχους, αυτές εξαρτώνται από τα διάδραση με το θεσμικό περιβάλλον, τους άλλους δρώντες και την κοινωνία των πολιτών. Στο θεσμικό περιβάλλον πάντα υπάρχουν μηχανισμοί διαχείρισης των συγκρούσεων, οι οποίοι δεν δρουν αμερόληπτα αλλά λειτουργούν ως φίλτρο για την εξάλειψη μερικών συγκρούσεων και τον επαναπροσδιορισμό άλλων. Επειδή τα κινήματα δεν διαθέτουν συνήθως επαρκείς πόρους για την εξυπηρέτηση των στόχων της εκστρατείας, η επιτυχία των δράσεων εξαρτάται από τη διασύνδεση με το θεσμικό πλαίσιο, καθώς και την ικανότητά τους να εμπνέουν το υπόλοιπο της κοινωνίας και να δημιουργούν νέες προοπτικές για την ανάληψη δράσης.

Η καταχρηστική χρήση του όρου κοινωνικό κίνημα σε κάθε σχετική λαϊκή δράση που αμφισβητεί ένα πολιτικό γεγονός συγχέει τη συλλογική δράση ενός κινήματος με τις

¹⁵ Freeman J. and Johnson V., *Waves of Protest: Social Movements since the Sixties*, Rowman & Littlefield Publishers Inc, USA, 1999, σελ. 85

οργανώσεις και τα δίκτυα που υποστηρίζουν τις δράσεις αυτές. Έτσι, συχνό φαινόμενο είναι η ταύτιση των κοινωνικών κινήματων με την κοινωνία των πολιτών ή με τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ). Η ύπαρξη ΜΚΟ είναι σημαντική επειδή δρουν ως ισχυρές πηγές ταυτότητας για τα μέλη τους, αποτελούν σημαντική πηγή συνέχειας της συλλογικής δράσης και διαδραματίζουν ρόλους εκπροσώπησης και γεφύρωσης των θεσμικών δομών με τα κοινωνικά κινήματα. Όμως, ενώ υπάρχουν ΜΚΟ που λειτουργούν ως δίκτυα υποστήριξης ριζοσπαστών ακτιβιστών, υπάρχουν και οργανώσεις που απέχουν από το κινήματικό ρεπερτόριο και απορρίπτουν την αμφισβήτηση των θεσμικών δομών.

Ένα φίλτρο που μπορεί να μπει εδώ για τη διάκριση των κοινωνικών κινήματων από τις ΜΚΟ είναι η νομιμοποίηση των τελευταίων και η ικανότητα συγκρουσιακής κινητοποίησης τους έναντι της επιρροής τους μέσω της θεσμικής τους υπόστασης. Η παρουσία έμμισθου προσωπικού που σταδιοδρομεί μέσα στις ΜΚΟ, η λειτουργική κατανομή εργασίας, η τυποποίηση των οργανώσεων μέσα από την εισαγωγή γραπτών κανόνων λειτουργίας, καθορισμένων διαδικασιών, επίσημης ηγεσίας και μόνιμης έδρας είναι μερικά από τα χαρακτηριστικά που διαφοροποιούν τις οργανώσεις από τα κοινωνικά κινήματα.¹⁶ Όμως σίγουρα οι οργανώσεις που λειτουργούν συμπληρωματικά ή υποστηρικτικά στις κινήματικές διεκδικήσεις επιτελούν ένα ρόλο μέσα στο πλαίσιο των στόχων της εκστρατείας, καθώς το κίνημα δεν είναι ένα ενιαίο υποκείμενο, αλλά υπόκειται σε αδιάκοπες αναδιατάξεις που συμβαίνουν στο πλαίσιο της λειτουργίας του. Η αλληλεπίδραση μεταξύ των ακτιβιστών, των στόχων, των αρχών, των συμμάχων, των εχθρών και των ακροατηρίων, είναι διαρκής και διαμορφώνει τη μεταβαλλόμενη υφή των κοινωνικών κινήματων.¹⁷

Όσον αφορά το θεσμικό περιβάλλον στο οποίο αναπτύσσονται τα κοινωνικά κινήματα, η δημοκρατία παρουσιάζει μεγάλα θεσμικά πλεονεκτήματα για ομάδες που προσδοκούν να αμφισβητήσουν τις κυβερνητικές πολιτικές: μη λογοκριμένα μέσα μαζικής επικοινωνίας, ανεξάρτητα δικαστήρια, ελευθερία του συνέρχεσθαι και του συνεταιρίζεσθαι και πρόσβαση σε εκλεγμένους αξιωματούχους.¹⁸ Δεν αποτελεί προϋπόθεση εμφάνισης των κοινωνικών κινήματων, αλλά επιτρέπει την άνθησή τους. Επίσης, και ο εκδημοκρατισμός των καθεστώτων ευνοεί το σχηματισμό κοινωνικών κινήματων. Ο όρος εκδημοκρατισμός αναφέρεται στην ανάπτυξη καθεστώτων που χαρακτηρίζονται από τη σχετικά ευρεία και

¹⁶ Della Porta D. and Diani M., Κοινωνικά Κινήματα Μια εισαγωγή, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, Οκτώβριος 2010, σελ. 253

¹⁷ Tilly C., Κοινωνικά Κινήματα 1768-2004, Εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα 2007, σελ. 28

¹⁸ Κούση Μ. και Tilly C., Οικονομικές και Πολιτικές Συγκρούσεις σε συγκριτική προοπτική, εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2008, σελ. 316

ιση κατανομή των δικαιωμάτων του πολίτη, τη δεσμευτική προσφυγή στους πολίτες αναφορικά με την κυβερνητική πολιτική, το προσωπικό και τους πόρους καθώς και ένα βαθμό προστασίας των πολιτών από αυθαίρετες ενέργειες κυβερνητικών φορέων. Ο εκδημοκρατισμός στην πράξη περιορίζει το εύρος της δυνητικά εφικτής αποτελεσματικής λαϊκής συλλογικής δράσης. Οι δημοκρατικοί θεσμοί, για παράδειγμα, εμποδίζουν σε γενικές γραμμές τις βίαιες λαϊκές εξεγέρσεις. Όμως, η ενίσχυση του ρόλου των πολιτών μέσω των ανταγωνιστικών εκλογών και άλλων μορφών προσφυγής στη λαϊκή βούληση συνδυάζεται με προστασία των πολιτικών ελευθεριών, όπως αυτές της δημιουργίας ενώσεων και του συνέρχεσθαι, ώστε η διατύπωση των λαϊκών διεκδικήσεων να διοχετεύεται σε μορφές κοινωνικού κινήματος. Επιπλέον, αμφισβητώντας μια δεδομένη πολιτική τάξη πραγμάτων, τα κοινωνικά κινήματα αλληλεπιδρούν με δρώντες που απολαμβάνουν μια αναγνωρισμένη θέση στο πολιτικό σύστημα.¹⁹

Τα κοινωνικά κινήματα διεκδικούν τη λαϊκή κυριαρχία, με την έννοια πως ολόκληρος ο μηχανισμός εκστρατείας, ρεπερτορίου και επιδείξεων ΑΕΠΔ ενσαρκώνει την πιο γενική διεκδίκηση: να εξαρτώνται οι δημόσιες υποθέσεις από τη συναίνεση των κυβερνωμένων. Ακόμη και σε συστήματα αντιπροσωπευτικής διακυβέρνησης, τα κοινωνικά κινήματα θέτουν ένα κρίσιμο ζήτημα του κατά πόσο η κυριαρχία της εδράζεται στο νομοθετικό σώμα ή στο λαό τον οποίο διατείνεται ότι εκπροσωπεί.²⁰ Και ενώ μέχρι τα τέλη του 20^{ου} αιώνα οι διεκδικήσεις των κοινωνικών κινήματων εκδηλώνονταν στο εσωτερικό των εθνικών συνόρων και αφορούσαν στόχους μέσα στο ίδιο το κράτος, οι αλλαγές στη διεθνή κοινότητα και η εκτεταμένη θεσμοποίηση για την αντιμετώπιση διεθνών ζητημάτων μετέφεραν τις διεκδικήσεις αυτές, όπως και τα κοινωνικά κινήματα στην παγκόσμια αρένα, και δημιούργησαν ένα νέο όρο, τα «νέα κοινωνικά κινήματα».

1.2 Η επιρροή της παγκοσμιοποίησης

Ο διαδραστικός χαρακτήρας των κοινωνικών κινήματων συνεπάγεται ότι κάθε φορά που αλλάζει το πολιτικό τους περιβάλλον, δηλαδή το εξωτερικό πεδίο αναφοράς τους, αυτό επιφέρει οργανικές αλλαγές και στο πλαίσιο λειτουργίας τους, από τις εκστρατείες και το ρεπερτόριο μέχρι την εσωτερική δομή τους. Υπάρχουν όμως κάποιες αλλαγές στο πολιτικό περιβάλλον, οι οποίες υπήρξαν καταλυτικές στην ιστορία των κοινωνικών κινήματων, σε βαθμό που πολλοί αναλυτές υιοθέτησαν τον όρο «νέα κοινωνικά κινήματα». Στη θεωρία των νέων κοινωνικών κινήματων, παρόλα αυτά, δεν υπάρχει

¹⁹ Della Porta D. and Diani M., Κοινωνικά Κινήματα Μια εισαγωγή, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, Οκτώβριος 2010, σελ. 55

²⁰ Tilly C., Κοινωνικά Κινήματα 1768-2004, Εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα 2007, σελ. 42

ομοφωνία ανάμεσα στους μελετητές, τόσο ως προς την χρονική στιγμή της εμφάνισης τους όσο και για τον ίδιο τον ορισμό τους, για το τι δηλαδή συνιστά «νέο» στα κοινωνικά κινήματα και πού έγκειται η ρήξη με το παλιό. Υπάρχουν δύο χρονικά σημεία που αποτελούν σταθμό για την εμφάνιση νέων μεταβλητών στην ιστορία των κοινωνικών κινήματων: Τα τέλη της δεκαετίας του 1960 και η εμφάνιση του κινήματος της αντιπαγκοσμιοποίησης στα τέλη του 20^{ου} αιώνα.

Τα διαφορετικά ανά τον κόσμο κινήματα που εκδηλώθηκαν ταυτόχρονα στα τέλη της δεκαετίας του 1960, με πιο γνωστό τον Μάη του 1968 στη Γαλλία, αφορούσαν συλλογικές διεκδικήσεις με νέες θεματικές. Λόγω της μαζικής συμμετοχής της μεσαίας τάξης, αναπτύχθηκε η ιδέα πως για πρώτη φορά οι στόχοι δεν αφορούν μόνο την εργατική τάξη ή τους εθνικούς αγώνες αλλά και το γυναικείο ζήτημα, τις φυλετικές διακρίσεις, τα δικαιώματα των ομοφυλοφίλων, το περιβάλλον, την ειρήνη κ.α. Ο γάλλος κοινωνιολόγος Alain Touraine άσκησε σημαντική επιρροή στη διατύπωση της θεωρίας ότι τα «νέα» κοινωνικά κινήματα είναι επικεντρωμένα στην αυτοέκφραση και την κριτική της μεταβιομηχανικής κοινωνίας, είναι δηλαδή πρωταρχικά κινήματα ταυτότητας σε αντίθεση με τα «παλιά», που στόχευαν στην απόσπαση εξουσίας.²¹

Η θεωρία όμως αυτή βρίσκει αντίθετους αρκετούς μελετητές των κοινωνικών κινήματων καθώς γίνεται μια διάκριση μεταξύ των κινήματων «ταυτότητας» και κινήματων «συμφέροντος», διάκριση που υποστηρίζουν πως δεν ευσταθεί. Ο αμερικάνος κοινωνιολόγος Craig Calhoun δημοσίευσε άρθρο με τίτλο «Νέα Κοινωνικά Κινήματα στον 19^ο αιώνα» αναλύοντας το πόσο συχνά οι διεκδικήσεις ταυτότητας συνοδεύουν τις διεκδικήσεις προγράμματος και γίνονται το επίκεντρο της δραστηριότητάς τους. Ο πολλαπλασιασμός των κοινωνικών κινήματων, συμπέρανε ο Calhoun, είναι κάτι το κανονικό για τη νεωτερικότητα.²² Παρόλα αυτά όμως, πολλοί μελετητές, ενώ συμφωνούν με τις θέσεις του Calhoun, αναγνωρίζουν πως το «νέο» που θα μπορούσε να προστεθεί στη δεκαετία αυτή, σύμφωνα με το πνεύμα του μεταμοντερνισμού της εποχής, είναι ότι τα κοινωνικά κινήματα αφήνουν πίσω τους διεκδικήσεις που αφορούν αποκλειστικά και μόνο στο σύστημα παραγωγής.²³

Στις αρχές του 21ου αιώνα όμως, διαδραματίζονται σημαντικές αλλαγές στα κοινωνικά κινήματα. Εμφανίζονται διεθνώς οργανωμένα δίκτυα ακτιβιστών που μοιράζονται τους ίδιους, διεθνώς ορατούς, στόχους σύγκρουσης όπως οι πολυεθνικές

²¹ Tilly Charles, Κοινωνικά Κινήματα 1768-2004, εκδ. Σαββάλας, Αθήνα 2007, σελ. 168

²² Ibid σελ. 170

²³ Della Porta D. and Diani M., Social Movements, An Introduction, ed. Blackwell Publishing, 2006, p. 21

επιχειρήσεις και τα διεθνή χρηματοπιστωτικά ιδρύματα. Το Κίνημα της Παγκόσμιας Δικαιοσύνης²⁴ ή τα Παγκόσμια και Περιφερειακά Κοινωνικά Φόρουμ σίγουρα δεν αναφέρονται σε ένα ομοιογενές σύνολο διεκδικήσεων αλλά ίσως για πρώτη φορά γίνεται διεθνοποίηση των στόχων και το «νέο» έγκειται στη μεταφορά των κοινωνικών κινημάτων στη διεθνή арένα ως αποτέλεσμα της παγκοσμιοποίησης.

Με τον όρο παγκοσμιοποίηση, η παρούσα μελέτη αναφέρεται στην οικονομική παγκοσμιοποίηση και τις αλλαγές που επέφερε στο σύστημα παραγωγής. Αν και η διαδικασία της οικονομικής αλληλεξάρτησης των κρατών έχει τις ρίζες της στο αποικιακό παρελθόν, η τεχνολογική επανάσταση της δεκαετίας του 1980 συνέβαλε αποφασιστικά στην εντατικοποίηση της οικουμενικής αλληλεξάρτησης. Η προϊούσα αλληλεξάρτηση σήμανε τη μεταφορά της παραγωγής σε χώρες με χαμηλότερους μισθούς, την ενίσχυση των πολυεθνικών εταιριών και τη διεθνοποίηση των χρηματοπιστωτικών αγορών, σε βαθμό που δημιουργήθηκε και ο όρος «οικονομία χωρίς σύνορα». Η οικονομική αυτή παγκοσμιοποίηση μετέβαλε το διεθνή καταμερισμό εργασίας και αποδυνάμωσε τη διαπραγματευτική δύναμη των συνδικάτων λόγω της απειλής να μεταφερθεί η παραγωγή σε χώρες με χαμηλότερο εργατικό κόστος, ενώ ο οικονομικός έλεγχος συγκεντρώθηκε στα χέρια πανίσχυρων ομίλων, ως αποτέλεσμα της συγχώνευσης επιχειρήσεων.²⁵

Η οικονομική παγκοσμιοποίηση ενίσχυσε τη διεθνοποίηση των πολιτικών σχέσεων και αποδυνάμωσε το ρόλο του κράτους ως το μοναδικό ρυθμιστή της εξουσίας της πολιτικής πάνω στην οικονομία και τη μόνη δυνατή ενότητα στο διεθνές σύστημα, καθώς οι κυβερνήσεις αποδεικνύονται πια ολοένα και λιγότερο ικανές να παρέμβουν στην οικονομία και να ρυθμίσουν την αγορά. Πολλοί διεθνείς οργανισμοί, όπως ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου (ΠΟΕ), λειτουργούν τόσο ως εργαλείο της οικονομικής παγκοσμιοποίησης, μέσω των πολιτικών απελευθέρωσης των εμπορικών συναλλαγών και της κίνησης κεφαλαίων όσο και ως διάυλος για τη ρύθμιση διαδικασιών που δεν είναι πλέον δυνατό να αντιμετωπιστούν σε εθνικό επίπεδο.²⁶ Αυτό βέβαια δεν σημαίνει πως το κράτος έχει απολέσει τον κεντρικό του ρόλο αλλά πως οι νέοι υπερεθνικοί οργανισμοί ασκούν παράλληλα ισχυρή εξουσία προς την κατεύθυνση της οικονομικής ομογενοποίησης, μέσω της διάδοσης διεθνών ρυθμίσεων και κανόνων όπως και της απειλής οικονομικών κυρώσεων.

²⁴ Global Justice Movement, για περισσότερα βλ. <http://www.globaljusticemovement.org/>, τελ. πρόσβαση 16/04/2014

²⁵ Della Porta D. and Diani M., Κοινωνικά Κινήματα Μια εισαγωγή, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, Οκτώβριος 2010, σελ. 95

²⁶ Ibid, σελ. 97

Οι σαρωτικές αλλαγές στο πολιτικό περιβάλλον που επέφερε η παγκοσμιοποίηση διαμόρφωσαν τους όρους για την ανάδυση νέων μορφών συλλογικής δράσης και διεθνισμού των κινημάτων. Στις προκλήσεις της συγκυρίας και στα επιτακτικά της επίδικα, οι νέες διεκδικητικές συλλογικότητες που δημιουργήθηκαν απάντησαν με νέα μοτίβα λειτουργίας και νέες στρατηγικές δράσης, οι οποίες όμως πληρούν τις προϋποθέσεις χαρακτηρισμού τους ως ένα συμπαγές κοινωνικό κίνημα: οι νέες συλλογικότητες αποτελούνται από ένα συνεκτικό σύνολο ατόμων ή ομάδων, το οποίο εκφράζει μέσα από υπερεθνικές συλλογικές δράσεις (ρεπερτόριο), την εκστρατεία του, δηλαδή την αντίθεση του στις συντελούμενες κοινωνικές αλλαγές και τις επιπτώσεις που επιφέρει η παγκοσμιοποίηση και μέσα από τις θέσεις τους, δημιουργούν μια νέα ταυτότητα για τα μέλη τους και προχωρούν σε επιδείξεις ΑΕΠΔ για να την εγκαθιδρύσουν. Η αιτία όμως της διαφοροποίησης στα κοινωνικά κινήματα ώστε να χαρακτηρίζονται από κάτι «νέο», δεν είναι η ίδια η παγκοσμιοποίηση αφού τα ζητήματά της αφορούσαν τα κοινωνικά κινήματα πριν ακόμα η λέξη αυτή μπει στο καθημερινό λεξιλόγιο. Είναι κυρίως η κατασκευή ενός υπερεθνικού «εμείς», που χαρακτηρίζει όλο και περισσότερο τους στόχους τους.²⁷

Οι υπερεθνικές συλλογικές δράσεις στοχεύουν στην κατασκευή μιας κοινής ταυτότητας για τους συμμετέχοντές της και στη διεύρυνση αυτής της ταυτότητας, αλλά το εγχείρημα δεν είναι εύκολο. Ένα κύριο συστατικό της υπερεθνικής συλλογικής δράσης είναι η πολυεπίπεδη κινητοποίηση, καθώς οι συμμετέχοντες σε αυτήν μπορούν να δρουν ταυτόχρονα σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο. Όμως ως υπερεθνική συγκρουσιακή πολιτική, με την έννοια πως ο τελικός στόχος αποδέχτης είναι πέραν των εθνικών συνόρων, η δημιουργία υπερεθνικών κινημάτων εντείνει την αποσύνδεση μεταξύ των εκπροσώπων δρώντων και των εκπροσωπούμενων συμφερόντων. Η απόσταση μεταξύ των συμμετεχόντων στα υπερεθνικά κινήματα και του κόσμου που εκφράζουν και στον οποίο απευθύνονται, το οποίο είναι κατά βάση στο εσωτερικό των κρατών από τα οποία προέρχονται οι συμμετέχοντες, είναι τεράστια και είναι συνεχής η προσπάθεια προσέλκυσης της δημόσιας προσοχής και η δημιουργία ενός υπερεθνικού υποκειμένου.²⁸

Λόγω όμως της διαφορετικότητας των εθνικών και πολιτισμικών χαρακτηριστικών, η συλλογική ταυτότητα των υπερεθνικών κινημάτων συγκροτείται από μια πολλαπλότητα ταυτοτήτων και δεν αναπτύσσει μια μετα-ταυτότητα που να τις καλύπτει όλες. Οι επιδείξεις ΑΕΠΔ στοχεύουν, όχι στην ομοιογένεια, αλλά στην ανάδειξη της πολλαπλότητας των ταυτοτήτων και διατηρούνται από τα κοινωνικά δίκτυα των συλλογικών δρώντων. Τα

²⁷ Tilly Charles, Κοινωνικά Κινήματα 1768-2004, εκδ. Σαββάλας, Αθήνα 2007, σελ. 265

²⁸ Κούση Μ. και Tilly C., Οικονομικές και Πολιτικές Συγκρούσεις σε συγκριτική προοπτική, εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2008, σελ. 214

δίκτυα αυτά αναδεικνύουν, στην περίπτωση της οικονομικής παγκοσμιοποίησης, το πώς αυτή επιφέρει διαφορετικές αλλά αλληλένδετες επιπτώσεις στο εσωτερικό της κάθε χώρας και το πόσο συγγενικά επηρεάζονται οι κοινωνίες. Αυτή λοιπόν η συγγένεια των επιπτώσεων της οικονομικής παγκοσμιοποίησης στους πληθυσμούς είναι που αποτελεί το συνδετικό κρίκο της ταυτότητας των συμμετεχόντων και λειτουργεί ως κίνητρο για τη δικτύωση, για επιδείξεις αλληλεγγύης και για την οργάνωση προς μια κοινή πλατφόρμα δράσης.

Τα υπερεθνικά κοινωνικά κινήματα λειτουργούν λοιπόν ως συγκροτημένη ομάδα οργάνωσης και δικτύωσης των ακτιβιστών, η οποία επικοινωνεί διαδικτυακά, καθώς η ανάπτυξη της ηλεκτρονικής επικοινωνίας συνέβαλε καθοριστικά στη διάδοση της πληροφορίας και στη διασύνδεση των κοινών ζητημάτων που απασχολούν τους ακτιβιστές σε κάθε χώρα.²⁹ Ο Charles Tilly όμως είναι ιδιαίτερα προσεκτικός στο να αποφύγει τον τεχνολογικό ντετερμινισμό και υποστηρίζει ότι τα περισσότερα νέα χαρακτηριστικά των κοινωνικών κινήματων προκύπτουν από μεταβολές στο κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο και όχι από καθαυτές τις τεχνολογικές καινοτομίες. Αν και το μεγαλύτερο μέρος της δραστηριότητας των κοινωνικών κινήματων συνεχίζει να βασίζεται στις εθνικές, περιφερειακές και τοπικές μορφές οργάνωσης που επικρατούσαν στον 20ο αιώνα, είναι η απώλεια της κεντρικής εξουσίας των περισσότερων κρατών σε συνδυασμό με την άρση των φραγμών στο κεφάλαιο που δημιούργησαν ένα παγκόσμιο κίνημα αντίστασης.³⁰

Παρόλα αυτά το διαδίκτυο, ως εργαλείο, επαναστατικοποίησε τη μαζική επικοινωνία καθώς δημιούργησε μια ροή πληροφορίας από πολλούς σε πολλούς. Έτσι, ένας μεγάλος αριθμός ακτιβιστών εγκωμιάζουν το διαδίκτυο ως εργαλείο που, χάρη στην αποκεντρωμένη δομή του και τις εγγενείς τεχνολογικές του δυνατότητες, έχει τη δυνατότητα να επηρεάσει τους υφιστάμενους συσχετισμούς δύναμης προς όφελος των κοινωνικών κινήματων. Επιπλέον, το γεγονός πως το διαδίκτυο είναι σε μεγάλο βαθμό μια μη ελεγχόμενη και μη λογοκριμένη πλατφόρμα, επιτρέπει στα μέλη των κοινωνικών κινήματων να διαχέουν πληροφορίες πέρα από τα εθνικά σύνορα.³¹

Ο Tilly προσθέτει και άλλους δύο παράγοντες που συνέβαλαν στη διεθνοποίηση των στόχων και στις διεθνώς συντονισμένες διεκδικήσεις: α) τον πολλαπλασιασμό των διαμεσολαβητών που ενδιαφέρονται λιγότερο για την διατύπωση των δικών τους

²⁹ Della Porta D. and Tarrow S., *Transnational Protest & Global Activism*, Rowman & Littlefield Publishers, Inc, USA, 2005, σελ. 7

³⁰ Tilly Charles, *Κοινωνικά Κινήματα 1768-2004*, εκδ. Σαββάλας, Αθήνα 2007, σελ. 237

³¹ Κούση Μ. και Tilly C., *Οικονομικές και Πολιτικές Συγκρούσεις σε συγκριτική προοπτική*, εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2008, σελ. 153

διεκδικήσεων και περισσότερο για την παροχή βοήθειας σε άλλους ώστε να συντονιστούν οι διεκδικήσεις σε παγκόσμια κλίμακα και β) τον πολλαπλασιασμό των διασυνδέσεων μεταξύ ακτιβιστικών ομάδων που διατυπώνουν ίδιες ή παρόμοιες διεκδικήσεις η καθεμιά στη δική τους χώρα.³² Παράδειγμα για την πρώτη κατηγορία αποτελεί το Κίνημα για την Κλιματική Δικαιοσύνη³³ και για τη δεύτερη η Via Campesina³⁴, ο παγκόσμιος οργανισμός διασύνδεσης των αγροτών.

Η διεθνοποίηση των κοινωνικών κινημάτων και η δημιουργία νέων υπερεθνικών κινημάτων με συγκροτημένη ταυτότητα είναι μια αργή διαδικασία, παράλληλη με την ύπαρξη διεκδικήσεων σε τοπικά και εθνικά επίπεδα και πολλές φορές, ενώ οι διεθνείς συναντήσεις πυκνώνουν, αφορούν δράσεις αλληλεγγύης παρά συλλογικές διατυπώσεις διεκδικήσεων. Παρόλα αυτά διεκδικήσεις που για να τελεσφορήσουν δεν μπορούν εκ φύσεως να περιοριστούν σε εθνικό επίπεδο, όπως η αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, η οποία μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσα από μια παγκόσμια συνεργασία, συμβάλλουν στην επιτάχυνση της διαδικασίας μετασχηματισμού και επιρροής των κοινωνικών κινημάτων σε διεθνές επίπεδο.

1.3 Το κίνημα των κινημάτων

Μέχρι τα τέλη του 20^{ου} αιώνα, οι διεθνείς σχέσεις δεν μελετούσαν συστηματικά τα υπερεθνικά κοινωνικά κινήματα αλλά αντ' αυτού εστίαζαν στους ΜΚΟ, ως φορείς έκφρασης της κοινωνίας των πολιτών, και οι όποιες υπερεθνικές συλλογικές δράσεις ήταν αόρατες καθώς αποτελούσαν ένα ανομοιογενές κίνημα που συνεχώς ετεροκαθοριζόταν. Η απουσία αναφοράς των νέων κοινωνικών κινημάτων στην ανάλυση των διεθνών σχέσεων στηριζόταν περισσότερο στο γεγονός πως αυτά δεν αποτελούσαν σταθερό εμπλεκόμενο φορέα. Όμως η μετατόπιση των στόχων των κινημάτων από την εσωτερική πολιτική της κάθε χώρας στο διεθνή χώρο σήμανε και την απαρχή της εμπλοκής τους.³⁵

Στα τέλη της δεκαετίας του 1990, μετά την κατάρρευση των καθεστώτων του «υπαρκτού» σοσιαλισμού και την υποχώρηση των ριζοσπαστικών κινημάτων διαμαρτυρίας των αμέσως προηγούμενων δεκαετιών, πολλοί θεωρητικοί των κοινωνικών κινημάτων έσπευσαν να βεβαιώσουν για την είσοδο σε μια «κοινωνία των κινημάτων» (social

³² Tilly Charles, Κοινωνικά Κινήματα 1768-2004, εκδ. Σαββάλας, Αθήνα 2007, σελ. 267

³³ Περισσότερα για το Climate Justice Action στο <http://www.climate-justice-action.org>, τελ. πρόσβαση 16/03/2014

³⁴ Για περισσότερα βλ. <http://viacampesina.org/en>, τελ. πρόσβαση 16/03/2014

³⁵ Eschle C., Constructing the “anti-globalisation movement” on Eschle C. and Maiguashca B., Critical Theories, International Relations and “the Anti-Globalisation Movement”: The Politics of Global Resistance, Routledge, London, 2005, p. 17

movement society), στην οποία τα υπαρκτά κινήματα προβλεπόταν να είχαν ως χαρακτηριστικό τους το μεταρρυθμισμό και να διακρίνονται από μια εμφανή τάση ενσωμάτωσης και απορρόφησης τους από τους υφιστάμενους πολιτικούς θεσμούς. Όμως, το ογκούμενο κίνημα ενάντια στη οικονομική παγκοσμιοποίηση, το «κίνημα των κινήματων», όπως από πολλούς έχει ονομαστεί το κίνημα της αντι-παγκοσμιοποίησης, μάλλον διέψευσε εν μέρει τη σχετική φιλολογία, τουλάχιστον ως προς το δεύτερό της σκέλος.³⁶

Ενώ στα τέλη του 20^{ου} αιώνα πραγματοποιήθηκαν πολλές υπερεθνικές δράσεις σχετιζόμενες με την παγκοσμιοποίηση με τη συμμετοχή ακτιβιστών απ' όλο τον κόσμο, η καθοριστική στιγμή για την προβολή μια κοινής υπερεθνικής ταυτότητας υπήρξε η κινητοποίηση ενάντια στην 3^η Υπουργική Συνδιάσκεψη του ΠΟΕ στο Σιάτλ το Νοέμβριο του 1999.³⁷ Στο Σιάτλ, κοινωνικά κινήματα απ' όλο τον κόσμο δικτυώθηκαν μήνες πριν, οργάνωσαν και συμμετείχαν σε πολυήμερες κινητοποιήσεις με στόχο να τονίσουν τις μεγάλες ανισότητες του παγκόσμιου εμπορικού συστήματος και να διεκδικήσουν τον τερματισμό του χρέους του Τρίτου Κόσμου. Παράλληλα, αρκετές χιλιάδες διαδηλωτές ονομάτισαν και ανέλυσαν τα προβλήματα που δημιουργεί η οικονομική παγκοσμιοποίηση, όπως η ολοένα και αυξανόμενη εξουσία των πολυεθνικών εταιρειών, η αυξανόμενη εμπλοκή των διεθνών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και οι πολιτικές της απελευθέρωσης του εμπορίου και ιδιωτικοποίησης των κοινών αγαθών. Η διαδήλωση εμπόδισε πάνω από τα δύο τρίτα των αναμενόμενων επισκεπτών να παραστούν στην επίσημη εκδήλωση υποδοχής και ακολούθησαν σκληρές μάχες με την αστυνομία. Η «Μάχη του Σιάτλ», όπως έγινε γνωστή, εξελίχθηκε σε πρότυπο για τους διεθνείς οργανωτές που στόχευαν να αντιπαρατεθούν με τις πολιτικές διεθνών οργανισμών και θεσμών.³⁸

Από το Σιάτλ και έπειτα, οι ακτιβιστές του κινήματος της αντι-παγκοσμιοποίησης εστίασαν το ρεπερτόριο τους και υπήρξαν ιδιαίτερα αποτελεσματικοί στη διοργάνωση μαζικών συναντήσεων ή στην παρεμπόδιση των συναντήσεων των αντιπάλων, έχοντας μια ισχυρή συναισθηματική επίδραση τόσο στην κοινή γνώμη, όσο και στους συμμετέχοντες. Οι περιοδικές σύνοδοι διεθνών οργανισμών συνδεδεμένων με την ημερήσια διάταξη της

³⁶ Eschle C., *Constructing the "anti-globalisation movement"* on Eschle C. and Maignushca B., *Critical Theories, International Relations and "the Anti-Globalisation Movement": The Politics of Global Resistance*, Routledge, London, 2005, p. 20

³⁷ Giugni M. et al, *How Social Movements Matter*, University of Minnesota Press, 1999, σελ. 27

³⁸ Tilly Charles, *Κοινωνικά Κινήματα 1768-2004*, εκδ. Σαββάλας, Αθήνα 2007, σελ. 266

παγκοσμιοποίησης, όπως ο ΠΟΕ, το ΔΝΤ, η Παγκόσμια Τράπεζα και η ομάδα 8³⁹ (G8) προσέφεραν μια ευκαιρία για ιδιαίτερα εξωστρεφείς και πολυπληθείς διαδηλώσεις με στόχο και να εμποδίσουν τις επίσημες συνόδους αλλά και να προσελκύσουν την προσοχή της κοινής γνώμης και να προβάλλουν τις διεκδικήσεις τους. Ανάλογη δράση που διοργάνωσαν οι ίδιοι οι ακτιβιστές όπως το Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ στο Πόρτο Αλέγκρε και στη Βομβάη, τα ευρωπαϊκά παραρτήματά τους στη Φλωρεντία (2001), Παρίσι (2003) αλλά και οι αντίστοιχες συναντήσεις στο Νότο όπως το Αφρικανικό Κοινωνικό Φόρουμ που πρωτοσυγκλήθηκε στο Μπαμακό, Μάλι το 2002 επιβεβαιώνουν τη διάθεση χάραξης κοινής στρατηγικής.⁴⁰

Το «κίνημα των κινήματων» ελκύει συμμετέχοντες από οργανώσεις και ομάδες που η δράση τους και οι διεκδικήσεις τους αγγίζουν τα ζητήματα της παγκοσμιοποίησης. Η αντίθεση στην νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση δημιουργεί ευρείες συμμαχίες οργανώσεων, συνήθως σε διεθνή βάση. Πολλές, ίσως οι περισσότερες, έχουν μια μακρά ιστορία πολιτικού και κοινωνικού ακτιβισμού. Στο Σιάτλ, όπως και στη Γένοβα και σε άλλες παλαιότερες και πρόσφατες διεθνικές συναντήσεις, πολιτικά κόμματα συμμετέχουν στη διοργάνωση τους, κυρίως, αν όχι αποκλειστικά, προερχόμενα από την αριστερά. Επιπλέον, συμμετέχουν συνδικάτα, ενώσεις αγροτών και άλλες εργατικές ενώσεις, εθνοτικές οργανώσεις που εκπροσωπούν τους ιθαγενείς του αναπτυσσόμενου νότου και μεταναστευτικές ομάδες, οργανώσεις καταναλωτών που μάχονται πολυεθνικές εταιρείες, περιβαλλοντικές και οικολογικές ομάδες, ενώσεις γυναικών καθώς και ριζοσπαστικές αυτόνομες ομάδες νέων. Ωστόσο, η κριτική της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης έχει δημιουργήσει και ξεχωριστές οργανώσεις όπως την Attac, που υποστηρίζει το λεγόμενο φόρο Tobin για να αναδιανεμηθούν τα κέρδη στη διεθνή χρηματιστηριακή αγορά και την Παγκόσμια Δράση των Λαών (People's Global Action), μια συμμαχία εκατοντάδων ομάδων στο Βορά και το Νότο, που οργανώνει δράσεις για την κοινωνική δικαιοσύνη.⁴¹

Όμως αυτό που χαρακτηρίζει ως διακριτό το κίνημα κατά της παγκοσμιοποίησης δεν είναι οι περιστασιακές μαζικές διαδηλώσεις και συναντήσεις, αλλά οι συνεχείς διαδικασίες συγκρότησης μια πολιτικής ταυτότητας και χάραξης κοινής στρατηγικής και ρεπερτορίου. Το κύριο γνώρισμα είναι πως το κίνημα κατά της παγκοσμιοποίησης δεν

³⁹ Η ομάδα των 8 είναι μια πλατφόρμα ετήσιων συναντήσεων των παγκόσμιων ηγετών των 8 χωρών που θεωρητικά χαρακτηρίζονται ως οι περισσότερο βιομηχανικά ανεπτυγμένες χώρες του κόσμου, βλ. <http://www.g8.co.uk>, τελ. πρόσβαση 23/4/2014

⁴⁰ Della Porta D. and Diani M., Κοινωνικά Κινήματα Μια εισαγωγή, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, Οκτώβριος 2010, σελ. 35

⁴¹ Ibid, σελ. 37

περιορίζεται σε ομάδες ατόμων με παρεμφερείς συμπεριφορές και απόψεις αλλά συγκροτεί μια ταυτότητα που συνεχώς ετεροκαθορίζεται και επαναπροσδιορίζεται.⁴²

Όσον αφορά τις θέσεις των συμμετεχόντων στο κίνημα κατά της παγκοσμιοποίησης, πολλοί πολιτικοί επιστήμονες αναφέρουν την αυξανόμενη επιρροή του μαρξισμού στην ανάλυση τους και την υιοθέτηση της μαρξιστικής προσέγγισης στην κριτική του καπιταλισμού. Η μαρξιστική αφήγηση στις διεθνείς σχέσεις τείνει να δίνει βαρύτητα στην αλληλεπίδραση των οικονομικών αλλαγών με θεσμούς στην παγκόσμια και εθνική κοινωνία και αποτυπώνει την παγκοσμιοποίηση ως διαδικασία που προέρχεται από αλλαγές στα μέσα και τη σχέση παραγωγής, οι οποίες αλλαγές παράγουν διεθνείς οργανισμούς και ινστιτούτα που ενσωματώνουν την σύγκρουση και την πάλη των τάξεων.⁴³ Ο Μαρξ αναφέρεται στα κοινωνικά κινήματα, περιγράφοντας τα ως ομάδες που αυτοί που τα απαρτίζουν αποκτούν συνείδηση ότι αποτελούν μια ιδιαίτερη τάξη, με κοινά συμφέροντα και στόχους που τους ξεχωρίζουν από άλλες ομάδες του πληθυσμού. Μέρος της συνειδητοποίησής της είναι ότι α) αναλαμβάνουν δράση για την επίτευξη των συλλογικών τους στόχων και β) ότι προϋποθέτουν μια συνολική άποψη για την κοινωνία. Για να γίνουν αυτά, χρειάζεται να συγκροτηθούν ανεξάρτητες οργανώσεις και ενώσεις, δια των οποίων η τάξη επιτυγχάνει τη «συνένωσή της», ξεπερνώντας τον εσωτερικό ανταγωνισμό ανάμεσα στα μέλη της.⁴⁴

Παρόλα αυτά, η αντιεραρχική δομή του κινήματος, που δεν συνάδει με τον ορθόδοξο μαρξισμό και η οικονομίστικη αντίληψη του μαρξισμού, ενσωματώνει την ποικιλομορφία των ανθρώπων που συνθέτουν το κίνημα κατά της παγκοσμιοποίησης, πολλοί από τους οποίους δεν πιστεύουν πως η κοινωνική ανισότητα ξεκινά από την πάλη των τάξεων. Επιπλέον, πολλά μέλη του κινήματος δεν υιοθετούν την αντι-καπιταλιστική οπτική και την κριτική στον καπιταλισμό αλλά αντίθετα βαφτίζουν νεοφιλελευθερισμό την οικονομική παγκοσμιοποίηση και άρα διαφοροποιούνται από την προσδοκία για την κατάκτηση των μέσων παραγωγής. Η εμπλοκή συμμετεχόντων στο κίνημα που δεν αντιτίθενται στον καπιταλισμό αποτελεί μια στρατηγική απόφαση για να μείνει το κίνημα ανοιχτό και συμμετοχικό και σε άτομα και ομάδες που επιδιώκουν δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις στις παγκόσμιες ιεραρχίες.⁴⁵

⁴² Giugni M. et al, *How Social Movements Matter*, University of Minnesota Press, 1999, σελ. 27, σελ. 20

⁴³ *Ibid*, σελ. 28

⁴⁴ Αλεξανδρόπουλος Σ., *Θεωρίες για τη συλλογική δράση και τα κοινωνικά κινήματα*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, 2001, σελ.86

⁴⁵ Giugni M. et al, *How Social Movements Matter*, University of Minnesota Press, 1999, σελ. 29

Πολλά έχουν ακουστεί για τη χρήση του όρου «αντί» και την ανάγκη δημιουργίας ενός θετικού πρόσημου. Επειδή το κίνημα συμπεριλαμβάνει κάποια χαρακτηριστικά της παγκοσμιοποίησης όπως την παγκόσμια δικτύωση και επικοινωνία και διασύνδεση, έχει ξεκινήσει τελευταία να υιοθετείται ο όρος «κίνημα για την παγκόσμια δικαιοσύνη». Και για αυτό γιατί προχωράει τη συζήτηση παραπέρα, καθώς το ζήτημα της δικαιοσύνης ξεφεύγει από την οικονομική ανισότητα αλλά δίνει σημασία στη διεκδίκηση και στη δημοκρατική κατεύθυνση του κινήματος, γεγονός που επιδιώκει να ενισχύσει τη σημασία του πολίτη στη λήψη αποφάσεων.⁴⁶ Σε συνέχεια αυτής της συλλογιστικής, αναδύθηκε το παγκόσμιο κίνημα για την κλιματική δικαιοσύνη, που ένωσε ομάδες ανθρώπων που ανησυχούν για την προβλεπόμενη αύξηση της παγκόσμιας μέσης θερμοκρασίας και τις επιπτώσεις της στο κοινωνικό σύνολο, τα οποία και αναλύονται παρακάτω.

⁴⁶ Giugni M. et al, *How Social Movements Matter*, University of Minnesota Press, 1999, σελ. 31

Κεφάλαιο Δεύτερο:

Κλιματική Αλλαγή και Κοινωνικά Κινήματα

Τα τελευταία εκατόν πενήντα χρόνια, με την εντατικοποίηση της βιομηχανικής παραγωγής, έχουν αυξηθεί σταδιακά τα αέρια του θερμοκηπίου στην ατμόσφαιρα. Από το 1901 η μέση παγκόσμια θερμοκρασία έχει αυξηθεί κατά 0.74 βαθμούς κελσίου. Από γεωλογικές μελέτες, η επιστημονική κοινότητα γνωρίζει ότι οι θερμοκρασίες του πλανήτη είχαν διακυμάνσεις και στο παρελθόν και σχετιζόνταν με την περιεκτικότητα της ατμόσφαιρας σε διοξείδιο του άνθρακα. Όμως τα στοιχεία δείχνουν ότι τα τελευταία 650.000 χρόνια η περιεκτικότητα της ατμόσφαιρας σε διοξείδιο του άνθρακα ποτέ δεν ήταν τόσο υψηλή όσο σήμερα και πάντα ήταν κάτω από 290 ppm. Στις αρχές του 2008 είχε φτάσει τα 387 ppm και ανεβαίνει κατά μέσο όρο 2 ppm το έτος.⁴⁷

Η άνοδος της παγκόσμιας μέσης θερμοκρασίας είναι η πιο άμεση και δυσάρεστη πρόκληση που αντιμετωπίζει η ανθρωπότητα. Και μόνο μια μικρή αύξηση των βαθμών της μέσης θερμοκρασίας μπορεί να προκαλέσει απρόβλεπτες συνέπειες στη βιοποικιλότητα, τη σταθερότητα του οικοσυστήματος και την ανθρώπινη δημογραφία. Από το 2007, χρονιά όπου η Διακυβερνητική Επιτροπή για την Κλιματική Αλλαγή (στο εξής IPCC) δημοσίευσε την τέταρτη εκτενή έκθεσή της,⁴⁸ η γενική παραδοχή μιας επικείμενης κλιματικής κρίσης διαδόθηκε από τους επιστημονικούς κύκλους στα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης και μέσω αυτών, στην κοινωνία των πολιτών.

Σήμερα είναι ευρέως αποδεκτό πως η κλιματική αλλαγή συμβαίνει και οφείλεται στη ανθρώπινη δραστηριότητα. Σύμφωνα με την 5^η έκθεση αξιολόγησης του IPCC, της οποίας το πρώτο σκέλος δημοσιεύτηκε στα τέλη Σεπτεμβρίου του 2013, η πιθανότητα να ευθύνεται η ανθρωπότητα για την κλιματική αλλαγή μετατρέπεται σχεδόν σε βεβαιότητα, αγγίζοντας πλέον το 99% σε σχέση με το 90%, στο οποίο είχε καταλήξει πριν από 5 χρόνια.⁴⁹

Η αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής μέσα από τον μετριασμό της ανόδου της παγκόσμιας μέσης θερμοκρασίας συνδέεται άμεσα με τα ορυκτά καύσιμα, τα οποία είναι και η κύρια πηγή εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα. Όμως, η αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής δεν είναι τόσο πολύ ένα διακριτό πρόβλημα που πρέπει να επιλυθεί, αλλά περισσότερο μια κατάσταση κατά την οποία οι άνθρωποι θα πρέπει να προχωρήσουν σε

⁴⁷ Γκίντενς Α., Η πολιτική των κλιματικών αλλαγών, Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα 2009, σελ. 51

⁴⁸ Βλ. IPCC Fourth Assessment Report (AR4), http://www.ipcc.ch/publications_and_data/publications_ipcc_fourth_assessment_report_synthesis_report.htm, τελ. πρόσβαση 25/03/2014

⁴⁹ Βλ. Fifth Assessment Report (AR5), <http://www.ipcc.ch/index.htm>, τελ. πρόσβαση 25/03/2014

καίριες επιλογές, όπως για παράδειγμα τι προτεραιότητες θέτουν για την οικονομική ανάπτυξη και τον τρόπο διακυβέρνησής τους. Η παραδοχή ότι υπάρχει ανθρωπογενής κλιματική αλλαγή και απειλεί τη ζωή όπως ήταν μέχρι σήμερα εξαρτάται από την αξία που δίνουν οι άνθρωποι στο περιβάλλον και από την κατανόηση και πίστη των ανθρώπων στην επιστημονική ανάλυση και από την αντίληψη του κινδύνου. Κυρίως όμως εξαρτάται από την κατανόηση και την αξία που δίνουν οι κοινωνίες στα πράγματα τα οποία διακυβεύονται: στην οικονομική μεγέθυνση, στην εθνική κυριαρχία, στον αφανισμό ειδών ή στις ζωές των φτωχότερων πληθυσμών σε υποβαθμισμένες περιοχές του αναπτυσσόμενου νότου και στο αν τελικά είναι ηθικά, πολιτικά και οικονομικά δικαιολογημένο να γίνουν αντισταθμίσεις μεταξύ των πραγμάτων αυτών.⁵⁰

Ακόμα και όταν οι επιστήμονες, οι πολιτικοί και οι κοινωνίες συμφωνούν στις βασικές αρχές της κλιματικής επιστήμης, υπάρχει μεγάλη διαφωνία για το ποιες είναι οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής και τη δράση που χρειάζεται να αναληφθεί. Όποιο πλαίσιο δράσης και αν επιλεγεί για να αντιμετωπιστεί η κλιματική αλλαγή θα συναντήσει σημαντικές δυσκολίες καθώς οι διαφορετικές επιλογές που πρέπει να γίνουν για τη μείωση της χρήσης των ορυκτών καυσίμων, σχετίζονται άμεσα με τον τρόπο οργάνωσης της οικονομίας. Για να γίνει αντιληπτή η διαφωνία των οικονομικών επιλογών που απαιτούνται για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, είναι απαραίτητο να κατανοηθούν οικονομικές έννοιες που σχετίζονται με την κλιματική αλλαγή: Πώς μετρούν οι κοινωνίες την ευμάρεια; Πως συγκρίνονται τα κόστη και τα οφέλη των πολιτικών αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής; Πως μια κοινωνία θα ορίσει το μέλλον της με βάση αυτές τις συγκρίσεις; Και τέλος, πώς αποφασίζονται τέτοιες σημαντικές οικονομικές επιλογές όταν δεν δύναται να προβλεφθούν με ακρίβεια οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής;⁵¹

Το παρόν κεφάλαιο εξετάζει την κριτική που ασκεί το παγκόσμιο κλιματικό κίνημα στο πλαίσιο του υφιστάμενου καπιταλιστικού τρόπου οργάνωσης της οικονομίας, μέσα από τη θεωρητική διασύνδεσή του με τον κλάδο της πολιτικής οικολογίας. Επιπλέον, εξετάζεται η διαδικασία με την οποία αξίες, συμφέροντα και ιδέες γύρω από την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής μετασχηματίζονται σε συλλογική δράση και κινητοποιούν άτομα, τα οποία και επωμίζονται τους κινδύνους και το κόστος της διαμαρτυρικής δραστηριότητας. Η διαδικασία αυτή έχει άμεση σχέση με τις παγκόσμιες οικονομικές ανισότητες και όπως αναλύεται παρακάτω, με την αντίληψη των κοινωνικών κινημάτων περί ευμάρειας και ευημερίας.

⁵⁰ Hulme M., *Why we disagree about climate change: Understanding Controversy, Inaction and Opportunity*, Cambridge University Press, 2009, σελ. 109

⁵¹ *Ibid*, σελ. 113

2.1 Πολιτική Οικολογία

Η πολιτική οικολογία ασχολείται με θέματα που αφορούν στις κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες που σχετίζονται με τις αιτίες, τις εμπειρίες και τη διαχείριση των περιβαλλοντικών ζητημάτων. Πρόκειται δηλαδή για τη μελέτη της αλληλεπίδρασης μεταξύ περιβάλλοντος, ανθρωπίνων αναγκών και ευρύτερων πολιτικών συστημάτων. Η προσέγγιση αυτή της πολιτικής οικολογίας επιχειρεί να κατανοήσει τις σύνθετες σχέσεις μεταξύ της φύσης και της κοινωνίας, μέσα από τη διεξοδική πολιτική ανάλυση των ζητημάτων πρόσβασης και ελέγχου των φυσικών πόρων και τις συνέπειές τους στην κοινωνία, ειδικά σε θέματα βιοπορισμού και περιβαλλοντικής υγείας. Οι συνέπειες αυτές έχουν αίτια κοινωνικά στη βάση τους και τα περιβαλλοντικά θέματα που ανακύπτουν, όταν δεν γίνεται βιώσιμη διαχείριση των φυσικών πόρων, είναι στην ουσία θέματα που έχουν να κάνουν με ζητήματα ανισοκατανομής του πλούτου.⁵²

Η πρωτοτυπία της πολιτικής οικολογίας έγκειται στις προσπάθειες του κλάδου να ενσωματώσει τις ανθρώπινες προσεγγίσεις στα ζητήματα υποβάθμισης του περιβάλλοντος, μέσα από μια ρητή θεωρητική προσέγγιση στην οικολογική κρίση, ικανή τόσο στο να εξετάσει ποικίλες περιπτώσεις όσο και στο να συνδυάσει τις διαφορετικές περιπτώσιολογικές μελέτες με γενικές αρχές. Όπως το θέτει ένα κείμενο ορισμού, «ο όρος πολιτική οικολογία συνδυάζει τις ανησυχίες της οικολογίας με μια ευρεία έννοια της πολιτικής οικονομίας. Και τα δύο αυτά στοιχεία περιλαμβάνουν τη συνεχώς μεταβαλλόμενη διαλεκτική μεταξύ της κοινωνίας και των φυσικών πόρων, μέσα στις κοινωνικές τάξεις και τις ομάδες που βρίσκονται μέσα στην ίδια την κοινωνία».⁵³ Ο κλάδος αυτός αναπτύχθηκε τις δεκαετίες του 1970 και 1980, όταν πολλοί πολιτικοί αναλυτές αντέδρασαν με τις, σε μεγάλο βαθμό, απολίτικες εξηγήσεις που δίνονται για τα περιβαλλοντικά ζητήματα, οι οποίες τα απέδιδαν στην αντανάκλαση της αύξησης του πληθυσμού, την ακατάλληλη τεχνολογία και τη μη ορθή διαχείριση των φυσικών πόρων.

Οι απαρχές της πολιτικής οικολογίας εμφανίζονται στη θεωρητική παράδοση της Σχολής της Φρανκφούρτης, η οποία θεωρείται ως κριτική εξέλιξη της μαρξιστικής θεωρίας. Έχοντας ως αφετηρία το Μαρξ, παίρνει ως δεδομένο το ρόλο κλειδί της διαλεκτικής διάδρασης της κοινωνίας με τη φύση με σκοπό την οικονομική ανάπτυξη και αναλύει τις έννοιες της εργασίας, της τεχνολογίας και της ανάπτυξης καθώς και τη γλωσσική και

⁵² Peet R. and Watts M., *Liberation Ecologies: Environment, Development, Social Movements*, Routledge, London, 2004, σελ. 22

⁵³ Forsyth T., *Critical Political Ecology: The politics of environmental science*, Routledge, London, 2003, σελ. 18

πολιτισμική αντίληψη/κατασκευή της φύσης.⁵⁴ Η αντίληψη της φύσης ως κοινωνική κατασκευή εκφράζει μια σχέση αμοιβαίας συγκρότησης μεταξύ κοινωνίας και φύσης: ενώ οι κοινωνίες αντιλαμβάνονται και μετασχηματίζουν τη φύση με βάση τους δικούς τους σκοπούς, η ύπαρξή τους δεν παύει να εξαρτάται από τα παράγωγα της φύσης. Με βάση αυτή την ανάλυση, το πρόβλημα της κλιματικής αλλαγής δεν μπορεί να θεωρείται ούτε ως μια ανωμαλία που επηρεάζει τη φύση και τους νόμους της, οι οποίοι είναι υποθετικά προκαθορισμένοι, ούτε ως ένα περιβαλλοντικό πρόβλημα που χρήζει διαχείρισης με ένα τεχνικό τρόπο. Είναι κυρίως μια κρίση στην κοινωνική σχέση με τη φύση, μια κρίση που πηγάζει από την ιδεολογία της ηγεμονίας στη φύση, που αγνοεί το γεγονός πως οι άνθρωποι δεν έχουν ουσιαστικό έλεγχο πάνω στη φύση.⁵⁵

Ειδικότερα για την κλιματική αλλαγή και τις αλληλένδετες με αυτήν περιβαλλοντικές κρίσεις (όπως πχ ο αφανισμός των ειδών, το λιώσιμο των πάγων, η οξείδωση των ωκεανών και η αποψίλωση των τροπικών δασών), η κυρίαρχη διαλεκτική εντοπίζει τις αιτίες σε ζητήματα όπως η αύξηση του πληθυσμού, η τεχνολογική επανάσταση, η υπερκατανάλωση και οι μη ορθές πολιτικές αποφάσεις. Όμως τα βασικά δομικά ζητήματα δεν έρχονται στο προσκήνιο. Η κλιματική αλλαγή και οι επιπτώσεις της δεν είναι πρωτίστως ένα ηθικό ζήτημα που μπορεί να αντιμετωπιστεί μέσα από την ανακύκλωση ή τη βιώσιμη κατανάλωση ούτε οφείλεται εκεί. Αντιθέτως, έχει τις ρίζες της σε μια αλλοτριωμένη μορφή της παραγωγής αγαθών, η οποία δεν ελέγχεται δημοκρατικά, είναι οργανωμένη μέσω των αγορών και η οποία βασίζεται στην ιδιοτελή επιδίωξη του κέρδους και στην έννοια της αέναης οικονομικής μεγέθυνσης. Για να εξηγηθούν τα αίτια της κλιματικής αλλαγής, είναι απαραίτητη η κατανόηση της ανάπτυξης, δομής και δυναμικής του καπιταλισμού και των συστημικών επιταγών του.⁵⁶

Καθώς η αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής περνάει μέσα από τους κανόνες της αγοράς, η μέχρι τώρα θεώρησή της εντοπίζει τα αίτια της ανεπάρκειας αντιμετώπισης στην αποτυχία για πλήρη απελευθέρωση της αγοράς από τις πιέσεις που ασκούνται σε αυτήν από οικολόγους, κρατικούς κανονισμούς ή συνδικάτα. Η απελευθέρωση των αγορών θεωρήθηκε πως θα μπορούσε να λύσει τα περιβαλλοντικά προβλήματα, χωρίς να δοθεί σημασία στο ότι τα προβλήματα προκλήθηκαν ακριβώς από τη διαδικασία συσσώρευσης που υπάρχει δομικά μέσα στις αγορές. Ως απάντηση στο πλάνο αντιμετώπισης των

⁵⁴ Bedall P. and Gorg C. "Antagonism Standpoints: The climate justice coalition viewed in light of a theory of societal relationships with nature" on Dietz M. & Garrelts H., Routledge Handbook of the Climate Change Movement, Routledge, 2014, σελ. 46

⁵⁵ Ibid, σελ.47

⁵⁶ Peet R., Robbins P. and Watts M, Global Political Ecology, Routledge, 2011, σελ. 16

περιβαλλοντικών προβλημάτων μέσα από την εμπορευματοποίηση της φύσης, η πολιτική οικολογία επικέντρωσε τις έρευνες της στις επιπτώσεις της καπιταλιστικής ανάπτυξης στο περιβάλλον, στις κοινωνικές και πολιτικές επιπτώσεις της προστασίας, διατήρησης και διαχείρισης του περιβάλλοντος και στον τρόπο με τον οποίο νέες φυσικές διαδικασίες δημιουργούνται (πχ τοπία και οικοσυστήματα). Οι εμπειρικές ανακαλύψεις του κλάδου έχουν συμβάλει σημαντικά στο να υποδομήσουν την κυρίαρχη αφήγηση σχετικά με τα περιβαλλοντικά ζητήματα.⁵⁷

2.2 Η κλιματική αλλαγή ως συνέπεια της καπιταλιστικής ανάπτυξης

Οι άνθρωποι εξαρτώνται από τη λειτουργία των οικοσυστημάτων για να συντηρηθούν και οι δράσεις τους επηρεάζουν αυτά τα οικοσυστήματα. Επομένως, υπάρχει μια αναγκαία “μεταβολική διάδραση” μεταξύ των ανθρώπων και της γης, η οποία επηρεάζει τόσο τη φυσική όσο και την ανθρώπινη ιστορία. Μέσα από τα ανθρωπογενή αίτια της κλιματικής αλλαγής, τόσο οι φυσικές όσο και οι ανθρώπινες συνθήκες που συντηρούν τη ζωή αλλάζουν δραματικά. Ενώ όμως η αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, χάρει δημόσιας προσοχής, οι διαφορετικές τεχνολογικές λύσεις που προτείνονται (όπως τα αγροκαύσιμα, η πυρηνική ενέργεια και η μέθοδος δέσμευσης και αποθήκευσης του άνθρακα) απαιτούν κυρίως ευρηματικότητα και τεχνολογική πρόοδο, χωρίς κάποιου είδους μετασχηματισμό της κοινωνίας.⁵⁸

Η έκθεση Brundtland το Μάρτιο του 1987 με τίτλο «Το κοινό μας μέλλον»,⁵⁹ παρόλο που μόνο επιγραμματικά ανέφερε την κλιματική αλλαγή, είχε επισημάνει όλα τα αναπτυξιακά διλήμματα που η κλιματική αλλαγή θα έφερνε στο προσκήνιο τα επόμενα 20 χρόνια. Ο όρος της βιώσιμης ανάπτυξης συναντάται συχνά στις επίσημες συζητήσεις για την κλιματική αλλαγή μέσα, για παράδειγμα, από την αλληλεξάρτηση των περιβαλλοντικών, οικονομικών και κοινωνικών διαστάσεων της παγκόσμιας αλλαγής, τις συζητήσεις για τη διαγενεακή ισότητα, τη δυνατότητα ευημερίας δηλαδή των μελλοντικών γενεών και τις ευθύνες της τωρινής γενιάς και τη συζήτηση περί (αν)επάρκειας του υφιστάμενου διεθνούς θεσμικού πλαισίου. Και οι τρεις αυτές συζητήσεις είναι κοινές στη διαλεκτική για την κλιματική αλλαγή και είχαν επίσης αναλυθεί από την έκθεση Brundtland. Η έκθεση Brundtland ανέλυε πως η οικονομική μεγέθυνση είναι αναγκαία για να φέρει μεγαλύτερη

⁵⁷ Peet R., Robbins P. and Watts M, *Global Political Ecology*, Routledge, 2011, σελ. 24

⁵⁸ Bellamy Foster J., Clark B. and York R., *The Ecological Rift: Capitalism's war on the earth*, Monthly Review Press, 2010, σελ. 38

⁵⁹ Βλ. Report of the World Commission on Environment and Development: *Our Common Future*, <http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm> , τελ. πρόσβαση 29/05/2014

ευημερία στον αναπτυσσόμενο κόσμο, ωστόσο, η ανάπτυξη θα πρέπει να είναι βιώσιμη. Η Διάσκεψη Κορυφής των Ηνωμένων Εθνών στο Ρίο το 1992 προχώρησε με μια διακήρυξη που περιελάμβανε 27 αρχές για τη βιώσιμη ανάπτυξη και συνέστησε σε κάθε χώρα να παράγει μια εθνική στρατηγική για την επίτευξη των στόχων αυτών.⁶⁰

Παρά τη ρητορική και την εννοιολογική κομψότητα, βάζοντας την ιδέα της βιώσιμης ανάπτυξης σε επιχειρησιακή λειτουργία αποδείχτηκε πολύ πιο δύσκολο. Η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης έχει δεχτεί κριτική για την ανεπάρκεια ανάλυσής της για τις δομές και σχέσεις εξουσίας (για παράδειγμα, τι γίνεται με το ρόλο του πετρελαϊκού λόμπι;), για τον ανθρωποκεντρισμό της (τι γίνεται με τις ανάγκες των άλλων έμβιων όντων;), και για την περιθωριοποίηση των φτωχότερων πληθυσμών (πως ιεραρχείται η φωνή αυτών που δεν έχουν ιδιοκτησία);⁶¹

Στο επίκεντρο αυτής της κριτικής και της συζήτησης είναι οι διάφορες απόψεις για την ανάπτυξη, τον ορισμό που δίνει κανείς στη φτώχεια και την ερμηνεία που δίνει για τις παγκόσμιες ανισότητες. Η αποτυχία απεύθυνσης του κοινωνικού στόχου της βιώσιμης ανάπτυξης (δηλαδή η εξάλειψη της φτώχειας και η μείωση της ανισότητας) οδήγησε στην κριτική προσέγγιση της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης. Η βιώσιμη ανάπτυξη προτάσσει στη συμφιλίωση της οικολογικής αειφορίας με την οικονομική μεγέθυνση και την επίτευξη των κοινωνικών στόχων. Ένας προφανής τρόπος για να επιτευχθεί αυτό σε μια οικονομία της αγοράς είναι να τιμολογηθούν επαρκώς τα αγαθά και οι υπηρεσίες που προσφέρονται από τα οικοσυστήματα, συμπεριλαμβανομένου του κλίματος. Αυτή είναι η ιδέα της “οικολογίας της αγοράς” (ή αλλιώς πράσινος καπιταλισμός), ένα μέσο για την επίτευξη της βιώσιμης ανάπτυξης, το οποίο έχει χρησιμοποιηθεί έντονα σε συζητήσεις σχετικά με την πολιτική για το μετριασμό της κλιματικής αλλαγής. Όπως μάλιστα το έθεσε ο άγγλος οικονομολόγος Nicholas Stern στη διάσημη έκθεσή του με θέμα τις συνέπειες της κλιματικής αλλαγής στην παγκόσμια οικονομία: «η κλιματική αλλαγή είναι η μεγαλύτερη αποτυχία της αγοράς που ο κόσμος έχει δει ποτέ».⁶²

Παρόλα αυτά, ολόκληρο το πλαίσιο οικονομικής ανάλυσης, στο οποίο βασίστηκε η έκθεση Stern, έχει επικριθεί από ριζοσπαστικές κριτικές που προχώρησαν πέρα από την

⁶⁰ Βλ. Rio Declaration on Environment and Development, <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?documentid=78&articleid=1163>, τελ. πρόσβαση 29/05/2014

⁶¹ Hulme M., *Why we disagree about climate change: Understanding Controversy, Inaction and Opportunity*, Cambridge University Press, 2009, σελ. 249

⁶² Βλ. Stern Review, *The economics of climate change* http://www.wwf.se/source.php/1169158/Stern%20Summary_of_Conclusions.pdf, σελ. viii, τελ. πρόσβαση 29/05/2014

κλασική οικονομική σκέψη. Αυτές οι κριτικές αμφισβήτησαν την ικανότητα προσέγγισης του πράσινου καπιταλισμού, την οποία και αποκαλούν ρεφορμιστική, να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τις προκλήσεις της κλιματικής αλλαγής με δεδομένο το επείγον, την πολυπλοκότητα και το μέγεθος των αλλαγών που απαιτούνται για τη μείωση των παγκόσμιων εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα.⁶³

Οι πολέμιοι του πράσινου καπιταλισμού απορρίπτουν το μονοπάτι της βιώσιμης ανάπτυξης, θεωρώντας το ως διαιώνιση των γενεσιουργών αιτιών της κλιματικής αλλαγής. Η εμμονή στη μεγέθυνση της οικονομίας, η παραδοχή ότι η αύξηση της κατανάλωσης είναι ο δρόμος για την ευημερία, η εμπορευματοποίηση των κοινών αγαθών είναι ακριβώς οι αιτίες που εξηγούν γιατί οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου συνεχίζουν να αυξάνουν. Η ανταπόκριση για την καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής έχει μέχρι στιγμής οργανωθεί από τους επίσημους θεσμούς και κατά το μεγαλύτερο μέρος της, στη δημιουργία αγοράς για το εμπόριο ρύπων. Ο επίσημος στόχος πίσω από τις αγορές άνθρακα είναι «να τιμολογηθούν οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου» ώστε να φανερωθεί το κόστος του άνθρακα σε αυτούς που ρυπαίνουν. Την ίδια στιγμή η κλιματική πολιτική αφήνεται για να τη διαχειριστούν τα χέρια αυτών των χρηματιστών που κυνηγάνε το βραχυπρόθεσμο κέρδος. Στην εποχή που η χρηματοπιστωτική κρίση και η κλιματική κρίση συνυπάρχουν, η ιδέα πως οι ίδιοι χρηματιστηριακοί παίχτες έχουν ένα ρόλο να διαδραματίσουν στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής μοιάζει ως ανάθεμα για πολλούς.⁶⁴

Οι ριζοσπαστικές αυτές κριτικές για τη βιώσιμη ανάπτυξη εξηγούν πως η κλιματική αλλαγή είναι το άμεσο αποτέλεσμα της οικονομικής κυριαρχίας του ανεπτυγμένου Βορρά και των συμφερόντων των πολυεθνικών εταιριών. Επιπλέον, καλούν για λύσεις που θα αντιμετωπίζουν τις δομικές ανισότητες του πλούτου στον καπιταλισμό και θα αναγνωρίζουν τις ιστορικές ευθύνες των πλουσίων χωρών για το πρόβλημα, μέσα από τη διάλυση της εξορυκτικής οικονομίας και την κλιματική δικαιοσύνη.⁶⁵

Τα νέα κοινωνικά κινήματα, έχοντας συχνά ως αφετηρία αυτήν την παγκόσμια ανισότητα, συνδέουν την οικονομική και περιβαλλοντική δικαιοσύνη (τις πολιτικές κατανομής) με τα ανθρώπινα δικαιώματα και την πολιτισμική ταυτότητα (τις πολιτικές

⁶³ Hulme M., *Why we disagree about climate change: Understanding Controversy, Inaction and Opportunity*, Cambridge University Press, 2009, σελ. 130

⁶⁴ *Ibid*, σελ. 267

⁶⁵ Della Porta D. and Parks L “Framing Processes in the Climate Movement: From climate change to climate justice” on Dietz M. & Garrelts H., *Routledge Handbook of the Climate Change Movement*, Routledge, 2014, σελ. 23

υπόστασης).⁶⁶ Υπό αυτό το πρίσμα, τα νέα κοινωνικά κινήματα μπορούν να θεωρηθούν ως μια προσπάθεια από τις εθνικές κοινωνίες και την παγκόσμια κοινωνία των πολιτών – κοινωνικά δίκτυα και διεθνικούς συνασπισμούς – να επιβάλουν κάποιο είδος ελέγχου στις πολυεθνικές εταιρίες και στα πλούσια κράτη ή στα κράτη- παρίες. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι το κίνημα της αντι-παγκοσμιοποίησης, το «κίνημα των κινημάτων», όπου παγκόσμια δίκτυα ακτιβιστών θέτουν διεκδικήσεις για να αναγνωριστούν οι φυσικοί πόροι ως κοινά αγαθά και αγωνίζονται για τη βιώσιμη χρήση τους. Η περιβαλλοντική προστασία από μόνη της δεν αποτελεί αξίωση για τα νέα κοινωνικά κινήματα χωρίς ταυτόχρονα την κοινωνική δικαιοσύνη.

2.3 Κλιματική Δικαιοσύνη

Η έκθεση για την Ανθρώπινη Ανάπτυξη του Αναπτυξιακού Προγράμματος του ΟΗΕ (UNDP) για το 2007-2008⁶⁷ προειδοποιούσε πως η κλιματική αλλαγή, χωρίς σχεδιασμό μετριάσής της, θα δημιουργήσει δυσάρεστες εξελίξεις για τους φτωχότερους πληθυσμούς στις αναπτυσσόμενες χώρες, απειλώντας εκατοντάδες χιλιάδες με υποσιτισμό, ανεπάρκεια του νερού, οικολογικά προβλήματα και απώλειες ζωών. Ο αντιπρόεδρος του IPCC, καθηγητής Mohan Munasinghe, σε μια ομιλία του στο Πανεπιστήμιο του Cambridge περιέγραψε ένα «δυστοπικό μέλλον, όπου τα κοινωνικά προβλήματα θα γίνουν πολύ χειρότερα εξαιτίας των περιβαλλοντικών επιπτώσεων των ανοδικών ρυθμών των εκπομπών αερίου του θερμοκηπίου». Όπως είπε, «η βαρβαρότητα έχει ήδη ξεκινήσει. Είμαστε αντιμέτωποι με μια κατάσταση όπου οι πλούσιοι ζουν προστατευμένοι σε θύλακες, ενώ οι φτωχοί ζουν αποκομμένοι σε μη βιώσιμες συνθήκες».⁶⁸

Η αναδυόμενη προοπτική της κλιματικής δικαιοσύνης αντανακλά την αυξανόμενη συνειδητοποίηση ότι αυτοί που επηρεάζονται περισσότερο από τις ταχείες κλιματικές καταστροφές που λαμβάνουν χώρα παγκοσμίως είναι κυρίως οι λιγότερο υπεύθυνοι για τις κλιματικές αλλαγές. Έτσι, κάθε κίνημα που αναζητά μια κατάλληλη αντίδραση στις παγκόσμιες κλιματικές αλλαγές πρέπει να αντιμετωπίσει αυτήν την αντίφαση και να δώσει

⁶⁶ Peet R. and Watts M., *Liberation Ecologies: Environment, Development, Social Movements*, Routledge, London, 2004, σελ. 23

⁶⁷ Βλ. Human Development Report 2007/2008, "Fighting climate change: Human solidarity in a divided world"
http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/268/hdr_20072008_en_complete.pdf, τελ. πρόσβαση 09/06/2014

⁶⁸ Angus I., *The Global Fight for Climate Justice: Anticapitalist Responses to Global Warming and Environmental Destruction*, Fernwood Publishing, Canada 2010, σελ.30

προτεραιότητα στις φωνές των πιο άμεσα επηρεαζόμενων κοινοτήτων.⁶⁹ Η θεμελιώδης αυτή αδικία βρίσκεται στην καρδιά του ζητήματος της κλιματικής δικαιοσύνης. Ένα κίνημα για κλιματική δικαιοσύνη προορίζεται να ασχοληθεί και να αντιμετωπίσει όλα τα ζητήματα σε σχέση με τη δίκαιη κατανομή, την ενεργειακή χρήση, την τεχνολογία, τις υποδομές, την αστική αναδιοργάνωση, την αγροτική μεταρρύθμιση, όπως επίσης και να διεκδικήσει να παίζει ρόλο στα κοινά, προωθώντας μια συμμετοχική πολιτική.⁷⁰

Η πρώτη επίσημη καταγραφή του όρου κλιματική δικαιοσύνη εμφανίστηκε σε μια έκθεση του 1999 με τίτλο Greenhouse Gangsters vs. Climate Justice από την οργάνωση Corporate Watch με έδρα το Σαν Φρανσίσκο.⁷¹ Η έκθεση αυτή ήταν μια απόπειρα καταγραφής της σημασίας της κλιματικής δικαιοσύνης, όπου στόχος αποτελούσε η αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής μέσα από τη σκοπιά της κοινωνικής δικαιοσύνης και της καταπολέμησης της φτώχειας, ειδικά των πληθυσμών στον αναπτυσσόμενο νότο που θα πληγούν περισσότερο από τις συνέπειες τους. Επιπλέον, η έκθεση συνέδεε την κλιματική δικαιοσύνη με τον αγώνα ενάντια στην εξουσία των πολυεθνικών και της δυσανάλογης επιρροής των διεθνών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων όπως η Παγκόσμια Τράπεζα και ο ΠΟΕ στη λήψη πολιτικών αποφάσεων.⁷²

Η έννοια της κλιματικής δικαιοσύνης βρίσκεται από πολύ νωρίς στο τραπέζι των κλιματικών διαπραγματεύσεων, ήδη από την αρχή του 1990. Υπό αυτή την έννοια, το άρθρο 1 του UNFCCC το οποίο αναφέρεται στην αρχή της ισονομίας (equity) και των κοινών αλλά διαφοροποιημένων ευθυνών εισάγει την αναγκαιότητα δικαιοσύνης στα θέματα μετριασμού της κλιματικής αλλαγής και προσαρμογής σε αυτήν: «Τα συμβαλλόμενα μέρη [πρέπει] να προστατεύουν το κλιματικό σύστημα προς όφελος των σημερινών και των μελλοντικών γενεών της ανθρωπότητας, στη βάση της ισονομίας και σύμφωνα με τις κοινές αλλά διαφοροποιημένες ευθύνες τους και τις αντίστοιχες δυνατότητές τους. Κατά συνέπεια, οι αναπτυσσόμενες χώρες μέρη πρέπει να αναλάβουν ηγετικό ρόλο στην καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής και των δυσμενών επιπτώσεών τους.»⁷³ Το θέμα όμως απέκτησε μεγαλύτερη πολιτική διάσταση από το 200 και έπειτα όταν η διαδικασία

⁶⁹ Tokar B., Κλιματική Δικαιοσύνη: Προοπτικές για την κλιματική κρίση και την κοινωνική αλλαγή, ANTIΓΟΝΗ Κέντρο Πληροφόρησης, Θεσσαλονίκη, 2013, σελ. 74

⁷⁰ Ibid, σελ. 20

⁷¹ Βλ. Greenhouse Gangsters vs. Climate Justice

<http://www.corpwatch.org/article.php?id=1048>, τελ. πρόσβαση 09/06/2014

⁷² Tokar B. "Movements for climate justice in the US and worldwide" on Dietz M. & Garrelts H., Routledge Handbook of the Climate Change Movement, Routledge, 2014, σελ. 132

⁷³ Βλ. UNFCCC principles,

http://unfccc.int/files/essential_background/background_publications_htmlpdf/application/pdf/conveng.pdf, σελ. 9, τελ. πρόσβαση 09/06/2014

ανάπτυξης προγραμματικών θέσεων γύρω από την κλιματική δικαιοσύνη έγινε με μεγαλύτερη ένταση. Αυτές οι θέσεις δεν εστιάζουν πλέον στις υποχρεώσεις των ανεπτυγμένων χωρών για να μειώσουν τις εκπομπές αερίων τους αλλά αναπτύσσουν μια ποικιλία θεμάτων που αφορά στις κοινωνικές αιτίες και τα αποτελέσματα της κλιματικής αλλαγής.⁷⁴

Μια από τις βασικές κριτικές που ασκείται στην αρχή της ισονομίας (equity) και στον τρόπο με τον οποίο οι θεσμικοί οργανισμοί χρησιμοποιούν τον όρο δικαιοσύνη είναι ότι βάζουν στο επίκεντρο της δικαιοσύνης αποκλειστικά τις δίκαιες διαδικασίες και πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες. Αυτές οι θεωρίες της δικαιοσύνης προσφέρουν μοντέλα και λύσεις με τα οποία η κατανομή μπορεί να βελτιωθεί, αλλά δεν εξετάζουν σε βάθος τις κοινωνικές, πολιτιστικές και θεσμικές συνθήκες που συμβάλλουν στη ανισότητα.⁷⁵ Για τους υποστηρικτές του κινήματος της κλιματικής δικαιοσύνης, κεντρικό στοιχείο της προσέγγισής τους είναι πως η ανισότητα πηγάζει από την άνιση πρόσβαση στην εξουσία, συντηρείται από το καπιταλιστικό σύστημα και η λύση βρίσκεται στην ανατροπή του.

Εάν η κλιματική δικαιοσύνη γίνει η οργανωτική αρχή γύρω από την οποία οι απαντήσεις για την κλιματική αλλαγή διαμορφώνονται, τότε ούτε ο μετριασμός στην κλιματική αλλαγή ούτε η προσαρμογή στις μελλοντικές συνέπειες της είναι επαρκή από μόνα τους. Για πολλούς υποστηρικτές του κινήματος, είναι η οδός για την αποκατάσταση των αδικιών του παρελθόντος και η αντιμετώπιση του κλιματικού χάους και της διαιώνισης της φτώχειας είναι οι δύο όψεις του ίδιου νομίσματος. Όπως το θέτει ο ινδός οικολόγος Sunita Narain: «Όλες οι τεχνολογικές λύσεις (για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής) όπως τα αγροκαύσιμα, οι Γενετικά Τροποποιημένοι Οργανισμοί (ΓΤΟ) και η πυρηνική ενέργεια θα δημιουργήσουν τη νέα γενιά κρίσης καθώς αγνοούν τα δομικά προβλήματα του καπιταλισμού ως ένα σύστημα που προωθεί την αδικία και την ανισότητα».⁷⁶ Όμως, η κλιματική δικαιοσύνη δεν είναι απαραίτητα το επίκεντρο για όλους τους εμπλεκόμενους φορείς στο κίνημα και όπως αναλύεται και παρακάτω, πολλές φορές πυροδοτεί εντάσεις αντί να οικοδομεί την κοινή ταυτότητα του κινήματος.

⁷⁴ Bedall P. and Gorg C “Antagonism Standpoints: The climate justice coalition viewed in light of a theory of societal relationships with nature” on Dietz M. & Garrelts H., Routledge Handbook of the Climate Change Movement, Routledge, 2014, σελ. 52

⁷⁵ Schlosberg D., Reconceiving Environmental Justice: Global Movements And Political Theories, Environmental Politics, Vol.13, No.3, Autumn 2004, pp.517 – 540

⁷⁶ Hulme M., Why we disagree about climate change: Understanding Controversy, Inaction and Opportunity, Cambridge University Press, 2009, σελ. 268

Κεφάλαιο Τρίτο:

Το Κλιματικό Κίνημα και τα χαρακτηριστικά του

Το κίνημα ενάντια στην κλιματική αλλαγή ουσιαστικά ξεκίνησε με την ίδρυση της πρώτης ομάδας οργανώσεων που σχημάτισαν το Climate Action Network (Δίκτυο Κλιματικής Δράσης)⁷⁷ το 1989, με σκοπό να συντονίσουν την απάντηση των ΜΚΟ στο έργο του IPCC. Από τότε μέχρι σήμερα πολλοί εκατοντάδες ακτιβιστές, ΜΚΟ και διάφοροι άλλοι εμπλεκόμενοι φορείς από πολλούς διαφορετικούς τομείς της κοινωνίας έχουν συμβάλει, σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και διεθνικό επίπεδο, σε αγώνες ενάντια στις αιτίες και τις αποτυχίες της αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής. Οι δρώντες στο κλιματικό κίνημα διατυπώνουν αιτήματα για πιο αποφασιστική δράση, ιδιαίτερα σε επίπεδο διεθνούς πολιτικής. Η δράση και το μέγεθος του κινήματος έχει αναπτυχθεί παράλληλα τόσο με την δημοσίευση ολοένα και περισσότερων τεκμηριωμένων δεδομένων για τα ανθρωπογενή αίτια της κλιματικής αλλαγής όσο και με τις παγκόσμιες διαπραγματεύσεις για το κλίμα. Μάλιστα, η κατά πολλούς ομολογούμενη αποτυχία της 15^{ης} διάσκεψης των Συμβαλλόμενων Μερών στο UNFCCC στην Κοπεγχάγη το 2009 αποτέλεσε σημείο σταθμό στην πορεία του κινήματος, οδήγησε ένα μεγάλο κομμάτι του στη ριζοσπαστικοποίηση και πυροδότησε εξωτερικές και εσωτερικές εξελίξεις.⁷⁸

Όπως το θέτει ένα κείμενο ορισμού, το κίνημα είναι ένα «σύστημα δράσεων και εκστρατειών, που συγκροτήθηκε σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο, βασισμένο σε μια συλλογική ταυτότητα, με δίκτυα ομάδων και οργανισμών που κινητοποιούνται και στοχεύουν να φέρουν κοινωνική αλλαγή μέσα από ένα συγκεκριμένο ρεπερτόριο που παίρνει τη μορφή δραστηριοτήτων διαμαρτυρίας». Το κίνημα ενάντια στην κλιματική αλλαγή πληροί τις προϋποθέσεις ορισμού του κινήματος καθώς α) προσπαθεί να πετύχει τον κοινό στόχο της μετρίασης ή αποτροπής της κλιματικής αλλαγής, β) μέσα από διάφορες μορφές διαμαρτυρικής δραστηριότητας, οι οποίες βρίσκονται σε πολύ μεγαλύτερη προτεραιότητα σε σχέση με την άσκηση θεσμικής πίεσης από τις ΜΚΟ, γ) μετρά ήδη αρκετά χρόνια από την ίδρυση του αφού έχει καταφέρει να διοργανώνει δράσεις για μια σχετικά μακριά χρονική περίοδο και δ) προσπαθεί να διαμορφώσει μια κοινή ταυτότητα με βάση την απάντηση ενάντια στην επερχόμενη κλιματική κρίση.⁷⁹

Αναφορικά με το τέταρτο σκέλος περί συλλογικής ταυτότητας και με βάση την παραπάνω ανάλυση, είναι γεγονός πως οι διαμάχες μεταξύ των διαφόρων εμπλεκόμενων

⁷⁷ Βλ. Climate Action Network, <http://www.climatenetwork.org>, τελ. πρόσβαση 29/05/2014

⁷⁸ Dietz M. & Garrelts H., Routledge Handbook of the Climate Change Movement, Routledge, 2014, σελ. 19

⁷⁹ Ibid, σελ. 7

φορέων έχουν πολλές φορές πάρει ανταγωνιστικές διαστάσεις. Αυτό είναι εν μέρει και η συνέπεια των πολλών επίσημων φορέων που παίρνουν μέρος στις διαμαρτυρικές δραστηριότητες, ενώ την ίδια στιγμή συμμετέχουν και συμβιβάζονται με τις υφιστάμενες πολιτικές για το κλίμα μέσα από τον ενεργό ρόλο τους στην εφαρμογή τους.⁸⁰ Αυτή η συνεργατική διάθεση με το υφιστάμενο πλαίσιο από πολλούς φορείς στο κίνημα ενάντια στην κλιματική αλλαγή αντιμετωπίζεται πολύ κριτικά από τις ριζοσπαστικές ομάδες και έχει οδηγήσει σε ανταγωνιστικές πρακτικές.

Στο παρόν κεφάλαιο, θα αναπτυχθεί αυτή η θεωρητική και πρακτική διαφοροποίηση μεταξύ του μετριοπαθούς και του ριζοσπαστικού μέρους του κλιματικού κινήματος καθώς και άλλες τάσεις διαχωρισμού μέσα στο κίνημα. Επιπλέον, θα εξεταστεί το πεδίο δράσης του κινήματος με ιδιαίτερη έμφαση στις παγκόσμιες διαπραγματεύσεις για το κλίμα όπως και η κριτική που ασκείται στα αποτελέσματα των παγκόσμιων διαπραγματεύσεων και ιδιαίτερα στους ευέλικτους μηχανισμούς του Πρωτοκόλλου του Κιότο και στις εφαρμογές τους.

3.1 Διαφοροποιήσεις και βάσεις διαχωρισμού στο κλιματικό κίνημα

Ενώ η απαίτηση για μείωση των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα είναι κοινή για όλες τις εμπλεκόμενες ομάδες, το κίνημα ενάντια στην κλιματική αλλαγή είναι ανομοιογενές μεταξύ του. Δεν είναι μόνο ο διαχωρισμός με βάση τα διαφορετικά κράτη από τα οποία προέρχονται οι συμμετέχοντες του αλλά και η ύπαρξη τουλάχιστον τριών ευδιάκριτων βάσεων διαφοροποίησης. Η πρώτη βάση διαφοροποίησης σχετίζεται με τις πολιτικές πεποιθήσεις. Η απαίτηση για κλιματική δικαιοσύνη είναι κεντρική για το ένα τμήμα του, το οποίο προσδιορίζει τις καπιταλιστικές δομές ως την αιτία της κλιματικής αλλαγής και αναφέρεται σε μια βαθιά κρίση του σημερινού πολιτικού και οικονομικού συστήματος. Το τμήμα αυτό του κινήματος ενάντια στην κλιματική αλλαγή δίνει καθοριστική σημασία σε αιτήματα διανεμητικής και διαδικαστικής δικαιοσύνης. Αυτό το τμήμα του κινήματος αναφέρεται πολλές φορές από τους υπόλοιπους εμπλεκόμενους φορείς ως ριζοσπαστικό.

Το δεύτερο τμήμα του κινήματος αναφέρεται στην αναγκαιότητα του οικολογικού μετασχηματισμού, σύμφωνα με τον οποίο τα περιβαλλοντικά ζητήματα μπορούν να αντιμετωπιστούν πολιτικά, οικονομικά και τεχνολογικά μέσα στα πλαίσια των υφιστάμενων θεσμών και δομών εξουσίας. Είναι σημαντικό να προστεθεί πως αυτοί οι φορείς θεωρούν

⁸⁰ Dietz M. & Garrelts H., *Routledge Handbook of the Climate Change Movement*, Routledge, 2014, σελ. 7

συμβατή την οικονομική μεγέθυνση με τους στόχους του οικολογικού μετασχηματισμού και βασίζουν την πίστη τους αυτή στην επιστήμη και την τεχνολογική πρόοδο καθώς και στη δύναμη της κοινωνίας των πολιτών, η οποία και μπορεί να εκκινήσει διαδικασίες θεσμικών αλλαγών και πολιτικών μεταρρυθμίσεων. Το τμήμα αυτό πιστεύει πως η δυναμική της καπιταλιστικής ανάπτυξης πρέπει να αξιοποιηθεί ώστε να αναπτύξει και να διαδώσει περιβαλλοντικά φιλικές τεχνολογίες και να δημιουργήσει, κατά τη διαδικασία αυτή, ένα μεγάλο αριθμό πράσινων θέσεων απασχόλησης. Αυτή είναι μια πρώτη διαχωριστική γραμμή μεταξύ των πολλών ομάδων και φορέων που κινούνται στα πλαίσια του κινήματος ενάντια στην κλιματική αλλαγή. Ο συνασπισμός του Climate Justice Now!⁸¹, το δίκτυο Via Campesina⁸², που αποτελούνται από ομάδες ιθαγενών και αγροτών του νότου, καθώς και άλλοι μικρότεροι ριζοσπαστικοί μη κυβερνητικοί οργανισμοί όπως το Plane Stupid⁸³ και οι Ecologistas en Accion⁸⁴ είναι μερικά χαρακτηριστικά παραδείγματα των ριζοσπαστικών τμημάτων του κινήματος. Οι αναγνωρισμένες περιβαλλοντικές οργανώσεις, όπως οι Φίλοι της Γης⁸⁵ και διαδικτυακές εκστρατείες όπως το 350.org⁸⁶ είναι χαρακτηριστικά παραδείγματα του δεύτερου τμήματος του κινήματος, που έχουν ως στόχο την εύρεση λύσεων μέσα στο υφιστάμενο σύστημα.

Μια δεύτερη βάση διαφοροποίησης αναφέρεται στον τύπο των πολλών και διαφορετικών εμπλεκόμενων φορέων μέσα στις ομάδες που αποτελούν το κίνημα της κλιματικής δικαιοσύνης. Οι παραδοσιακοί ΜΚΟ όπως η Greenpeace και η WWF έχουν πάψει από καιρό να αποτελούν τους βασικούς συντελεστές και τις κινητήριες δυνάμεις του κινήματος. Μη θεσμικά δίκτυα ομάδων έχουν προσχωρήσει στο κίνημα, τόσο σε διεθνές όσο και σε τοπικό επίπεδο. Κυβερνητικοί εκπρόσωποι κρατών όπως η Βολιβία, η Βενεζουέλα και των μικρών νησιωτικών κρατών του Ειρηνικού Ωκεανού έχουν ξεκινήσει να συνδιαλέγονται για τον κοινό σκοπό του μετριασμού της κλιματικής αλλαγής με ακτιβιστές κατά τη διάρκεια και πέρα των Διασκέψεων των Ηνωμένων Εθνών για το Κλίμα.⁸⁷ Επιπλέον, και φορείς μέσα στην αγορά αποκηρύσσουν την παλιά αντίθεση τους στην άμεση αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και ενσωματώνουν πρακτικές προστασίας του κλίματος στις εταιρικές στρατηγικές τους. Οι θεσμοί καθώς και πολλές προσωπικότητες

⁸¹ Βλ. <http://www.climate-justice-now.org>, τελ. πρόσβαση 23/05/2014

⁸² Βλ. <http://viacampesina.org/en>, τελ. πρόσβαση 23/05/2014

⁸³ Βλ. <http://www.planestupid.com>, τελ. πρόσβαση 23/05/2014

⁸⁴ Βλ. <https://www.ecologistasenaccion.org>, τελ. πρόσβαση 23/05/2014

⁸⁵ Βλ. <http://www.foeeurope.org>, τελ. πρόσβαση 23/05/2014

⁸⁶ Βλ. <http://350.org>, τελ. πρόσβαση 23/05/2014

⁸⁷ Dietz M. & Garrelts H., Routledge Handbook of the Climate Change Movement, Routledge, 2014, σελ. 3

μέσα στο χώρο της επιστήμης και της τοπικής αυτοδιοίκησης έχουν επίσης μεγάλη σημασία για το κίνημα ενάντια στην κλιματική αλλαγή. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι και η “Κλιματική Συνεργασία των Ευρωπαϊκών Πόλεων με τους Ιθαγενείς των Τροπικών Δασών”.⁸⁸ Επιπλέον, ανθρωπιστικοί οργανισμοί όπως η Oxfam όλο και συχνότερα αναφέρονται στην κλιματική αλλαγή και αποκτούν σχέσεις με το κίνημα, μέσα από τη συμμετοχή τους σε οργανισμούς, όπως το Climate Action Network.⁸⁹ Τέλος, οι καταναλωτές στο Βορρά αλλάζουν όλο και περισσότερο τις συνήθειες τους, μέσα από τη συνειδητοποίηση των ζητημάτων κλιματικής αλλαγής και των ηθικών επιπτώσεων της καταναλωτικής συμπεριφοράς τους. Όλοι αυτοί οι τόσο διαφορετικοί εμπλεκόμενοι φορείς συνδιαλέγονται και συνεργάζονται με διάφορους τρόπους με το κίνημα.

Μια τρίτη βάση διαφοροποίησης αφορά στην ηλικία και το φύλο. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η κλιματική αλλαγή είναι ταυτόχρονα και διαγενεακή σύγκρουση, όπου «απαρχαιωμένοι» πολιτικοί και διευθυντές πολυεθνικών εταιριών είναι οι εχθροί των νέων «αβάν-γκαρντ κλιματικών μαχητών».⁹⁰ Πολλοί συμμετέχοντες στο κίνημα ενάντια στην κλιματική αλλαγή είναι νέοι και βλέπουν μέσα σε αυτό ένα χαρακτήρα πολιτικό και διεθνικό που το προσομοιάζουν με το νεανικό κίνημα του 1968. Επιπλέον, και διεθνικές οργανώσεις με βάση το φύλο έχουν ιδρύσει συμμαχίες όπως «Οι Γυναίκες για την Κλιματική Δικαιοσύνη»⁹¹ με σκοπό να τονίσουν τις άνισες επιπτώσεις που έχει η κλιματική αλλαγή και τα ακραία καιρικά φαινόμενα στα φύλα. Οι οργανώσεις αυτές τονίζουν και τον προληπτικό ρόλο που μπορούν να παίξουν οι γυναίκες (ως παράγοντες της αλλαγής) στο μετριασμό και την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή.

Στην παρούσα έρευνα, η κύρια βάση διαχωρισμού που αναλύεται είναι ανάμεσα στα δύο «στρατόπεδα» μέσα στο κλιματικό κίνημα: δηλαδή στο πιο ριζοσπαστικό, το οποίο είναι προσανατολισμένο προς την κατεύθυνση της διοργάνωσης άμεσων δράσεων (direct action) όπως οι κινηματικές συλλογικότητες Climate Camps, Rising Tides,⁹² οι οποίες και επικεντρώνονται στην σύνδεση της αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής με την κλιματική δικαιοσύνη. Στον αντίποδα, είναι οργανισμοί όπως το Stop Climate Chaos!, το Friends of the Earth και η Greenpeace, οι οποίοι και δίνουν προτεραιότητα στην αντιμετώπιση της

⁸⁸ Βλ. Climate Alliance of European Cities with Indigenous Rainforest Peoples, www.klimabuendnis.org, τελ. πρόσβαση 23/05/2014

⁸⁹ Βλ. Climate Action Network, www.climatenetwork.org, τελ. πρόσβαση 23/05/2014

⁹⁰ Dietz M. & Garrelts H., Routledge Handbook of the Climate Change Movement, Routledge, 2014, σελ. 3

⁹¹ Βλ. GenderCC – Women for Climate Justice www.gendercc.net, τελ. πρόσβαση 23/05/2014

⁹² Βλ. Rising Tide, www.risingtide.org.uk, τελ. πρόσβαση 23/05/2014

κλιματικής αλλαγής. Αυτός ο διαχωρισμός ανάμεσα στην πιο ριζοσπαστική και στην πιο μετριοπαθή πλευρά του κινήματος είναι πολύ συχνός - και το εργατικό κίνημα αντιμετώπισε την ίδια διάσταση. Παρόλα αυτά, θεμελιώνεται και ιστορικά μέσα από τη διαφορετική αντίληψη μέσα στο οικολογικό κίνημα των όρων «διαχείριση του περιβάλλοντος» (environmental management) και «διατήρηση» (conservation).⁹³

Και οι δύο πλευρές του κινήματος ενάντια στην κλιματική αλλαγή μοιράζονται την ίδια αντίληψη πως η ανθρωπότητα είναι υπεύθυνη για την αλλαγή του κλίματος του πλανήτη, η οποία και θα επιφέρει καταστροφικές συνέπειες εάν δεν αντιμετωπιστεί μέσα από την απανθρακοποίηση της οικονομίας. Σε ότι όμως αφορά τη μέθοδο της επίτευξης του στόχου του μετριασμού, οι δυο πλευρές διαφοροποιούνται. Το κίνημα που συνδέεται περισσότερο με την κλιματική δικαιοσύνη, το οποίο και ήταν πιο εμφανές αμέσως μετά την αποτυχία της 15^{ης} Διάσκεψης των Συμβαλλόμενων Μερών (στο εξής COP15) στην Κοπεγχάγη, βλέπει την λύση μέσα από ριζικές αλλαγές στον τρόπο ζωής και στον υφιστάμενο τρόπο οργάνωσης της παραγωγής και της οικονομίας.

Για παράδειγμα, η οργάνωση Rising Tide, δηλώνει στην έκθεση που δημοσίευσε μετά την αποτυχία της Κοπεγχάγης, στο τέλος του 2009, πως «οι πολιτικοί και οι πολυεθνικές δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν την κλιματική κρίση».⁹⁴ Επιπλέον, το Camp for Climate Action (στο εξής CCA) δημοσίευσε την έκθεσή του για την Κοπεγχάγη με τίτλο “Επίκριση χωρίς Κριτική” (Criticism without critique), στο οποίο και αναφέρει: «Είναι προφανές ότι υπάρχει ανάγκη για δύο πράγματα. Πρώτον, για μια μεγαλύτερη προβολή των αντιεξουσιαστικών κατευθύνσεων στις καθημερινές διαδικασίες, αποφάσεις και προτάσεις του CCA. Δεύτερον, και εξίσου σημαντικό, για μια πιο ανοικτή και σαφή κριτική του καπιταλισμού καθώς είναι η βασική αιτία της κλιματικής αλλαγής. Αν δεν κάνουμε κανένα από τα δύο φοβούμενοι την αντίδραση των παραδοσιακών μέσων ενημέρωσης, τότε γινόμαστε μια ακόμη ΜΚΟ. Ωστόσο, η δύναμη του CCA ήταν πάντα η υπόσχεση για μια πραγματική εναλλακτική δράση ώστε να αντιμετωπιστούν οι υπεκφυγές από τις κυβερνήσεις και τα εμπόδια που βάζουν από τις πολυεθνικές. Τώρα είναι η ώρα να διατυπώσουμε αυτή την κριτική και να την αξιοποιήσουμε για να οικοδομήσουμε

⁹³ Della Porta D. and Parks L “Framing Processes in the Climate Movement: From climate change to climate justice” on Dietz M. & Garrelts H., Routledge Handbook of the Climate Change Movement, Routledge, 2014, σελ. 23

⁹⁴ Βλ. www.actforclimatejustice.org/tools-resources/other-sources/rising-tide-publications/booklet-the-climate-movement-is-dead, τελ. πρόσβαση 09/06/2014

πραγματικές εναλλακτικές λύσεις, και όχι για να νομιμοποιούμε το σύστημα για το οποίο παραπονιόμαστε.»⁹⁵

Αυτό το απόσπασμα είναι ενδεικτικό της άποψης του ριζοσπαστικού μέρους του κινήματος πως η ρίζα της αλλαγής του κλίματος είναι όχι η ανθρωπότητα αλλά ο καπιταλισμός και η λύση του είναι η αλλαγή του συστήματος. Από την άλλη μεριά, οι πιο θεσμοθετημένες οργανώσεις, ενώ ασκούν κριτική στο οικονομικό σύστημα, αποδέχονται την ύπαρξη του και στοχεύουν στην εύρεση λύσεων για τον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής. Ο Συνασπισμός για το Κλίμα (Climate Coalition) με έδρα στη Μ. Βρετανία, δηλώνει, για παράδειγμα, πως «διοργανώνει εκστρατείες που απευθύνονται προς τη βρετανική κυβέρνηση με στόχο να λάβει συγκεκριμένα μέτρα για να συγκρατήσει την υπερθέρμανση του πλανήτη, πολύ κάτω από το όριο των 2° C, αναγνωρίζοντας ότι μια αύξηση 1,5 βαθμού απειλεί την βιωσιμότητα και την ύπαρξη πολλών χωρών, ιδίως αυτών που φέρουν τη λιγότερη ευθύνη για την πρόκληση του προβλήματος.»⁹⁶

Παρομοίως, το παγκόσμιο Climate Action Network αναφέρει στη χάρτα λειτουργίας του πως το όραμα του «είναι ένας κόσμος που αγωνίζεται ενεργά για την προστασία του παγκόσμιου κλίματος κατά τέτοιο τρόπο που να προάγει την ισότητα και την κοινωνική δικαιοσύνη μεταξύ των λαών, τη βιώσιμη ανάπτυξη όλων των κοινοτήτων, και την προστασία του παγκόσμιου περιβάλλοντος. Η αποστολή του είναι η υποστήριξη και ενδυνάμωση των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών ώστε να επηρεάζουν στον σχεδιασμό και στην ανάπτυξη μιας αποτελεσματικής παγκόσμιας στρατηγικής για τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου και να εξασφαλίσουν την εφαρμογή της σε διεθνές, εθνικό και τοπικό επίπεδο για την προώθηση της ισότητας και της βιώσιμης ανάπτυξης.»⁹⁷ Πουθενά στο κείμενο δεν αναφέρεται η ανατροπή του συστήματος.

Αυτό το πιο μετριοπαθές ρεύμα του κινήματος είναι πιο αφοσιωμένο στις λύσεις και στην προώθηση μιας ατζέντας μέσα στην υπάρχουσα θεσμική πραγματικότητα που στοχεύει στην προώθηση της πράσινης οικονομίας. Η διαφορά ανάμεσα στα δύο ρεύματα του κινήματος ενάντια στην κλιματική αλλαγή είναι στην ουσία πως το πιο μετριοπαθές κομμάτι εστιάζει στην επίτευξη τεχνικών στόχων, όπως για παράδειγμα των ποσοστών

⁹⁵ Βλ. Criticism without Critique, A Climate Camp Reader, January 2010, http://dysophia.files.wordpress.com/2010/01/cca_reader.pdf, σελ. 4, τελ. πρόσβαση 09/06/2014

⁹⁶ Βλ. www.theclimatecoalition.org/about-us, τελ. πρόσβαση 09/06/2014

⁹⁷ Βλ. CAN, Our network rules and guiding principles for network governance, <http://climatenetwork.org/sites/default/files/cancharter-adopteddec2012.pdf>, τελ. πρόσβαση 09/06/2014

μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου και το πιο ριζοσπαστικό κομμάτι στην κατεύθυνση των θεμελιωδών αλλαγών του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος.⁹⁸

Εκτός από διαφορά θέσεων, υπάρχει και διαφορά τακτικών ως προς τη λήψη δράσεων για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Με λίγα λόγια, ενώ και τα δύο ρεύματα χρησιμοποιούν τακτικές πολιτικής ανυπακοής (direct action), το κάνουν με λιγότερο ή περισσότερο ριζοσπαστικό τρόπο για να πετύχουν τις ριζοσπαστικές ή θεσμικές αλλαγές που αναφέρθηκαν παραπάνω. Το μέρος του κινήματος που αναφέρεται ως κίνημα για την κλιματική δικαιοσύνη είναι ξεκάθαρο ως προς την εξήγηση των λόγων που απαιτούν ριζοσπαστικές και μερικές φορές «παράνομες» δράσεις: «Το κλιματικό κίνημα πρέπει να αλλάξει την φύση του από ένα αρκετά συμβολικό κίνημα σε ένα που άμεσα θα διαταράσσει τη λειτουργία των καταστροφικών βιομηχανιών... Η άμεση δράση είναι η ενδυνάμωση, διότι μας επιτρέπει να παρακάμψουμε την παθητική διαδικασία της αναμονής για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής από όσους βρίσκονται στην εξουσία, και αντ' αυτού να τη δημιουργήσουμε μόνοι μας. Όταν μια κυβέρνηση δεν αποτρέπει μια νέα μονάδα παραγωγής ενέργειας, βάζουμε το σώμα μας μπροστά από τις μπουλντόζες για να την κλείσουμε».⁹⁹

Εξάλλου, ο ίδιος ο ορισμός του κοινωνικού κινήματος απαιτεί προσαρμογή μπροστά στη σημασία της πολιτικής παγκοσμιοποίησης, όπου η αυξανόμενη εξουσία των διεθνών οργανισμών έχει εντατικοποιήσει τις προσπάθειες διεθνικού συντονισμού που θα επηρεάζουν τις πολιτικές εξελίξεις. Τα διεθνή κοινωνικά κινήματα, σε αντίθεση με τα εθνικά, τείνουν να παράγουν έργο κυρίως μέσα από προσωρινές συμμαχίες με άλλους εμπλεκόμενους φορείς, διοργανώνουν εκστρατείες που συνδυάζουν διάφορες μορφές δράσεων και τακτικών και αφήνουν χώρο για την ανάπτυξη πολλαπλών ταυτοτήτων.¹⁰⁰ Σε αυτό όμως που σίγουρα συγκλίνουν οι απόψεις των διαφόρων εμπλεκόμενων φορέων του κλιματικού κινήματος είναι στο πεδίο δράσης τους και ιδιαίτερα στις συναντήσεις τους μέσα από τις απόπειρες στρατηγικών παρεμβάσεων στις ετήσιες κλιματικές διαπραγματεύσεις, όπου και αναλύονται παρακάτω.

⁹⁸ Della Porta D. & Parks L., "Framing Processes in the climate movement – from climate change to climate change" on Dietz M. & Garrelts H., Routledge Handbook of the Climate Change Movement, Routledge, 2014, σελ. 24

⁹⁹ Βλ. Rising Tide North America www.rtna.live2.radicaldesigns.org/features/direct-action/, τελ. πρόσβαση 09/06/2014

¹⁰⁰ Della Porta D. & Parks L., "Framing Processes in the climate movement – from climate change to climate change" on Dietz M. & Garrelts H., Routledge Handbook of the Climate Change Movement, Routledge, 2014, σελ. 20

3.2 Πεδίο δράσης του κλιματικού κινήματος

Παρά τις παραπάνω διαφοροποιήσεις, ο όρος κίνημα ενάντια στην κλιματική αλλαγή καλύπτει όλες τις παραπάνω ομάδες με τα διαφορετικά υπόβαθρα και συστήματα αξιών. Μερικοί από αυτούς τους δρώντες έχουν στενές και μακροχρόνιες σχέσεις μεταξύ τους που κρατούν πολλά χρόνια πριν την εμφάνιση της κλιματικής αλλαγής. Αυτές οι σχέσεις ξαναβγαίνουν στην επιφάνεια και οργανώνονται μέσα από τις Διασκέψεις των ΗΕ για το κλίμα και με κοινές διεκδικήσεις, όπως αυτή της κλιματικής δικαιοσύνης. Τα κοινωνικά κινήματα και κατ' επέκταση το κίνημα ενάντια στην κλιματική αλλαγή, είναι κάτι περισσότερο από μεμονωμένους ΜΚΟ, πρωτοβουλίες πολιτών και ακτιβιστές. Είναι περίπλοκα και, σε πολλές περιπτώσεις, αποκεντρωμένα δίκτυα, που τα μέλη τους δρουν με αλληλεγγύη μεταξύ τους, έχουν συγκεκριμένες πεποιθήσεις και είναι ιδεολογικά προσανατολισμένα στην εκπλήρωση κοινών στόχων. Τα κοινωνικά κινήματα μπορούν να παράγουν μια ισχυρή δυναμική, να ασκήσουν σημαντικές πολιτικές και επικοινωνιακές πιέσεις και να συμβάλλουν σημαντικά προς την κατεύθυνση της κοινωνικής αλλαγής. Χαρακτηριστική περίπτωση είναι το αντιπυρηνικό κίνημα στη Γερμανία, το οποίο κατόρθωσε να εισάγει ένα κλίμα σκεπτικισμού στη χώρα για την πυρηνική ενέργεια, στην εποχή του 1970, όταν η πυρηνική ενέργεια θεωρούνταν ως μια τεχνολογική πρόοδος που θα έπρεπε να υιοθετηθεί. Επιπλέον, το κίνημα για την παγκόσμια δικαιοσύνη κατόρθωσε η παγκοσμιοποίηση και ο νεοφιλελευθερισμός να ιδωθεί με σκεπτικισμό και κριτική ματιά και να παράξει διαφορετικές απαντήσεις για την οικονομική κρίση, όπως την ακύρωση του χρέους.¹⁰¹

Ενώ οι διάφορες οργανώσεις που δραστηριοποιούνται στο κλιματικό κίνημα δεν διεκδικούν μια ενοποιημένη πολιτική στρατηγική, οι δράσεις τους μέχρι σήμερα είναι διαφοροποιημένες σε τρία επίπεδα: στρατηγικές παρεμβάσεις στις ετήσιες διαπραγματεύσεις του UNFCCC, δράσεις για την παρεμπόδιση εξορύξεων ορυκτών καυσίμων και μια ποικιλία προσπαθειών ώστε να εκθέσουν το ρόλο των πολυεθνικών και τις λανθασμένες συνταγές για να αντιμετωπιστεί η κλιματική αλλαγή.¹⁰² Όσον αφορά τις παρεμβάσεις στις κλιματικές διαπραγματεύσεις στα πλαίσια του UNFCCC, πολλοί εμπλεκόμενοι φορείς στο κλιματικό κίνημα, όπως οι επίσημα καταγεγραμμένες ΜΚΟ, συνδικάτα, ερευνητές κ.α., έχουν τη δυνατότητα να εγγραφούν και να συμμετέχουν ως επίσημοι παρατηρητές. Η αύξηση της συμμετοχής εκπροσώπων της κοινωνίας των πολιτών

¹⁰¹ Tokar B., Κλιματική Δικαιοσύνη: Προοπτικές για την κλιματική κρίση και την κοινωνική αλλαγή, ANTIΓΟΝΗ Κέντρο Πληροφόρησης, Θεσσαλονίκη, 2013, σελ. 58

¹⁰² Tokar B. "Movements for climate justice in the US and worldwide" on Dietz M. & Garrelts H., Routledge Handbook of the Climate Change Movement, Routledge, 2014, σελ. 137

στις επίσημες διαπραγματεύσεις συμβαδίζει με την άνθηση του κινήματος ενάντια στην κλιματική αλλαγή: Στο πρώτο COP το 1995, υπήρχαν λιγότεροι από 200 καταγεγραμμένοι συμμετέχοντες οργανισμοί, ενώ στο 2008 στο COP14 του Poznan, ο αριθμός των οργανισμών ξεπέρασε τους 1000. Ο μεγαλύτερος αριθμός συμμετεχόντων μέχρι στιγμής ήταν στο COP15 της Κοπεγχάγης όπου 25.000 πήραν μέρος στη Διάσκεψη ενώ μετά την απογοήτευση της Κοπεγχάγης, περίπου 12.500 ταξίδεψαν στο Μεξικό και το 2011 περισσότεροι από 13.000 συμμετέχοντες βρέθηκαν στο Durban στη Νότια Αφρική.¹⁰³

Σχετικά με τις δράσεις ενάντια στις εξορύξεις ορυκτών καυσίμων, αυτές εντοπίζονται περισσότερο σε εθνικό επίπεδο και οι όποιες διεθνικές δράσεις διοργανώνονται είναι περισσότερο δράσεις αλληλεγγύης παρά δράσεις στα πλαίσια ενός συμπαγούς κινήματος. Καθώς οι τιμές του πετρελαίου ανεβαίνουν και τα συμβατικά αποθέματα μειώνονται, η πετρελαϊκή βιομηχανία επιδιώκει να εξορύξει πετρέλαιο και αέριο από όλο και πιο δυσπρόσιτα και επικίνδυνα σημεία, όπως από τα βάθη των ωκεανών και από κοιτάσματα πετρελαίου σε στέρεα μορφή (ιζηματογενή πετρώματα και άμμος). Χαρακτηριστική περίπτωση, η οργάνωση 350.org που μαζί με εκατοντάδες άλλες οργανώσεις στις ΗΠΑ και Καναδά έχουν πρωτοστατήσει ενάντια στα σχέδια εξορύξεων πετρελαϊκής άμμου στην Αλμπέρτα του Καναδά και στον αγωγό που θα διασχίσει τις ΗΠΑ, με κύριο επιχείρημα την αποτροπή της κλιματικής αλλαγής.¹⁰⁴ Ένα άλλο παράδειγμα είναι οι δράσεις ενάντια στις εξορύξεις σχιστολιθικού αερίου στην Ευρώπη και στην Αμερική¹⁰⁵ και ένα από τα επιχειρήματα που προβάλλουν είναι η επιβάρυνση στο κλίμα, καθώς οι εξορύξεις αυτές εκπέμπουν πολλά περισσότερα αέρια του θερμοκηπίου απ' ό,τι οι συμβατικές εξορύξεις.¹⁰⁶ Οι εκστρατείες αλληλεγγύης στα τοπικά αυτά κινήματα έχουν κινητοποιήσει χιλιάδες ανθρώπους ανά τον κόσμο.

Οι κύριες όμως εκστρατείες που ξεπερνούν τα εθνικά όρια και συμβάλλουν στη διαμόρφωση κοινής στρατηγικής είναι αυτές που εναντιώνονται στους μηχανισμούς του Κιότο και στις λανθασμένες, όπως υποστηρίζουν, λύσεις για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Σε πολλές χώρες, η αντίδραση για τη βιομηχανικής κλίμακας παραγωγή αγροκαυσίμων βρίσκεται στον πυρήνα του κινήματος της κλιματικής

¹⁰³ Muller M. and Walk H. "Democratizing the climate negotiations system through improved opportunities for participation" on Dietz M. & Garrelts H., Routledge Handbook of the Climate Change Movement, Routledge, 2014, σελ. 35

¹⁰⁴ Βλ. Δίκτυο ενάντια στην εξόρυξη της πετρελαϊκής άμμου <http://tarsandsaction.org> , τελ. πρόσβαση 22/06/2014

¹⁰⁵ Βλ. <http://www.stopthefrackattack.org> , τελ. πρόσβαση 22/06/2014

¹⁰⁶ Βλ. <http://www.theclimatecoalition.org/fracking-and-climate-change> , τελ. πρόσβαση 22/06/2014

δικαιοσύνης και οι αντιδράσεις συνδέονται με τα δικαιώματα γης και τα κοινά αγαθά. Οι οργανώσεις Global Forest Coalition¹⁰⁷ και World Rainforest Movement¹⁰⁸ έχουν καταφέρει να συνδέσουν τα μεταξύ τους κινήματα και να προσελκύσουν τη παγκόσμια προσοχή για το ζήτημα. Επιπρόσθετα, η κριτική στους μηχανισμούς του Κιότο έχει συνδράμει στη δημιουργία υπερεθνικών δεσμών αφού τα κινήματα θεωρούν πως οι μηχανισμοί αυτοί εμπορευματοποιούν τη φύση και ανοίγουν το δρόμο για την ιδιωτικοποίηση των κοινών αγαθών. Ενδεικτική αποτελεί η κριτική στο μηχανισμό για τη μείωση των εκπομπών από την αποψίλωση και υποβάθμιση των δασών (Reduce deforestation and forest degradation – στο εξής REDD), μέσα από την οποία δημιουργήθηκαν διεθνικά δίκτυα μεταξύ των ιθαγενών και κοινοτήτων του νότου και των ακτιβιστών του βορρά, οι οποίοι και διοργάνωναν εκστρατείες εναντίων των εταιρειών που συμμετείχαν στο μηχανισμό.¹⁰⁹ Επιπλέον, εκστρατείες έχουν δημιουργηθεί και ενάντια στο εμπόριο ρύπων και τις αγορές άνθρακα, η κριτική των οποίων και αναλύεται παρακάτω. Οι αντιδράσεις αυτές καταλαμβάνουν κεντρικό ρόλο στις συναντήσεις των εμπλεκόμενων φορέων στο κλιματικό κίνημα.¹¹⁰

3.3. Κριτική στο Πρωτόκολλο του Κιότο

Ο τρόπος με τον οποίο η κλιματική αλλαγή δημιουργεί ζητήματα περιβαλλοντικά, οικονομικά, κοινωνικής δικαιοσύνης και εθνικής ασφάλειας γεννά την αναγκαιότητα κάποιου είδους κυβερνησιμότητας για το παγκόσμιο κλίμα. Με δεδομένο ότι ο μετριασμός της αύξησης της παγκόσμιας μέσης θερμοκρασίας απαιτεί παγκόσμια συνεργασία, τίθεται το ερώτημα του ποιος έχει το δικαίωμα να ασκεί την εξουσία στο παγκόσμιο κλιματικό σύστημα. Με βάση τις έως τώρα απαντήσεις σε παγκόσμια ζητήματα, είτε θα πρέπει να δημιουργηθεί ένα καθεστώς κλιματικής διακυβέρνησης υπό την εποπτεία των Ηνωμένων Εθνών ή θα αντιμετωπιστεί μέσα από τη δημιουργία θεσμών και καθεστώτων μεταξύ των εθνικά κυρίαρχων κρατών.¹¹¹

Η μέχρι τώρα απάντηση που έχει δοθεί είναι ξεκάθαρα υπέρ της δεύτερης πρότασης. Το Πρωτόκολλο του Κιότο είναι ένα κλασσικό παράδειγμα διεθνούς συνθήκης μεταξύ εθνικά κυρίαρχων κρατών, μέσα από το οποίο θεσπίζονται εθνικοί στόχοι και

¹⁰⁷ Βλ. <http://globalforestcoalition.org>, τελ. πρόσβαση 22/06/2014

¹⁰⁸ Βλ. World Rainforest Movement, <http://wrm.org.uy>, τελ. πρόσβαση 22/06/2014

¹⁰⁹ Βλ. Δίκτυο No REDD, <http://no-redd.com>, τελ. πρόσβαση 22/06/2014

¹¹⁰ Tokar B. “Movements for climate justice in the US and worldwide” on Dietz M. & Garrelts H., Routledge Handbook of the Climate Change Movement, Routledge, 2014, σελ. 139

¹¹¹ Hulme M., Why we disagree about climate change: Understanding Controversy, Inaction and Opportunity, Cambridge University Press, 2009, σελ. 288

χρονοδιαγράμματα για τον έλεγχο της συμπεριφοράς των κρατών, στην προκειμένη περίπτωση για τη συμπεριφορά και τις δραστηριότητές τους, οι οποίες παράγουν εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου. Το Πρωτόκολλο του Κιότο δημιουργεί ένα καθεστώς όπου τα εθνικά κράτη, μέσα από την απουσία μιας παγκόσμιας κυβέρνησης ή μιας υπερεθνικής εξουσίας, στοχεύουν να ρυθμίσουν τη συμπεριφορά τους με ένα συντονισμένο τρόπο ώστε να δώσουν μια συλλογική λύση σε ένα παγκόσμιο πρόβλημα.¹¹² Έτσι, οι μηχανισμοί του δίνουν έμφαση στην υποχρέωση των εθνικών κρατών να εκπληρώσουν τους στόχους τους για μειώσεις των εκπομπών ρύπων και στην αρμοδιότητά τους για να κινητοποιήσουν και να ρυθμίσουν τη συμπεριφορά των πολιτών τους.

Για άλλους όμως, η φιλοσοφία του Πρωτοκόλλου του Κιότο είναι ένα παράδειγμα προς αποφυγή για μια διεθνή Συνθήκη. Όπως αναφέρει ο καθηγητής Scott Barrett, ειδικός στις διεθνείς περιβαλλοντικές συμφωνίες: «Για να είναι πετυχημένη μια συνθήκη πρέπει να πληρεί 3 προϋποθέσεις: να ενσωματώνει την ευρεία συμμετοχή, να εξασφαλίζει τη συμμόρφωση και να στοχεύει και στα δύο παραπάνω, ακόμα και αν ζητά από τα συμβαλλόμενα μέρη της να αλλάξουν σημαντικά τη συμπεριφορά τους. Είναι εύκολο για μια συνθήκη να εκπληρώνει μια από τις προϋποθέσεις αλλά πολύ δύσκολο να εκπληρώνει και τις τρεις. Το Πρωτόκολλο του Κιότο αποτυγχάνει και στις τρεις προϋποθέσεις».¹¹³

Η αλλαγή της συμπεριφοράς των κρατών μελών και των κατοίκων τους αποτελεί το ζητούμενο για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Όμως για πολλούς και ιδιαίτερα για το κλιματικό κίνημα, η ίδια η δομή του Πρωτοκόλλου του Κιότο δεν οδηγούσε προς αυτήν την κατεύθυνση. Η κριτική για των προώθηση λανθασμένων λύσεων, στα πλαίσια του Κιότο, έχει να κάνει με τη δημιουργία των μηχανισμών της λεγόμενης “ελεύθερης αγοράς”, τα οποία θεωρούνται υποκατάστατα των άμεσων παρεμβάσεων εναντίον της ρύπανσης. Η δημιουργία των ευέλικτων μηχανισμών στο Κιότο θεωρήθηκε από τις ριζοσπαστικές ομάδες ως προώθηση της νεοφιλελεύθερης ιδεολογίας στην περιβαλλοντική διακυβέρνηση και τη διαχείριση των φυσικών πόρων, μέσα από την έννοια της εμπορευματοποίησης της φύσης.¹¹⁴ Όπως υποστηρίζουν, οι ευέλικτοι μηχανισμοί που δημιουργήθηκαν έδωσαν το δικαίωμα στις ανεπτυγμένες χώρες να αποφεύγουν τη

¹¹² Βλ. Okereke C. and Bulkeley H., Conceptualizing climate change governance beyond the international regime: a review of four theoretical approaches, Tyndall Centre for Climate Change Research, Working Paper 112, October 2007, www.tyndall.ac.uk/sites/default/files/wp112.pdf, τελ. πρόσβαση 27/06/2014

¹¹³ Βλ. Barrett S., Climate change negotiations reconsidered, Briefing Paper for Policy Network, London, 2008, http://www.policy-network.net/publications_detail.aspx?ID=2186, τελ. πρόσβαση 27/06/2014

¹¹⁴ Hulme M., Why we disagree about climate change: Understanding Controversy, Inaction and Opportunity, Cambridge University Press, 2009, σελ. 300

συμμόρφωση προς το στόχο της μείωσης των εκπομπών ρύπων τους και της αλλαγής της συμπεριφοράς τους και να «αγοράσουν» τις ευθύνες τους.

Δύο από τους πιο βασικούς ευέλικτους μηχανισμούς της αγοράς που εισήγαγε το Πρωτόκολλο του Κιότο και οι οποίοι σχετίζονται με τη δημιουργία εμπορίου μείωσης των εκπομπών άνθρακα είναι ο Μηχανισμός Καθαρής Ανάπτυξης (Clean Development Mechanism - CDM) για χώρες που δεν ανήκουν στο παράρτημα 1 (για τις αναπτυσσόμενες χώρες) και η Από Κοινού Εφαρμογή (Joint Implementation - JI) για άλλες χώρες του παραρτήματος 1 (π.χ. για τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης). Σύμφωνα με το μηχανισμό CDM, κυβερνήσεις ή επιχειρήσεις μπορούν να υλοποιήσουν έργα μείωσης εκπομπών σε αναπτυσσόμενες χώρες και να λάβουν αντίστοιχα «πιστωτικά μόρια» τα οποία μπορούν να χρησιμοποιήσουν στην κατεύθυνση συμμόρφωσης με τις υποχρεώσεις τους ή να πουλήσουν τα πιστωτικά μόρια, χρηματοδοτώντας έτσι τις επενδύσεις αυτές. Το κόστος της αδειας εκπομπής ρύπων – η τιμή του διοξειδίου του άνθρακα – είναι αντικείμενο διαπραγμάτευσης στην αγορά. Στο CDM, η χώρα που χρηματοδοτεί τα έργα μείωσης εκπομπών καρπώνεται τη μείωση των εκπομπών που προκύπτει στην κάθε αναπτυσσόμενη χώρα. Βασική προϋπόθεση και κοινός στόχος είναι οι δραστηριότητες αυτές να φέρουν επιπλέον μείωση εκπομπών στην χώρα εφαρμογής του έργου.

Πάνω από 100 έργα CDM έχουν χρηματοδοτηθεί από το 1997 και οι έρευνες για τα οφέλη των έργων αυτών δείχνουν πως υπάρχει συχνά μια αντιστάθμιση (trade off) μεταξύ του στόχου παροχής φτηνών μονάδων πίστωσης άνθρακα (credits) και της προώθησης της βιώσιμης ανάπτυξης. Σχεδόν σε όλες τις περιπτώσεις, οι φτηνές μονάδες πίστωσης υπερτερούν ως στόχος σε σχέση με τη βιώσιμη ανάπτυξη.¹¹⁵ Επιπλέον, η ιδέα πως ο διττός στόχος της μείωσης των εκπομπών και της ανακούφισης της φτώχειας μέσα από την παροχή εξωτερικής αναπτυξιακής βοήθειας έχει αποδειχθεί πως έχει αποτύχει. Είναι πολύ σπάνιο τα έργα CDM να έχουν βοηθήσει τοπικές κοινότητες και αντιθέτως, τα οφέλη συνήθως καταλήγουν στις αστικές μεσαίες τάξεις ελίτ στις αναπτυσσόμενες χώρες. Και ενώ πολλοί υποστηρίζουν πως η χρήση μηχανισμών της αγοράς προσφέρει ευκαιρίες για την παράλληλη αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και της φτώχειας, η μέχρι στιγμής εμπειρία δείχνει το αντίθετο.¹¹⁶ Παρόμοια κριτική ασκείται στο JI.

Ο τρίτος σημαντικός ευέλικτος μηχανισμός της αγοράς, το εμπόριο ρύπων, επιχειρεί να αντιμετωπίσει τις εκπομπές αέριων του θερμοκηπίου, μετατρέποντας τη χρήση

¹¹⁵ Olsen K.H., The clean development mechanism's contribution to sustainable development: a review of the literature, *Climate Change* 84(1), 59-73, 2007

¹¹⁶ Hulme M., *Why we disagree about climate change: Understanding Controversy, Inaction and Opportunity*, Cambridge University Press, 2009, σελ. 277

της χωρητικότητας του κύκλου άνθρακα της Γης, σε εμπόρευμα που μπορεί να πάρει αξία και να ανταλλαχτεί σε μια αγορά.¹¹⁷ Ο μηχανισμός αυτός, σύμφωνα με το άρθρο 17 του Πρωτοκόλλου του Κιότο, έχει ως στόχο να θέσει ποσοτικοποιημένα ανώτατα όρια εκπομπών σε κάθε συμβαλλόμενο κράτος και στην συνέχεια ανά επιχείρηση που εμπλέκεται στην εφαρμογή του μηχανισμού. Η κεντρική ιδέα είναι να αποδοθεί σε κάθε κράτος και στη συνέχεια σε κάθε εταιρεία το δικαίωμα να εκπέμπει έναν συγκεκριμένο ορισμένο αριθμό εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα ανά έτος και να μπορέσει να εμπορεύεται το πλεόνασμα ή να αγοράσει για να καλύψει το έλλειμμα της. Ο στόχος είναι να δημιουργηθούν οικονομικά κίνητρα για την μεταστροφή των εταιρειών σε πιο καθαρές μορφές ενέργειας, έτσι ώστε και να περιοριστεί το κόστος της μετάβασης αλλά και να το επιδιώξουν οι ίδιες οι εταιρείες. Στην Ευρώπη, οι εκπομπές ρύπων εμπορεύονταν μέσω του Ευρωπαϊκού Συστήματος Εμπορίας Ρύπων (European Emissions Trading Scheme – EU ETS).

Όμως, στην Ευρώπη δόθηκαν χωρίς κόστος δικαιώματα εκπομπών στις 11.428 πιο μολυντικές εγκαταστάσεις.¹¹⁸ Ορισμένες επιχειρήσεις έχουν ασκήσει τεραστία επιρροή στις διαδικασίες διαπραγμάτευσης, διεκδικώντας από τη μια ένα συνολικά χαμηλό ποσοστό μείωσης εκπομπών (cap) και από την άλλη, υψηλά επιτρεπόμενα όρια εκπομπών (emission quotas). Αυτό σημαίνει πως θα μπορούν να μείνουν με ευκολία κάτω από τα όρια αυτά και στην συνέχεια να πουλήσουν το πλεόνασμα τους σε μονάδες εκπομπών σε άλλους ρυπαντές, σε βιομηχανίες με λιγότερη επιρροή και έτσι, να παράγουν κέρδος.

Επιπλέον, ο μηχανισμός REDD για τη μείωση των εκπομπών από την αποψίλωση και υποβάθμιση των δασών εγκαθιδρύει την πληρωμή των υπηρεσιών της φύσης με στόχο να αποφευχθεί η αποψίλωση. Κυβερνήσεις του βορρά ή ιδιωτικοί επενδυτές μπορούν να πληρώσουν για να διατηρηθούν τα τροπικά δάση και παράλληλα να αποφύγουν τις ευθύνες τους. Η αντίληψη των κοινωνικών κινήματων για αυτό αμφισβητεί τη φιλοσοφία της επέκτασης των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας στην ατμόσφαιρα και στα τροπικά δάση και στην δημιουργία μηχανισμών αγοράς για να εμπορευθούν την ιδιοκτησία αυτή. Η κριτική στην εμπορευματοποίηση αυτή έχει τις βάσεις της στη γενικότερη κριτική της απόσυρσης του κράτους από τον έλεγχο κομβικών δημοσίων υπηρεσιών και στην εύνοια που δείχνει το κράτος στις δυνάμεις της αγοράς.¹¹⁹

¹¹⁷ Βλ. Τεχνοεμμόνες, Ένας κριτικός οδηγός σε τεχνολογίες απέναντι στην κλιματική αλλαγή, Corporate Watch, 2008 www.ekke.gr/estia/gr_pages/F_synerg/tech-fixes.pdf, τελ. πρόσβαση 27/06/2014, σελ. 29

¹¹⁸ Ibid, σελ. 32

¹¹⁹ Hulme M., Why we disagree about climate change: Understanding Controversy, Inaction and Opportunity, Cambridge University Press, 2009, σελ. 303

Όπως υποστηρίζουν τα κοινωνικά κινήματα, αυτή η οικολογία της αγοράς δεν στοχεύει στον κοινωνικό μετασχηματισμό και αποδέχεται την προοπτική του υφιστάμενου συστήματος να προσαρμοστεί στην κλιματική κρίση. Με την εισαγωγή των ευέλικτων μηχανισμών του Κιότο και την προσπάθεια ορισμού των υπηρεσιών της φύσης ως ιδιωτική περιουσία, οι πολιτικοί δημιούργησαν ένα εκτεταμένο πεδίο δράσης, στο οποίο ποτέ δεν εξετάζεται το γεγονός ότι η απεριόριστη συσσώρευση κεφαλαίου και η οικολογική ακεραιότητα αποτελούν αντιφατικές έννοιες.¹²⁰ Η οικολογία της αγοράς προωθεί την εμπορευματοποίηση και εν τέλει την ιδιωτικοποίηση των φυσικών πόρων και με πρόσχημα την περιβαλλοντική κρίση, εξυπηρετεί την ανάγκη για άνοιγμα καινούργιων αγορών, όπως την εισαγωγή κέρδους στη διαχείριση του νερού ή την εμπορευματοποίηση των δασών.¹²¹ Η δημόσια διαχείριση των φυσικών πόρων και η κοινοκτημοσύνη τους αποτελεί βασικό στοιχείο διεκδίκησης των κοινωνικών κινήματων.

Τα κοινωνικά κινήματα σταδιακά οργανώθηκαν και παρήγαγαν κείμενα κριτικής για τους ευέλικτους μηχανισμούς του Κιότο. Για παράδειγμα, στη Διακήρυξη του Durban για το εμπόριο άνθρακα, την οποία συνυπέγραψαν εκατοντάδες συλλογικότητες το 2004, αναφέρεται: «Το εμπόριο άνθρακα δεν θα συμβάλει στην επίτευξη της προστασίας του παγκόσμιου κλίματος. Είναι μια ψεύτικη λύση, η οποία παγιώνει και ενισχύει τις κοινωνικές ανισότητες με πολλούς τρόπους [...] Ο μηχανισμός CDM, καθώς και πολλά συστήματα που προωθούν αντισταθμίσεις και το εμπόριο ρύπων, ενθαρρύνουν τις βιομηχανικές χώρες και τις επιχειρήσεις τους να χρηματοδοτήσουν ή να δημιουργήσουν φθηνές «χωματερές άνθρακα», ως μια προσοδοφόρα εναλλακτική λύση αντί για τη μείωση των εκπομπών ρύπων στο Βορρά.»¹²² Η απάντηση και οργάνωση των κοινωνικών κινήματων ενάντια στις προτεινόμενες θεσμικές λύσεις εξελίχθηκε βαθμιαία και αναλύεται στα παρακάτω δύο κεφάλαια.

¹²⁰ Kovel J. “The failures of green economics” on Angus I. , *The Global Fight for Climate Justice: Anticapitalist Responses to Global Warming and Environmental Destruction*, Fernwood Publishing, Canada 2010, σελ. 93

¹²¹ Harvey D., *Justice, Nature & the Geography of Difference*, Blackwell Publishing Ltd, 1996 σελ. 125

¹²² Βλ. *The Durban Declaration on Carbon Trading*, <http://www.durbanclimatejustice.org/durban-declaration/english.html>, τελ. πρόσβαση 27/06/2014

Κεφάλαιο Τέταρτο

Η Διάσκεψη της Κοπεγχάγης

Παρόλη όμως την κριτική των κινημάτων, το Πρωτόκολλο του Κιότο ήταν αναμφισβήτητα μια πρωτοποριακή συμφωνία αφού κάποιες χώρες συμφώνησαν σε ένα χρονοδιάγραμμα δεσμευτικών στόχων για την μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, και με τον υπόλοιπο κόσμο να αποδέχεται τις «κοινές αλλά διαφοροποιημένες ευθύνες» για τον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής. Το πιο σημαντικό ήταν οι διαδικασίες συμμόρφωσης, καθώς η πρώτη περίοδος του Πρωτοκόλλου του Κιότο (2008 – 2012) όρισε νομικά δεσμευτικές οριακές τιμές εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου για τις βιομηχανικές χώρες.¹²³

Ενώ όμως η πρώτη δεσμευτική περίοδος του Πρωτοκόλλου του Κιότο διαρκούσε μέχρι το τέλος του 2012, η 15η συνδιάσκεψη των Συμβαλλόμενων Μερών στο UNFCCC το 2009 στην Κοπεγχάγη χαρακτηριζόταν ως η κρίσιμη στιγμή για να αποφασιστεί το μέλλον της κλιματικής διακυβέρνησης. Σύμφωνα με το σχέδιο δράσης του Μπαλί που είχε συμφωνηθεί στο COP13 το 2007, οι κυβερνήσεις είχαν ξεκινήσει διαπραγματεύσεις για την επίτευξη μιας αποτελεσματικής νέας παγκόσμιας συμφωνίας έως το τέλος του 2009. Η προσδοκία για μια δεύτερη περίοδο δέσμευσης για τον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής είχε φτάσει από τους διαδρόμους των κλιματικών διαπραγματεύσεων στα ΜΜΕ και την κοινωνία των πολιτών. Οι συνέπειες για τη μη σύναψη συμφωνίας στην Κοπεγχάγη κρίνονταν ως σοβαρές: Οι κλιματολόγοι, τη χρονιά της Διάσκεψης της Κοπεγχάγης, συνέχισαν να τονίζουν πως αν η κατάσταση συνεχιστεί ως έχει, η παγκόσμια μέση θερμοκρασία ενδέχεται να ανέβει και μέχρι 4 βαθμούς Κελσίου.¹²⁴ Οι συνθήκες λοιπόν φάνταζαν ευνοϊκές για ένα φιλόδοξο, συνολικό και νομικά δεσμευτικό παγκόσμιο πλαίσιο για την κλιματική αλλαγή.

Η Διάσκεψη της Κοπεγχάγης πραγματοποιήθηκε από τις 7–18 Δεκεμβρίου 2009 και χαρακτηρίστηκε σύνοδος- σταθμός όχι μόνο για τις κλιματικές διαπραγματεύσεις αλλά και για τις διεθνείς σχέσεις. Στη Διάσκεψη της Κοπεγχάγης παρέστησαν 125 αρχηγοί κρατών και πρωθυπουργοί και σχεδόν 40.000 επίσημοι συμμετέχοντες και αποτέλεσε τη μεγαλύτερη συγκέντρωση στην ιστορία των Ηνωμένων Εθνών.¹²⁵ Καμία συλλογική πρόκληση που αντιμετωπίζει η ανθρωπότητα δεν είχε ποτέ προσελκύσει τέτοια προσδοκία,

¹²³ Βλ. An Introduction to the Kyoto Protocol Compliance Mechanism, http://unfccc.int/kyoto_protocol/compliance/items/3024.php, τελ. πρόσβαση 30/06/2014

¹²⁴ Βλ. The Copenhagen Diagnosis, 2009: Updating the world on the Latest Climate Science, www.copenhagendiagnosis.com/executive_summary.html, τελ. πρόσβαση 30/06/2014

¹²⁵ Rajamani L., III. The making and unmaking of the Copenhagen Accord, International and Comparative Law Quarterly, Volume 59, Issue 03, July 2010, pp 824 - 843

συμμετοχή και παγκόσμια προσοχή. Όμως, η διεθνής κοινότητα δεν κατάφερε να επιλύσει τις διαφορές της και να καταλήξει σε μια δεσμευτική συμφωνία για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Η Διάσκεψη της Κοπεγχάγης κατέληξε σε μια πολιτική συμφωνία για συνέχιση των διαπραγματεύσεων υπό το πλαίσιο του Πρωτοκόλλου του Κιότο, καθώς και στην αμφιλεγόμενη Συμφωνία της Κοπεγχάγης, η οποία και επιτεύχθηκε μεταξύ ενός υποσυνόλου των συμβαλλόμενων μερών.

Το παρόν κεφάλαιο διερευνά τις διεργασίες και τα αποτελέσματα της Διάσκεψης της Κοπεγχάγης υπό το πρίσμα της συμμετοχής των κοινωνικών κινημάτων. Συγκεκριμένα, εξετάζει την καλλιέργεια των προσδοκιών και τις απαιτήσεις των ριζοσπαστικών μερών των κοινωνικών κινημάτων, παράλληλα με τις επίσημες διεργασίες και διαφωνίες μεταξύ των Συμβαλλόμενων Μερών. Επιπλέον, αναλύει τη σημασία της Διάσκεψης καθώς ανέδειξε το ρόλο μερικών κρατών ως συμμάχους των κινημάτων και τις συντονισμένες διαμαρτυρικές δράσεις των συμμετεχόντων, εξελίξεις που αποτέλεσαν καθοριστικές για τη μετέπειτα πορεία του παγκόσμιου κλιματικού κινήματος.

1. Οι προσδοκίες

Η συζήτηση για την παγκόσμια διακυβέρνηση του κλίματος ήρθε στο προσκήνιο λόγω της αναμονής της Διάσκεψης της Κοπεγχάγης, εκεί όπου θα συγκεντρωνόταν η παγκόσμια πολιτική ελίτ για να αποφασίσει για την απόκριση της ανθρωπότητας στην παγκόσμια κλιματική αλλαγή. Το Σχέδιο Δράσης του Μπαλί που προέκυψε από τη Σύνοδο για το κλίμα της Ινδονησίας του 2007 (COP 13) είχε ορίσει ως ορόσημο τη Διάσκεψη της Κοπεγχάγης για μια νέα παγκόσμια συμφωνία, η οποία θα περιελάμβανε «μετρήσιμες, ελέγξιμες και επαληθεύσιμες» εθνικές δεσμεύσεις για τη μείωση των εκπομπών ρύπων.¹²⁶ Το διακύβευμα ήταν μοναδικό: οι εκτεταμένες συνέπειες της κλιματικής αλλαγής σήμαινε πολιτικές αποφάσεις που θα επηρεάσουν τους περισσότερους ανθρώπους σε όλο τον κόσμο, καθώς και τις μελλοντικές γενιές.¹²⁷

Τα κλιματικά κινήματα προετοίμαζαν από καιρό τη συμμετοχή τους στη Διάσκεψη της Κοπεγχάγης, καθώς με εξασφαλισμένη τη δημόσια προσοχή, υπήρχε η δυνατότητα να προβάλλουν δημόσια τις θέσεις τους και την κριτική τους προς τις κλιματικές διαπραγματεύσεις και να απαιτήσουν τη ριζοσπαστικοποίηση των αποφάσεών τους. Ήδη

¹²⁶ Βλ. Bali Action Plan, http://unfccc.int/files/meetings/cop_13/application/pdf/cp_bali_action.pdf, τελ. πρόσβαση 04/07/2014

¹²⁷ Βλ. Dimitrov R. S., Inside Copenhagen: The State of Climate Governance, Global Environmental Politics, Volume 10, Number 2, May 2010, pp. 18-24

από τη Διάσκεψη του Μπαλί COP13, τα κοινωνικά κινήματα είχαν συγκεντρωθεί εκεί και είχαν επεξεργαστεί τις θέσεις τους, κατά την προσφιλή τους συνήθεια να συναντιούνται στις κλιματικές διαπραγματεύσεις για να αντιπαραθέσουν τις δικές τους προτάσεις για την κλιματική κρίση. Η διοργάνωση συναντήσεων των φορέων του κλιματικού κινήματος παράλληλα με τις επίσημες διαπραγματεύσεις δεν είναι τυχαία καθώς μέσα στις επίσημες Διασκέψεις για το Κλίμα υπάρχουν συμμετέχοντες που υιοθετούν ή ενδέχεται να υιοθετήσουν μέρος των θέσεων τους.

Σημαντική γέφυρα μεταξύ των επίσημων κλιματικών διαπραγματεύσεων και των κινήματων αποτέλεσε στο Μπαλί, το Διεθνές Φόρουμ των Αυτοχθόνων Λαών για την Κλιματική Αλλαγή (International Indigenous Peoples Forum on Climate Change - IIFPCC),¹²⁸ το οποίο και αποτελεί το αντιπροσωπευτικό σώμα των αυτοχθόνων λαών που συμμετέχουν στο UNFCCC. Εκεί, στην επίσημη δήλωση τους κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων, ζήτησαν για το μετριασμό της κλιματικής αλλαγής μακριά από τους κανόνες της αγοράς και εξέφρασαν την ελπίδα για μια κλιματική διακυβέρνηση που «η απληστία δεν θα κυριαρχεί έναντι των αναγκών της ανθρωπότητας».¹²⁹

Η Διάσκεψη του Μπαλί πυροδότησε σημαντικές εξελίξεις στο κλιματικό κίνημα καθώς στο COP 13 ιδρύθηκε το Climate Justice Now!¹³⁰ από 30 οργανώσεις, κυρίως των αναπτυσσόμενων χωρών, που ήθελαν να διαχωρίσουν τη θέση του από το Climate Action Network, που μέχρι τότε αποτελούσε το επίσημο δίκτυο οργανώσεων. Οι 30 οργανώσεις δικαιολόγησαν την απόσχισή τους με τον ισχυρισμό ότι οι δυτικές ΜΚΟ υποστηρίζουν το Πρωτόκολλο του Κιότο, δεν ενδιαφέρονται πραγματικά για τα συμφέροντα των χωρών του νότου και δεν κατακρίνουν επαρκώς τους μηχανισμούς της αγοράς.¹³¹

Το Climate Justice Now! πλέον αποτελεί μια παγκόσμια συμμαχία περισσότερων από 160 οργανώσεων, η οποία και παρακολουθεί στενά την πρόοδο στις διαπραγματεύσεις του ΟΗΕ για το κλίμα. Οι συμμετέχοντες του προέρχονται τόσο από το βορρά, όπως τα πολύ γνωστά διεθνή μέλη του 350.org, οι Φίλοι της Γης (Friends of the Earth) και η αντικαπιταλιστική συμμαχία Attac, όσο και από το νότο, όπως ο παγκόσμιος συνασπισμός

¹²⁸ Βλ. Indigenous peoples in the UNFCCC, www.iwgia.org/human-rights/un-mechanisms-and-processes/un-framework-convention-on-climate-change-unfccc, τελ. πρόσβαση 04/07/2014

¹²⁹ Βλ. Statement of The International Forum of Indigenous Peoples on Climate Change (IIFPCC), The 13th Session of Conference of the Parties to the UNFCCC, Bali, www.wrm.org.uy/oldsite/actors/CCC/Bali/Indigenous_Peoples_Statement_COP13.html, τελ. πρόσβαση 30/06/2014

¹³⁰ Βλ. Climate Justice Now!, www.climate-justice-now.org, τελ. πρόσβαση 30/06/2014

¹³¹ Dietz M, "Organisation Profile – Climate Justice Now!" on Dietz M. & Garrelts H., Routledge Handbook of the Climate Change Movement, Routledge, 2014, σελ. 240

αγροτών Via Campesina και το Δίκτυο Βιοποικιλότητας Αφρικής.¹³² Οι θέσεις του δικτύου προέρχονταν κυρίως από παλαιότερες συναντήσεις κάποιων από των μελών του, οι οποίες είχαν καταλήξει σε κείμενα κριτικής προς το Πρωτόκολλο του Κιότο. Για παράδειγμα, στη Διακήρυξη του Durban για το Εμπόριο Άνθρακα, το 2004, πάνω από 300 οργανώσεις αποδοκίμαζαν την εμπορευματοποίηση του άνθρακα και το Μηχανισμό Καθαρής Ανάπτυξης.¹³³

Μετά το COP 13 του Μπαλί, το Climate Justice Now! απαιτούσε ένα νέο προσανατολισμό στις διαπραγματεύσεις για το κλίμα, καθώς και τη ριζοσπαστικοποίηση της κοινωνίας των πολιτών. Τα μέλη του βρέθηκαν στη Διάσκεψη του Πόζναν στο COP14 και δημοσίευσαν ένα κείμενο που λεγόταν «Το Επείγον της Κλιματικής Δικαιοσύνης», με την υπογραφή εκατοντάδων οργανώσεων το οποίο περιέγραφε τις αρχές για την επίτευξη της κλιματικής δικαιοσύνης. Το κείμενο αναφερόταν στην κρίση που βιώνει το UNFCCC καθώς οι αρχές του όπως οι κοινές αλλά διαφοροποιημένες ευθύνες, η διαγενεακή ισότητα και η αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει» έχουν υπομονευτεί από τους μηχανισμούς της αγοράς». ¹³⁴ Το κείμενο κατηγορούσε τις βιομηχανικές χώρες πως αποφεύγουν να δεσμευτούν για μείωση των εκπομπών ρύπων, διακήρυττε πως οι λύσεις στην κλιματική κρίση δεν θα προέλθουν από τις ανεπτυγμένες χώρες και τις εταιρίες και καλούσε σε ριζικές αλλαγές στις κατευθυντήριες γραμμές των επίσημων διαπραγματεύσεων ώστε η κλιματική δικαιοσύνη και τα ανθρώπινα δικαιώματα να βρίσκονται στο επίκεντρο.

Αλλά λίγο πριν τη Διάσκεψη της Κοπεγχάγης, το παγκόσμιο κλιματικό κίνημα ανακάλυψε κάποια κράτη ως συμμάχους τους, συγκεκριμένα την ομάδα κρατών που συμμετέχουν στο συνασπισμό των κρατών της Λατινικής Αμερικής ALBA (Βολιβαριανή Εναλλακτική Πρόταση για την Αμερική).¹³⁵ Τα κράτη της ALBA, ως ξεχωριστή ομάδα στις επίσημες διαπραγματεύσεις, αναφερόταν στις θέσεις τους στην κλιματική δικαιοσύνη και το κλιματικό χρέος των βιομηχανικών χωρών. Στη Διακήρυξη της ALBA πριν τη Σύνοδο της

¹³² Βλ. Περισσότερα για τα μέλη του Climate Justice Now!, www.climate-justice-now.org/category/climate-justice-movement/cjn-members/, τελ. πρόσβαση 30/06/2014

¹³³ Βλ. The Durban Declaration on Carbon Trading, www.durbanclimatejustice.org/durban-declaration/english.html, τελ. πρόσβαση 01/07/2014

¹³⁴ Βλ. Poznan statement from the Climate Justice Now! Alliance, www.climate-justice-now.org/cjn-poznan-statement-signatures, τελ. πρόσβαση 01/07/2014

¹³⁵ Οι χώρες που συμμετέχουν στην ALBA είναι η Βενεζουέλα, Κούβα, Βολιβία, Νικαράγουα, Δομινικανή Δημοκρατία, Εκουαδόρ, Σάντα Λουσία, Άγιος Βικέντιος και Γρεναδίνες, Αντίγκουα και Μπαρμπούντα Βλ. ALBA, <http://alba-tcp.org/en>, τελ. πρόσβαση 01/07/2014

Κοπεγχάγης,¹³⁶ δήλωναν πως υποφέρουν ήδη από τις σταδιακές επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, την οποία έχουν προκαλέσει οι βιομηχανικές χώρες, οι οποίες έχουν την ιστορική ευθύνη να την αντιμετωπίσουν. Παράλληλα, τα κράτη μέλη της ALBA, ενώ εξέφραζαν την υποστήριξη τους προς το Πρωτόκολλο του Κιότο, αποδοκίμαζαν τις προτάσεις των ανεπτυγμένων χωρών, οι οποίες «έχουν μετατρέψει την αρχή ο ρυπαίνων πληρώνει σε ο πληρώνων ρυπαίνει». Όπως δήλωναν, «η εμπιστοσύνη στις αγορές, ως πηγή χρηματοδότησης για το μετριασμό της κλιματικής αλλαγής [...] έχει επιδείξει την αποτυχία της και οι προκλήσεις της αλλαγής του κλίματος δεν είναι θέμα της αγοράς, αλλά θα πρέπει να είναι μια διεθνής υποχρέωση, νομικά δεσμευτική, στο διεθνές δικαστικό σύστημα.».¹³⁷

Ένα από τα πιο δραστήρια κράτη μέλη της ALBA σε θέματα κλιματικής αλλαγής ήταν η Βολιβία, οι θέσεις της οποίας συμφωνούσαν με τις προτάσεις του κλιματικού κινήματος. Ο ιθαγενής πρόεδρος της χώρας, Έβο Μοράλες, στο λόγο του στο COP 14 του Πόζναν το 2008 με τίτλο «Να σώσουμε τον πλανήτη από τον καπιταλισμό»¹³⁸ καταφερόταν εναντίον του Μηχανισμού Καθαρής Ανάπτυξης και των ευέλικτων μηχανισμών, οι οποίοι και δήλωνε πως έχουν αποτύχει να συνεισφέρουν σε μειώσεις των εκπομπών ρύπων. Σε συνέχεια της κριτικής του προς το Πρωτόκολλο του Κιότο, στο λόγο του στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ λίγο πριν την Κοπεγχάγη το Σεπτέμβριο του 2009, ο Μοράλες αναφέρθηκε στα «δικαιώματα της γης, χωρίς τα οποία δεν υπάρχουν ανθρώπινα δικαιώματα».¹³⁹

Οι προσδοκίες λοιπόν για μια νέα φιλόδοξη συμφωνία ήταν υψηλές λίγο πριν την Κοπεγχάγη καθώς όλο και περισσότερες φωνές τόσο κάποιων κρατών όσο και της κοινωνίας των πολιτών αναφερόντουσαν στην κλιματική δικαιοσύνη και στην αναγκαιότητα λήψης δεσμευτικής δράσης. Το δίκτυο 350.org διοργάνωσε στις 24 Οκτωβρίου του 2009 την Παγκόσμια Ημέρα Κλιματικής Δράσης, στην οποία κατέγραψε πάνω από 5000 δραστηριότητες σε 181 χώρες που απαιτούσαν δράση για το κλίμα.¹⁴⁰ Με τη συμβολή των δράσεων του 350.org, ξεκίνησε να δημιουργείται ένα ρεύμα για τις μαζικές διαδηλώσεις

¹³⁶ Βλ. Special Declaration on Climate Change of ALBA-TCP towards the XV Copenhagen Conference, <http://alba-tcp.org/en/contenido/special-declaration-climate-change-alba-tcp-vii-summit-towards-xv-copenhagen-conference>, τελ. πρόσβαση 02/07/2014

¹³⁷ Ibid, article 6

¹³⁸ Βλ. Carta abierta del presidente boliviano Evo Morales, www.inesc.org.br/noticias-es/2008/noviembre/carta-abierta-del-presidente-boliviano-evo-morales, τελ. πρόσβαση 02/07/2014

¹³⁹ Βλ. General Discussion on the Occasion of the 64th Session of the General Assembly of the UN, www.un.org/ga/64/generaldebate/pdf/BO_en.pdf, τελ. πρόσβαση 02/07/2014

¹⁴⁰ Βλ. The 350 Movement: October 24, 2009 <http://350.org/resources/videos/actions/>, τελ. πρόσβαση 30/06/2014

που έγιναν στους δρόμους της Κοπεγχάγης, όπου ακτιβιστές θα απαιτούσαν «αλλαγή του συστήματος, όχι του κλίματος».¹⁴¹ Οι ακτιβιστές που θα παρευρίσκονταν στην Κοπεγχάγη και θα συμμετείχαν στην παράλληλη με το COP15 ανοιχτή Διάσκεψη των Λαών Klimaforum¹⁴² ζητούσαν να παραμείνουν στη γη τα ορυκτά καύσιμα, να υπάρξει σεβασμός των δικαιωμάτων των ιθαγενών και να αποζημιωθούν από τις πλουσιότερες χώρες αυτοί που έχουν επηρεαστεί περισσότερο από την άντληση πόρων και τις κλιματικές καταστροφές. Για κάποιους οργανωτές των διαδηλώσεων, ήταν η τελευταία προσπάθεια του καπιταλισμού να συμβιβαστεί με την κλιματική κρίση.¹⁴³

Το παγκόσμιο κίνημα για το κλίμα δικαιώθηκε εμφατικά κατά τη διάρκεια της Διάσκεψης της Κοπεγχάγης το 2009. Τη στιγμή που μέλη του κινήματος επέκριναν την αυξανόμενη επιρροή των επιχειρήσεων στους διπλωματικούς διαδρόμους των κλιματικών διαπραγματεύσεων, για τους περισσότερους ένα θετικό διπλωματικό αποτέλεσμα φάνταζε πιθανό. Ξακουστές περιβαλλοντικές οργανώσεις όπως η Greenpeace, εναπόθεσαν τις ελπίδες τους στη συμμετοχή του προέδρου Μπάρακ Ομπάμα στη σύνοδο της Κοπεγχάγης. Με την ΕΕ να έχει συμφωνήσει στις προηγούμενες διαπραγματεύσεις των ΗΕ για γρηγορότερη μείωση του διοξειδίου του άνθρακα και άλλων αερίων του θερμοκηπίου ένας πιθανός τερματισμός της αμερικανικής κωλυσιεργίας – μια δέσμευση της νέας κυβέρνησης των ΗΠΑ- θα άνοιγε το δρόμο για μια πραγματικά ιστορική συμφωνία.¹⁴⁴

2. Οι διεργασίες και το αποτέλεσμα

«Έχει ειπωθεί ότι οι Διασκέψεις Κορυφής είναι είτε ‘επιτυχημένες’ ή ‘πολύ επιτυχημένες’. Έχει έρθει η ώρα να δούμε τα γεγονότα: αυτή η ρήση είναι λανθασμένη.»¹⁴⁵ Με αυτά τα λόγια ο Διευθυντής της Ενέργειας και Περιβάλλοντος του Ινστιτούτου Σπουδών Ενέργειας της Οξφόρδης Benito Müller σχολίασε το αποτέλεσμα της Διάσκεψης της Κοπεγχάγης, σε μελέτη που δημοσίευσε δύο μήνες μετά τη Σύνοδο. Η αποτυχία μιας Διάσκεψης όμως εξαρτάται από τις προσδοκίες του καθενός και στην περίπτωση της

¹⁴¹ Βλ. System change – not climate change, A People’s Declaration from Klimaforum09, http://declaration.klimaforum.org/files/declaration_english_screen.pdf, τελ. πρόσβαση 04/07/2014

¹⁴² Βλ. Klimaforum, <http://klimaforum.org>, τελ. πρόσβαση 04/07/2014

¹⁴³ Βλ. Tokar B., Κλιματική Δικαιοσύνη: Προοπτικές για την κλιματική κρίση και την κοινωνική αλλαγή, ΑΝΤΙΓΟΝΗ Κέντρο Πληροφόρησης, Θεσσαλονίκη, 2013, σελ. 98

¹⁴⁴ Ibid, σελ. 86

¹⁴⁵ Müller B., Copenhagen 2009 Failure or final wake-up call for our leaders, Oxford Institute for Energy Studies, EV 49, February 2010, i, avail. at <http://www.oxfordclimatepolicy.org/publications/documents/EV49.pdf>, τελ. πρόσβαση 05/07/2014

Κοπεγχάγης, ήταν βέβαιο πως το χάσμα μεταξύ των προσδοκιών της κοινωνίας των πολιτών και του αποτελέσματος ήταν τεράστιο.

Μέρος των προσδοκιών που καλλιεργήθηκαν για το αποτέλεσμα της Διάσκεψης οφείλεται και στην πολυάριθμη συμμετοχή. Ο αριθμός των εγγεγραμμένων οργανώσεων για να συμμετάσχουν στη Διάσκεψη ξεπέρασε κάθε προηγούμενο. Στο COP-6 στη Χάγη το 2000, όπου ήταν προγραμματισμένη η ανάλυση του Πρωτοκόλλου του Κιότο, μόνο 6.994 άτομα ήταν καταγεγραμμένα ως συμμετέχοντες. Πριν από την COP-15, το COP-13 του Μπαλί το 2007, είχε τον υψηλότερο αριθμό συμμετεχόντων με 10.828. Στις περισσότερες επίσημες διαπραγματεύσεις, οι παρατηρητές των ΜΚΟ αντιπροσωπεύουν περίπου το ήμισυ των συμμετεχόντων. Στη Διάσκεψη της Κοπεγχάγης, ωστόσο, περισσότερο από τα δύο τρίτα των δηλωμένων 20.611 ατόμων, ήταν παρατηρητές ΜΚΟ.¹⁴⁶

Στο COP-15, τα κοινωνικά κινήματα κατέβηκαν με ισχυρές και συντονισμένες στρατηγικές επιρροής, που χρησιμοποιήθηκαν κυρίως από τρία δίκτυα: Το Δίκτυο Δράσης για το Κλίμα (CAN), την Παγκόσμια Συμμαχία για την Κλιματική Αλλαγή (Global Climate Change Alliance - GCCA), η οποία δημιουργήθηκε λίγο πριν τη Διάσκεψη της Κοπεγχάγης σε συνεργασία με το CAN, και το 350.org μαζί με το Climate Justice Now!. Ήδη από την αρχή της Διάσκεψης, τα δίκτυα είχαν πετύχει κάποιες σημαντικές επιρροές. Μία από τις πιο αποτελεσματικές προσπάθειες για να επηρεάσουν την ατζέντα αναλήφθηκε από την οργάνωση 350.org, έχοντας ως συμμάχους όλα τα δίκτυα οργανώσεων. Στόχος τους αποτέλεσε η επίσημη αναγνώριση του ορίου 350 ppm (μέρη ανά εκατομμύριο CO₂ στην ατμόσφαιρα), στο οποίο έχουν αναφερθεί πολλοί επιστήμονες.¹⁴⁷ Μέχρι το τέλος του COP-15, «ο στόχος του 350 ppm είχε γίνει αντικείμενο πολλών ομιλιών, εγκρίθηκε από 112 χώρες και αποτέλεσε, μαζί με το στόχο των μέχρι 2 ° C αύξησης της παγκόσμιας μέσης θερμοκρασίας, μονάδα μέτρησης της σταθεροποίησης του κλίματος. Όπως, όμως, σχολίασε ο ιδρυτής του 350.org, Bill McKibben, στις 112 χώρες που το ενέκριναν δεν συμπεριλαμβανόταν κρίσιμες χώρες όπως η Κίνα, η ΗΠΑ και η ΕΕ.»¹⁴⁸

Το Climate Action Network και το Global Climate Change Alliance, τα οποία αποτελούσαν μαζί ένα παγκόσμιο δίκτυο με πάνω από 450 ΜΚΟ είχαν αναπτύξει κοινή στρατηγική. Πριν από το COP-15, είχαν συμφωνήσει σε έγγραφο 10 σελίδων του CAN που περιέγραφε τα βασικά στοιχεία για μια επιτυχημένη, "δίκαιη, φιλόδοξη και δεσμευτική»

¹⁴⁶ Fisher D.R., COP-15 in Copenhagen: How the merging of movements left civil society out in the cold, *Global Environmental Politics*, Volume 10, Number 2, May 2010, pp. 11-17

¹⁴⁷ Βλ. <http://350.org/about/science>, τελ. πρόσβαση 05/07/2014

¹⁴⁸ McGregor I. M., Disenfranchisement of Countries and Civil Society at COP-15 in Copenhagen, *Global Environmental Politics*, Volume 11, Number 1, February 2011, pp. 1-7

συμφωνία για το κλίμα.¹⁴⁹ Αυτό αποτέλεσε το επίκεντρο της άσκησης θεσμικής πίεσης και της επικοινωνιακής στρατηγικής του CAN και των συμμάχων του σε όλη την COP-15. Από την άποψη της ημερήσιας διάταξης, η ορολογία του κειμένου "δίκαιη, φιλόδοξη και δεσμευτική» συμφωνία, χρησιμοποιήθηκε ευρέως από τις άλλες περιβαλλοντικές οργανώσεις καθώς και από πολλές αναπτυσσόμενες χώρες, που πίεζαν για μια ισχυρή συμφωνία στο COP-15.¹⁵⁰

Η Διάσκεψη της Κοπεγχάγης αποτέλεσε μια κρίσιμη καμπή για τη διαλεκτική περί κλιματικής δικαιοσύνης. Η διοργάνωση της παγκόσμιας διαφημιστικής εκστρατείας «Copenhagen» με την υποστήριξη του ΟΗΕ συνέβαλλε στην προβολή της Διάσκεψης. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, προβλήθηκαν και άλλες εκστρατείες όπως η TckTckTck¹⁵¹ και η «Ώρα για την Κλιματική Δικαιοσύνη» (Time for Climate Justice) που διοργανώθηκαν από την Παγκόσμια Συμμαχία για την Κλιματική Αλλαγή – GCCA. Οι εκστρατείες αυτές έφεραν αποτελεσματικά την έννοια της κλιματικής δικαιοσύνης σε ένα μεγαλύτερο ακροατήριο, το οποίο και σήμανε τη χρήση του όρου από ετερόκλητες εκστρατείες και από οργανισμούς με πολύ διαφορετικούς ιδεολογικούς και πολιτικούς ορίζοντες. Ως αποτέλεσμα, το Climate Justice Now! είδε κριτικά και με σκεπτικισμό τη χρήση του όρου από θεσμικές οργανώσεις, όπως χαρακτήριζε το CAN και την Παγκόσμια Συμμαχία για την Κλιματική Αλλαγή – GCCA.¹⁵²

Το κίνημα κλιματικής δικαιοσύνης κάλεσε τα μέλη και τους ακτιβιστές του να ταξιδέψουν στην Κοπεγχάγη με στόχο να συμμετάσχουν σε ακτιβιστικές δράσεις ενάντια στις επίσημες διαπραγματεύσεις και ευρύτερα ενάντια στην παγκοσμιοποίηση. Μέλη του κινήματος, κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων για το κλίμα, καλούσαν τους ακτιβιστές να τιμήσουν τη 10^η επέτειο από τις διαδηλώσεις στο Σιάτλ ενάντια στον ΠΟΕ, συμμετέχοντας σε μη βίαιες δράσεις πολιτικής ανυπακοής. Υπήρξε λοιπόν ένας σημαντικός αριθμός ακτιβιστών που δεν ταξίδεψαν στην Κοπεγχάγη για να συμμετάσχουν στο εσωτερικό των διαπραγματεύσεων ως παρατηρητές των ΜΚΟ, αλλά πρωτίστως ταξίδεψαν συγκεκριμένα για να διαμαρτυρηθούν απ' έξω κατά τη διάρκεια των επίσημων συνομιλιών. Την πρώτη μέρα των διαπραγματεύσεων, το Climate Justice Now! απεύθυνε έκκληση για

¹⁴⁹ Βλ. CAN's Fair, Ambitious & Binding: Essentials for a successful climate deal, www.climatenetwork.org/publication/cans-fair-ambitious-binding-essentials-successful-climate-deal, τελ. πρόσβαση 05/07/2014

¹⁵⁰ McGregor I. M., Disenfranchisement of Countries and Civil Society at COP-15 in Copenhagen, *Global Environmental Politics*, Volume 11, Number 1, February 2011, pp. 1-7

¹⁵¹ Βλ. <http://tcktck.org/about>, τελ. πρόσβαση 05/07/2014

¹⁵² De Lucia V., "The climate justice movement and the hegemonic discourse of technology" on Dietz M. & Garrelts H., *Routledge Handbook of the Climate Change Movement*, Routledge, 2014, σελ. 69

δράση πολιτικής ανυπακοής που θα είχε ως στόχο την «κατάληψη του κτιρίου των διαπραγματεύσεων για μια μέρα με σκοπό τη μετατροπή του σε λαϊκή συνέλευση».¹⁵³

Παρά το γεγονός ότι η δράση αυτή ήταν ανεπιτυχής ως προς το στόχο της κατάληψης του κτιρίου Bella Center, ένα κύμα δράσεων πολιτικής ανυπακοής εξαπλώθηκε στην πόλη.¹⁵⁴ Το Σάββατο που μεσολάβησε στις δυο βδομάδες των συζητήσεων, 100.000 άνθρωποι διαδήλωσαν στους δρόμους της Κοπεγχάγης. Η διαδήλωση αποτέλεσε μια μοναδική ευκαιρία για τους ακτιβιστές και τους εκπροσώπους των ΜΚΟ παγκόσμια να μαζευτούν, να χτίσουν προσωπικούς δεσμούς και να αρχίσουν να δημιουργούν το προφίλ ενός παγκόσμιου κλιματικού κινήματος.¹⁵⁵ Η διαδήλωση αυτή ήταν μέρος μιας διεθνώς συντονισμένης ημέρας δράσης για την κλιματική αλλαγή, που περιελάμβανε διαδηλώσεις σε 108 χώρες.¹⁵⁶

Στις τελευταίες μέρες της Διάσκεψης, μια άλλη δράση με τίτλο «Ανακατάληψη της Εξουσίας» (Reclaim Power), οργανωμένη από το Climate Justice Action! οδήγησε σε επεισόδια και συλλήψεις. Περίπου 300 μέλη του που είχαν παράλληλα δηλώσει συμμετοχή στο COP15, αποχώρισαν διαδηλώνοντας έξω από το επίσημο κτίριο μαζί με αντιπροσώπους της Βολιβίας. Διαπιστευμένοι από το UNFCCC παρατηρητές ΜΚΟ δεν είχαν τη δυνατότητα πρόσβασης στο επίσημο κτίριο των διαπραγματεύσεων Bella Center, συμπεριλαμβανομένου του συνόλου της διεθνούς αντιπροσωπείας Φίλοι της Γης, οι οποίοι και προχώρησαν σε καθιστική διαμαρτυρία στην είσοδο του κτιρίου. Σε δελτίο τύπου που εξέδωσαν, τα μέλη του Climate Justice Action! χαρακτήρισαν τις μέρες εκείνες ως «καθοριστικές στιγμές για το αναδυόμενο παγκόσμιο κίνημα κλιματικής δικαιοσύνης».¹⁵⁷

Καθοριστική στην εξέλιξη του κλιματικού κινήματος υπήρξε και η στάση των χωρών της Λατινικής Αμερικής που συμμετέχουν στη Μπολιβαριανή Συμμαχία ALBA και ιδιαίτερα του ίδιου του προέδρου της Βολιβίας. Οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής

¹⁵³ Fisher D.R., COP-15 in Copenhagen: How the merging of movements left civil society out in the cold, *Global Environmental Politics*, Volume 10, Number 2, May 2010, pp. 11-17

¹⁵⁴ Βλ. Civil Society Delegates Excluded from Climate Summit, Gassed, Beaten, www.ens-newswire.com/ens/dec2009/2009-12-16-01.asp, τελ. πρόσβαση 06/07/2014

¹⁵⁵ Βλ. Tokar B., Κλιματική Δικαιοσύνη: Προοπτικές για την κλιματική κρίση και την κοινωνική αλλαγή, ΑΝΤΙΓΟΝΗ Κέντρο Πληροφόρησης, Θεσσαλονίκη, 2013, σελ. 99

¹⁵⁶ Fisher D.R., COP-15 in Copenhagen: How the merging of movements left civil society out in the cold, *Global Environmental Politics*, Volume 10, Number 2, May 2010, pp. 11-17

¹⁵⁷ Βλ. Mass Nonviolent Protest by North-South Climate Justice Alliances at COP 15 Marks Defining Moment for Emerging Global Climate Justice Movement, www.climate-justice-now.org/mass-nonviolent-protest-by-north-south-climate-justice-alliances-at-cop-15-marks-defining-moment-for-emerging-global-climate-justice-movement, τελ. πρόσβαση 06/07/2014

απασχολούσαν τη βολιβιανή κοινωνία ως μια φτωχή και ευάλωτη χώρα στην αλλαγή του κλίματος και ο πρόεδρος της χώρας Έβο Μοράλες δήλωσε το 2008 ότι έχει ηθική υποχρέωση να λάβει δραστικά μέτρα για την αντιμετώπιση της. Στη Σύνοδο του ΟΗΕ για το κλίμα στο Πόζναν της Πολωνίας, το Δεκέμβρη του 2008, ο Μοράλες ανέφερε στην ομιλία του πως «η κλιματική αλλαγή έχει βάλει όλη την ανθρωπότητα μπροστά σε μια κρίσιμη επιλογή: να συνεχίσει στην οδό του καπιταλισμού και του θανάτου, ή να ακολουθήσει το δρόμο της αρμονίας με τη φύση και του σεβασμού για τη ζωή». Παράλληλα, κατηγορήσε τις ανεπτυγμένες χώρες ότι «ενώ ξοδεύουν δισεκατομμύρια δολάρια για να σώσουν τους τραπεζίτες, δεν βοηθούν επαρκώς τις αναπτυσσόμενες χώρες να αντιμετωπίσουν την κλιματική αλλαγή, που οι ίδιες οι ανεπτυγμένες χώρες δημιούργησαν».¹⁵⁸

Σε ομιλία του λίγο πριν τη Διάσκεψη της Κοπεγχάγης, ο Μοράλες ανέπτυξε τις θέσεις της χώρας του για μια νέα παγκόσμια συμφωνία, οι οποίες περιελάμβαναν, μεταξύ άλλων: την ανάπτυξη χρηματοδοτικών μηχανισμών που θα στηρίζουν προγράμματα μετριασμού του κλίματος μακριά από την αγορά και κάτω από τη διαχείριση των Ηνωμένων Εθνών και όχι του ΠΟΕ ή περιφερειακών αναπτυξιακών τραπεζών, τη μεταφορά χρημάτων προς τις φτωχές αναπτυσσόμενες χώρες με βάση το “κλιματικό χρέος” των ανεπτυγμένων χωρών για την προσαρμογή στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής και την ανάπτυξη ενός Παγκόσμιου Οργανισμού Περιβάλλοντος και Κλιματικής Αλλαγής, απαλλαγμένου από τη συμμετοχή χρηματοπιστωτικών οργανισμών, ο οποίος θα προωθεί ένα διαφορετικό μοντέλο ανάπτυξης που θα σέβεται το περιβάλλον και επιλύει τα βαθύτερα προβλήματα της φτώχειας. Αυτός ο οργανισμός θα πρέπει να διαθέτει αποτελεσματικούς μηχανισμούς για την παρακολούθηση, τον έλεγχο και την επιβολή κυρώσεων υπό το πλαίσιο των υφιστάμενων και μελλοντικών συμφωνιών.¹⁵⁹

Σε συνέντευξη τύπου στις 16 Δεκεμβρίου 2009, λίγες μέρες πριν από τη λήξη της Διάσκεψης της Κοπεγχάγης και ενώ ήταν πλέον βέβαιο πως δεν αναμενόταν μια νέα συμφωνία, ο Έβο Μοράλες καθώς και ο πρόεδρος της Βενεζουέλας Ούγκο Τσάβες αναφέρθηκαν στην κλιματική δικαιοσύνη καθώς και στη σύνδεση της κλιματικής αλλαγής με το καπιταλιστικό σύστημα.¹⁶⁰ Χαρακτηριστική ήταν η στιγμή στο τέλος της συνόδου της Κοπεγχάγης, όταν ο βολιβιανός πρόεδρος δήλωσε στους συμμετέχοντες την πρόθεσή του

¹⁵⁸ Βλ. ολόκληρη η ομιλία διαθέσιμη στο

www.movimientos.org/show_text.php3?key=13501, τελ. πρόσβαση 06/07/2014

¹⁵⁹ Βλ. Carta del Presidente de Bolivia, Salvemos al planeta del capitalismo, Evo Morales, www.rebelion.org/noticia.php?id=76883, τελ. πρόσβαση 06/07/2014

¹⁶⁰ Βλ. Evo Morales stuns Copenhagen with demand to limit temperature rise to 1C, www.theguardian.com/environment/2009/dec/16/evo-morales-hugo-chavez, τελ. πρόσβαση 06/07/2014

για διοργάνωση μιας διαφορετικού τύπου συνόδου για το κλίμα, που θα γινόταν στη βολιβιανή πόλη Κοτσαμπάμπα τον Απρίλιο του 2010° την Παγκόσμια Συνδιάσκεψη των Ανθρώπων για την Κλιματική Αλλαγή και τα Δικαιώματα της Μητέρας Γης.

Από την άλλη μεριά, το επίσημο κλείσιμο της Συνόδου της Κοπεγχάγης παρήγαγε δύο κύρια αποτελέσματα: την πολιτική δήλωση των κυβερνήσεων για μετριασμό της κλιματικής αλλαγής και τη συνέχιση των κλιματικών διαπραγματεύσεων. Το Σύμφωνο της Κοπεγχάγης¹⁶¹ που προέκυψε από τη μυστική συνάντηση του Προέδρου Ομπάμα με τους ηγέτες της Κίνας, της Ινδίας, της Βραζιλίας και της Νότιας Αφρικής εξόργισε πολλούς αντιπροσώπους χωρών, οι όποιες όμως τελικά αναγκάστηκαν να το υπογράψουν. Οι χώρες που δεν το υπέγραψαν ήταν οι χώρες της ALBA καθώς και το Τουβαλού και το Σουδάν. Το Σύμφωνο ήταν αδύναμο για τέσσερις λόγους: 1) Επρόκειτο για μια μη δεσμευτική πολιτική δήλωση. 2) Στη σύλληψη του δεν συμμετείχαν όλες οι χώρες που συμμετέχουν σε διαπραγματεύσεις 3) Ήταν εξαιρετικά ασαφές στο περιεχόμενό του, χωρίς γενικούς στόχους για μειώσεις των εκπομπών 4) Χωρίς την επίσημη έγκριση από όλες τις χώρες, το Σύμφωνο αποτέλεσε μια συμφωνία χωρίς θεσμική ισχύ και με εξαιρετική ασάφεια ως προς το νομικό καθεστώς του σε σχέση με το διεθνές δίκαιο.¹⁶²

Η Διάσκεψη της Κοπεγχάγης ήταν μια αποτυχία λοιπόν σε ότι αφορά τους φιλόδοξους στόχους που είχαν τεθεί καθώς και τις προσδοκίες της παγκόσμιας κοινωνίας των πολιτών. Ωστόσο, κατά κάποιο τρόπο, το Σύμφωνο της Κοπεγχάγης σηματοδότησε κάτι εξαιρετικά σημαντικό στις κλιματικές διαπραγματεύσεις αφού ήταν η πρώτη φορά που οι μεγάλες αναδυόμενες οικονομίες συμμετείχαν με ένα πολύ κεντρικό ρόλο.¹⁶³ Επιπλέον, υπάρχει μια έντονη αντίθεση μεταξύ της πολυμερούς διακυβέρνησης του κλίματος και της “συνολικής” διακυβέρνησης του κλίματος. Η Διάσκεψη παρήγαγε δύο ταυτόχρονες πραγματικότητες: ενώ η διαδικασία του ΟΗΕ για το κλίμα υπέστη σοβαρές ζημιές, οι κοινωνικές διεργασίες που αφορούν την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής σημείωσαν σημαντική πρόοδο. Αυτή η αντίθεση ανάμεσα σε μια στάσιμη διαδικασία του ΟΗΕ και σε μια ζωντανή πολυεπίπεδη σφαίρα της πολιτικής αναδεικνύει πώς οι αποτυχίες στις διαπραγματεύσεις μπορούν να πυροδοτήσουν σημαντικές εξελίξεις: Η αποτυχία της Διάσκεψης της Κοπεγχάγης να καθορίσει μια νομικά δεσμευτική παγκόσμια συμφωνία για

¹⁶¹ Βλ. Copenhagen Accord,

http://unfccc.int/meetings/copenhagen_dec_2009/items/5262.php, τελ. πρόσβαση 06/07/2014

¹⁶² Bond P., Maintaining Momentum after Copenhagen's Collapse: Seal the Deal or “Seattle” the Deal?, *Capitalism Nature Socialism*, 2010, 21:1, 14-27

¹⁶³ Giddens A., *The Politics of Climate Change*, Second Edition, Polity Press, 2011, p. 194

το κλίμα οδήγησε στην ενίσχυση των προσπαθειών για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής σε τοπικό, εθνικό και περιφερειακό επίπεδο.¹⁶⁴

Η Διάσκεψη ισχυροποίησε τη φωνή των κλιματικών κινημάτων και έθεσε την κλιματική δικαιοσύνη ως κεντρικό πλέον στοιχείο του λόγου ενός ευρύ κύκλου εμπλεκόμενων φορέων με διαφορετικές πολιτικές καταβολές, που όμως, αναφέρουν τη λέξη δικαιοσύνη για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής.¹⁶⁵ Το κλιματικό κίνημα κατάφερε να επηρεάσει τις θέσεις χωρών όπως της συμμαχίας ALBA, πολλών αφρικανικών κρατών και της Συμμαχίας των Μικρών Νησιωτικών Κρατών (AOSIS), χώρες οι οποίες προέβαλλαν τις θέσεις περί κλιματικού χρέους, ανάπτυξης χρηματοδοτικών μηχανισμών μακριά από τον ΠΟΕ και το ΔΝΤ και τη συγκράτηση της παγκόσμιας μέσης θερμοκρασίας σε όχι παραπάνω από 1.5 βαθμούς.¹⁶⁶ Το κλιματικό κίνημα αύξησε τη συμμετοχή μελών, σφυρηλάτησε τη συλλογική ταυτότητα του και η Διάσκεψη πυροδότησε πολλές εξελίξεις στη συζήτηση για την οργάνωση του κινήματος και των υπερεθνικών δράσεών του.

¹⁶⁴ Βλ. Dimitrov R. S., Inside Copenhagen: The State of Climate Governance, Global Environmental Politics, Volume 10, Number 2, May 2010, pp. 18-24

¹⁶⁵ De Lucia V., "The climate justice movement and the hegemonic discourse of technology" on Dietz M. & Garrelts H., Routledge Handbook of the Climate Change Movement, Routledge, 2014, σελ. 69

¹⁶⁶ Βλ. Climate Justice Now! final statement in Copenhagen, www.climate-justice-now.org/cjn-final-statement-in-copenhagen/, τελ. πρόσβαση 05/07/2014

Κεφάλαιο Πέμπτο:

Διεθνείς Συναντήσεις του Κλιματικού Κινήματος

Οι διεθνείς οργανισμοί συνεχίζουν να πρωταγωνιστούν στην παγκόσμια αρένα και να χαράσσουν τις κατευθυντήριες γραμμές ώστε να κινητοποιούν τα κράτη και τους φορείς της κοινωνίας των πολιτών αναφορικά με τα παγκόσμια προβλήματα. Η κριτική, όμως, στάση απέναντι στις προσεγγίσεις της διεθνούς διπλωματίας και των επίσημων Συνδιασκέψεων είναι ένα φαινόμενο που αναπτύσσεται τις τελευταίες δεκαετίες. Συγκεκριμένα, το συνεργατικό πνεύμα και η ελπίδα που δημιουργήθηκαν από τη Διάσκεψη της Γης στο Ρίο το 1992 μειώθηκαν κατά τη διάρκεια του συνεδρίου Ρίο +10 στο Γιοχάνεσμπουργκ και μετατράπηκαν σε απογοήτευση στη Διάσκεψη Ρίο +20 το 2012. Τα αποτελέσματα της δράσης των διεθνών οργανισμών και οι συνεργατικές προσεγγίσεις τους για την επίλυση των υφιστάμενων παγκόσμιων προβλημάτων σήμερα αμφισβητούνται περισσότερο από ποτέ.¹⁶⁷

Ο κύριος λόγος της αμφισβήτησης του έργου των διεθνών οργανισμών είναι πως οι παγκόσμιες διασκέψεις δεν ανταποκρίθηκαν στις προσδοκίες της κοινωνίας των πολιτών που παρακολουθεί τις εξελίξεις. Αναφορικά, για παράδειγμα, με την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και όπως αναπτύχθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, η κοινωνία των πολιτών ήλπιζε σε ένα νέο, φιλόδοξο και δεσμευτικό παγκόσμιο πλαίσιο για τον μετριασμό της ανόδου της παγκόσμιας μέσης θερμοκρασίας, απόφαση η οποία αναβλήθηκε για το 2015. Ως μια μορφή διαμαρτυρίας ενάντια στην εμπειρία πως η διεθνής πολιτική δεν επιτυγχάνει περισσότερα από την ελάχιστη συναίνεση και λειτουργεί με πολύ αργούς ρυθμούς, η θεσμική κριτική μετουσιώθηκε σε διεθνικά συνδεδεμένα κοινωνικά κινήματα.¹⁶⁸ Όμως, τα διεθνικά κλιματικά κινήματα δεν αποτελούν μόνο εκφράσεις οργής και αντι-θεσμικότητας, αλλά αρθρώνουν ένα πολιτικό λόγο, ο οποίος δεν είναι ενιαίος μεταξύ των φορέων τους, ο οποίος μπορεί να ασκεί κριτική προς τις υφιστάμενες πολιτικές και ταυτόχρονα να καταθέτει προτάσεις για το μετασχηματισμό τους.

Συγκεκριμένα, μέσα στα κλιματικά κινήματα, υπάρχουν ορισμένες ομάδες ακτιβιστών που πιστεύουν στην οικοδόμηση γεφυρών με άλλους εταίρους και εμπλεκόμενους φορείς για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Οι ομάδες αυτές συνυπάρχουν στα δίκτυα με ακτιβιστές που προωθούν τη μη βίαιη πολιτική ανυπακοή, ως μέσο άσκησης πίεσης των κυβερνήσεων και των ελίτ. Οι ριζοσπάστες ακτιβιστές σπάνια

¹⁶⁷ Brunnengraber A. "Between Pragmatism and Radicalisation, NGOs and social movements in international climate politics" on Dietz M. & Garrelts H., Routledge Handbook of the Climate Change Movement, Routledge, 2014, σελ. 271

¹⁶⁸ Ibid σελ. 274

επιδιώκουν γέφυρες και συνεργασίες με κρατικούς φορείς ή εταιρίες καθώς τους θεωρούν μέρος του προβλήματος και συνυπεύθυνους για την κλιματική κρίση. Αντί της συνεργασίας, οι ριζοσπαστικές ομάδες ακτιβιστών προσβλέπουν στην ανάπτυξη αυτόνομων παράλληλων εναλλακτικών δομών καθώς η δομή του διεθνούς πλαισίου, όπως υποστηρίζουν, δεν επιτρέπει κανένα χώρο για τη ριζοσπαστικοποίηση του.¹⁶⁹ Η συζήτηση αυτή και οι διαφορετικές εκφράσεις του κλιματικού κινήματος δεν αναπτύσσονται εν κενώ, αλλά είναι έντονα συνυφασμένες με την επίσημη διαδικασία των κλιματικών διαπραγματεύσεων και τροφοδοτούνται από τα αποτελέσματά της. Στο παρόν κεφάλαιο, εξετάζεται η απόκριση των κινημάτων στη διεθνή κλιματική πολιτική, μέσα από την περιπτωσιολογική μελέτη τεσσάρων συναντήσεων των φορέων του κλιματικού κινήματος, οι οποίες και αφορούσαν τη στάση τους απέναντι στις επίσημες διαπραγματεύσεις.

5.1. Παγκόσμια Συνδιάσκεψη των λαών (Κοτσαμπάμπα 2010)

Μόλις 18 μέρες μετά τη λήξη της Διάσκεψης της Κοπεγχάγης, η πρόθεση του Μοράλες να διοργανώσει εναλλακτική Σύνοδο για το Κλίμα επισημοποιήθηκε και ανακοινώθηκαν οι προετοιμασίες για την πρώτη Παγκόσμια Συνδιάσκεψη των Λαών για την Κλιματική Αλλαγή και τα Δικαιώματα της Μητέρας Γης (World People's Conference on Climate Change and the Rights of Mother Earth). Η κυβέρνηση της Βολιβίας έστειλε παγκόσμιο κάλεσμα σε επιστήμονες, ακαδημαϊκούς, μέλη κυβερνήσεων, κοινωνικά κινήματα και σε όλες τις ομάδες που ασχολούνται με την κλιματική αλλαγή, να συμμετάσχουν στη Συνδιάσκεψη της Κοτσαμπάμπα από τις 19 έως τις 22 Απρίλη του 2010. Η επιλογή της τοποθεσίας δεν ήταν τυχαία καθώς η πόλη είχε γίνει το επίκεντρο ενός νικηφόρου αγώνα ενάντια στην ιδιωτικοποίηση της τοπικής εταιρείας ύδρευσης, ο οποίος είχε λάβει διεθνείς διαστάσεις και είχε βοηθήσει το Μοράλες να ανέβει στην εξουσία.¹⁷⁰

Ο σκοπός της διοργάνωσης ήταν να αποτελέσει μια εναλλακτική πρόταση στις διακυβερνητικές κλιματικές διαπραγματεύσεις, στα πλαίσια του UNFCCC αφού ήταν ακόμα διάχυτη η απογοήτευση από τη Διάσκεψη της Κοπεγχάγης. Συγκεκριμένα, εκπρόσωποι από τις χώρες της ALBA επέκριναν τις επίσημες διαδικασίες στην Κοπεγχάγη καθώς θεώρησαν πως δεν συμμετείχαν ενεργά τη δεύτερη βδομάδα των διαπραγματεύσεων. Όπως δήλωσε ο

¹⁶⁹ Βλ. Bullard N. and Müller T., Beyond the 'Green Economy': System change, not climate change?, *Development* (2012) 55(1), 54–62, διαθέσιμο στο www.palgrave-journals.com/development/journal/v55/n1/full/dev2011100a.html, τελ. πρόσβαση 26/07/2014

¹⁷⁰ Kruse J. "Reframing Climate Change: The Cochabamba Conference and global climate politics" on Dietz M. & Garrelts H., *Routledge Handbook of the Climate Change Movement*, Routledge, 2014, σελ. 282

Pablo Solon, ο τότε εκπρόσωπος της Βολιβίας στα ΗΕ και επικεφαλής της χώρας στις κλιματικές διαπραγματεύσεις: «Καλέσαμε...192 κυβερνήσεις. Δεν κάναμε αυτό που έγινε στην Κοπεγχάγη, γιατί στην Κοπεγχάγη κάλεσαν μια συνάντηση με περίπου 25 με 29 προέδρους και δεν προσκάλεσαν τους υπόλοιπους. Εμείς καλέσαμε τους πάντες επειδή θέλουμε το διάλογο με όλους».¹⁷¹

Οι στόχοι της Συνδιάσκεψης στην Κοτσάμπάμπα, όπως τους περιέγραφε το επίσημο έγγραφο που κυκλοφόρησε, ήταν οι εξής: 1) να αναλυθούν οι δομικές αιτίες της κλιματικής αλλαγής, 2) να προταθούν εναλλακτικά μοντέλα για μια ζωή σε αρμονία με τη φύση, 3) να συζητηθεί και να συμφωνηθεί μια Παγκόσμια Διακήρυξη για τα Δικαιώματα της Γης, 4) να εργαστούν οι συμμετέχοντες πάνω στη δημιουργία εργαλείων με σκοπό την οργάνωση ενός Παγκόσμιου Δημοψηφίσματος για την κλιματική αλλαγή, 5) να αναπτυχθεί η πρόταση για τη δημιουργία ενός Διεθνούς Δικαστηρίου Κλιματικής Δικαιοσύνης.¹⁷²

Τα κοινωνικά κινήματα απ' όλο τον κόσμο ανταποκρίθηκαν στο κάλεσμα. Μάλιστα, το Climate Justice Action εξέδωσε επιστολή προς τους συμμετέχοντες, παραθέτοντας τους δικούς του λόγους συμμετοχής, οι οποίοι ήταν η συζήτηση γύρω από τα εξής θέματα: 1) αν μπορεί η Διάσκεψη των Συμβαλλόμενων Μερών (COP) και η Σύμβαση-πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών (UNFCCC) να επιφέρουν κλιματική δικαιοσύνη και πώς, 2) αν είναι δυνατή η κλιματική δικαιοσύνη μέσα στο καπιταλιστικό σύστημα, 3) ποιες είναι οι δυνατότητες και ποιοι οι κίνδυνοι της συμμαχίας των κοινωνικών κινήματων με κράτη και κυβερνήσεις, 4) τι σημαίνει έμπρακτη αλληλεγγύη και πώς μπορεί να οικοδομηθεί ένα διεθνικό κίνημα για την κλιματική δικαιοσύνη.¹⁷³

Στην Κοτσάμπάμπα έφτασαν λοιπόν και συμμετείχαν περίπου 35,000 άτομα από πάνω από 70 χώρες, συμπεριλαμβανομένων και εκπροσώπων 40 κυβερνήσεων.¹⁷⁴ Η Συνδιάσκεψη χωρίστηκε σε 17 ομάδες εργασίας, η κάθε μια με διαφορετική θεματική, μερικές από τις οποίες ήταν οι δομικές αιτίες της κλιματικής αλλαγής, το κλιματικό χρέος, οι ιθαγενείς, οι κλιματικοί πρόσφυγες, το Πρωτόκολλο του Κιότο, ένα παγκόσμιο

¹⁷¹ Kruse J. "Reframing Climate Change: The Cochabamba Conference and global climate politics" on Dietz M. & Garrelts H., Routledge Handbook of the Climate Change Movement, Routledge, 2014, σελ. 283

¹⁷² Βλ. επίσημο πρόγραμμα της Συνδιάσκεψης <http://cmpcc.files.wordpress.com/2010/04/programa-cmpcc-final.pdf>, τελ. πρόσβαση 26/07/2014

¹⁷³ Βλ. Climate Justice Action, σελ. 12, τελ. πρόσβαση 26/07/2014

http://spaceformovement.files.wordpress.com/2010/08/space_for_movement2.pdf

¹⁷⁴ Βλ. Which way for Cancun? From the Copenhagen Discord to the Cochabamba Accord, <http://pwccc.wordpress.com/2010/12/02/which-way-for-cancun-from-the-copenhagen-discord-to-the-cochabamba-accord>, τελ. πρόσβαση 26/07/2014

δημοψήφισμα, προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή, οι κίνδυνοι από την αγορά άνθρακα κ.α. Στόχος της κάθε ομάδας εργασίας ήταν να συζητήσει και συμφωνήσει με διαδικασίες συναίνεσης σε ένα τελικό κείμενο και στο τέλος της Συνδιάσκεψης να ενωθούν όλα τα κείμενα για να αποτελέσουν το «Σύμφωνο των Λαών».

Τα κοινωνικά κινήματα της Βολιβίας όμως είχαν άλλα σχέδια. Το Εθνικό Συμβούλιο των ιθαγενών, που ονομάζεται CONAMAQ, αποφάσισε να συστήσει τη δική του 18^η ομάδα εργασίας, η συζήτηση της οποίας θα αφορούσε τις αντιφάσεις του λόγου της κυβέρνησης στο εξωτερικό και της πολιτικής της στο εσωτερικό της χώρας. Οι ιθαγενείς υποστήριζαν πως η κυβέρνηση Μοράλες συνέχιζε τη στήριξη ενός οικονομικού μοντέλου εξαρτημένο από τις εξορυκτικές βιομηχανίες. Όπως δήλωσε ο Carlos Crespo Flores, ένας από τους διοργανωτές: «αυτό που είδαμε και πάλι στην Κοπεγχάγη είναι ότι στο εξωτερικό, ο πρόεδρος μας είναι ο υπερασπιστής της γης και της φύσης, αλλά εσωτερικά κάνει το αντίθετο, αυτή είναι η εμπειρία μας. Και τότε συνειδητοποιήσαμε ότι (στη Συνδιάσκεψη) προσπαθούν να κρύψουν αυτές τις εσωτερικές αντιφάσεις και σκεφτήκαμε, γιατί να μην κάνουμε μια ομάδα εργασίας, όπου θα κάνουμε ορατά αυτά τα εσωτερικά ζητήματα, τις αντιφάσεις του προέδρου μας;»¹⁷⁵

Το κείμενο που κατέληξε η επίσημη Συνδιάσκεψη δεν αναγνώρισε τις αποφάσεις της 18^{ης} ομάδας εργασίας. Παρόλα αυτά, το τελικό κείμενο ήταν αποτέλεσμα των διεργασιών ενός μεγάλου μέρους των κοινωνικών κινήματων που συμμετείχαν στις επίσημες διαδικασίες. Το πολυσέλιδο Σύμφωνο των Λαών αναφέρεται στην αναγκαιότητα δημοκρατίας στις επίσημες διαπραγματεύσεις του UNFCCC, στην απόδοση κλιματικής δικαιοσύνης και στη χρηματοδότηση για δράσεις προσαρμογής. Συγκεκριμένα, το Σύμφωνο θεωρεί πως είναι αναγκαία μια ριζική αλλαγή της υπάρχουσας οικονομικής και πολιτικής δομής, καθώς και των προτύπων κατανάλωσης και παραγωγής ώστε να αντιμετωπιστεί η αλλαγή του κλίματος. Η έννοια του κλιματικού χρέους έχει επίσης κεντρική θέση στο Σύμφωνο αφού υποστηρίζει πως «οι ανεπτυγμένες χώρες έχουν κύρια ευθύνη για την κλιματική αλλαγή και αναλαμβάνοντας το ιστορικό τους καθήκον, πρέπει να αναγνωρίσουν και να εκτιμήσουν το κλιματικό χρέος τους σε όλες του τις διαστάσεις της, ως τη βάση για μια δίκαιη, αποτελεσματική και επιστημονική λύση για την κλιματική αλλαγή».¹⁷⁶

¹⁷⁵ Βλ. Space for Movement? Reflections from Bolivia on climate justice, social movements and the state, http://spaceformovement.files.wordpress.com/2010/08/space_for_movement2.pdf, σελ. 35, τελ. πρόσβαση 26/07/2014

¹⁷⁶ Βλ. People's Agreement, <http://pwccc.wordpress.com/support>, τελ. πρόσβαση 27/07/2014 και Παράρτημα Ι, σελ. 96

Σχετικά με το μετριασμό της κλιματικής αλλαγής, το Σύμφωνο των Λαών αναφέρεται στο άρθρο 2 του UNFCCC, το οποίο δηλώνει πως ο απώτερος στόχος της Σύμβασης Πλαίσιο είναι να σταθεροποιηθούν οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου σε επίπεδο που θα αποτρέψει την επικίνδυνη ανθρωπογενή παρέμβαση στο κλιματικό σύστημα.¹⁷⁷ Η Σύμβαση πλαίσιο όμως αφήνει αναπάντητο ποιο ακριβώς είναι το αυτό το επίπεδο. Το Σύμφωνο των Λαών απαντά, δηλώνοντας πως το όραμά τους «βασίζεται στην αρχή του ιστορικά κοινών αλλά διαφοροποιημένων ευθυνών ώστε να απαιτήσουμε από τις ανεπτυγμένες χώρες να δεσμευθούν με ποσοτικοποιημένους στόχους για τη μείωση των εκπομπών που θα επιτρέπουν τις συγκεντρώσεις των αερίων του θερμοκηπίου να επιστρέψουν στα 300 ppm, και, ως εκ τούτου, να μην αυξηθεί η παγκόσμια μέση θερμοκρασία πάνω από 1° C.»¹⁷⁸

Ο μηχανισμός REDD + επίσης απορρίφθηκε από το Σύμφωνο των Λαών επειδή εμπορευματοποιεί τη φύση και παραβιάζει τα δικαιώματα των ιθαγενών. Το κείμενο επίσης καλεί για την ίδρυση ενός Διεθνούς Δικαστηρίου για το κλίμα και το περιβάλλον και για τη διοργάνωση παγκόσμιου δημοψηφίσματος που θα αποφασίσει για τα ζητήματα της κλιματικής αλλαγής. Επίσης, προτείνει να υιοθετηθεί παγκόσμια από τις κυβερνήσεις μια «Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων της Μητέρας Γης».

Τα βολιβιανά κοινωνικά κινήματα, από την άλλη, δεν αναγνώρισαν το Σύμφωνο των Λαών και εξέδωσαν μια Διακήρυξη για τα Συλλογικά Δικαιώματα και τα Δικαιώματα της Μητέρας Γης, η οποία και στηρίχτηκε από τους πιο ριζοσπάστες συμμετέχοντες της Διάσκεψης της Κοτσάμπάμπα. Η Διακήρυξη, ανάμεσα σε άλλα, αποκηρύσσει ρητά στο πρώτο άρθρο «τον ιμπεριαλισμό, τις πολυεθνικές εταιρίες αλλά και τις υποτιθέμενες προοδευτικές κυβερνήσεις της Λατινικής Αμερικής, που εφαρμόζουν μεγάλα έργα (...), σχεδιασμένα από τράπεζες και επιχειρηματίες». Ακόμα, στο τρίτο άρθρο «ζητά την καθιέρωση ενός ορθολογικού μοντέλου διαχείρισης των φυσικών πόρων, σύμφωνα με τη φιλοσοφία, τον πολιτισμό και τα έθιμα των λαών, το οποίο να στηρίζεται σε ένα κοινωνικό και κοινοτιστικό μοντέλο, με σεβασμό στα Δικαιώματα της Μητέρας Γης».¹⁷⁹

¹⁷⁷ Βλ. UNFCCC Article 2, http://unfccc.int/essential_background/convention/background/items/1353.php, τελ. πρόσβαση 27/07/2014

¹⁷⁸ Βλ. People's Agreement, <http://pwccc.wordpress.com/support>, τελ. πρόσβαση 27/07/2014 και Παράρτημα I, σελ. 96

¹⁷⁹ Βλ. Declaration of Table 18, Collective rights and rights of the mother earth <http://cochabamba2010.typepad.com/blog/2010/05/mesa-18-declaration-english-spanish.html>, τελ. πρόσβαση 27/07/2014

Το πιο σημαντικό αποτέλεσμα της Συνδιάσκεψης στη Κοτσαμπάμπα είναι πως οι χώρες της ALBA προώθησαν ενεργά μερικά από τα βασικά στοιχεία του Συμφώνου των Λαών στις κλιματικές διαπραγματεύσεις. Η Βολιβία, για παράδειγμα, υπέβαλε αποσπάσματα του κειμένου στη συνάντηση της Ειδικής Ομάδας Εργασίας για τη Μακροχρόνια Συνεργασία στο πλαίσιο της Σύμβασης UNFCCC,¹⁸⁰ για την προετοιμασία της 16^{ης} Συνδιάσκεψης των Συμβαλλόμενων Μερών στο Κανκούν, στη Βόννη, τον Ιούλιο του 2010.¹⁸¹ Ορισμένες από τις προτάσεις αυτές περιελήφθησαν στο κείμενο των κλιματικών διαπραγματεύσεων στη Βόννη, ένα χρόνο μετά, αλλά μόνο σε παρένθεση, ως προτάσεις που μπορούν να συζητηθούν. Επιπλέον, η Βολιβία κατέθεσε μέρος του Συμφώνου των Λαών στην επίσημη πρότασή της για τη Διάσκεψη του Rio+20 το 2012.¹⁸² Εξίσου σημαντικό, και με πρωτοβουλία της Βολιβίας λίγους μήνες αργότερα, ήταν το γεγονός πως ο ΟΗΕ ανακήρυξε την πρόσβαση σε πόσιμο νερό και αποχέτευση ως ανθρώπινο δικαίωμα.¹⁸³

Η επίδραση της Διάσκεψης των Λαών τόσο στα κοινωνικά κινήματα όσο και στις κλιματικές διαπραγματεύσεις ήταν σημαντική. Από τη μία πλευρά, υπήρξε για πρώτη φορά συνεργασία των ριζοσπαστικών μερών του κλιματικού κινήματος με εκπροσώπους κυβερνήσεων, ενώ η ίδια η διαδικασία του διαχωρισμού των συμμετεχόντων σε ομάδες εργασίας και της συναινετικής λήψης αποφάσεων ριζοσπαστικοποίησε πολλούς από τους παρευρισκομένους. Από την άλλη, το Σύμφωνο των Λαών πρόσφερε μια ολοκληρωμένη ερμηνεία και πρόταση που αναφερόταν στο τί προκαλεί την κλιματική αλλαγή, ποιοι απειλούνται από τις δυσμενείς επιπτώσεις της και πώς μπορεί να σταματήσει το πρόβλημα. Η χρήση μερών του Συμφώνου από τη Βολιβία στις επίσημες κλιματικές διαπραγματεύσεις ανέδειξε ένα εναλλακτικό πλαίσιο της πολιτικής παρέμβασης που απαιτείται για να

¹⁸⁰ Ad Hoc Working Group on Long-term Cooperative Action

¹⁸¹ Βλ. Ad Hoc Working Group on Further Commitments for Annex I Parties under the Kyoto Protocol, Bonn, 19 July 2010, Bolivia submission, avail at <http://unfccc.int/resource/docs/2010/awg13/eng/misc05.pdf>, p.3, τελ. πρόσβαση 27/07/2014

¹⁸² Βλ Proposal of the Plurinational State of Bolivia for the United Nations Conference on Sustainable Development (Rio+20), <http://www.uncsd2012.org/index.php?page=view&type=510&nr=454&menu=115>, τελ. πρόσβαση 27/07/2014

¹⁸³ Βλ. General Assembly Adopts Resolution Recognizing Access to Clean Water, Sanitation as Human Right, <http://www.un.org/News/Press/docs/2010/ga10967.doc.htm>, τελ. πρόσβαση 27/07/2014

μετριαστεί η αλλαγή του κλίματος και αποτέλεσε ένα πρώτο βήμα για τη υιοθέτηση μιας ριζοσπαστικής λογικής στο διεθνές θεσμικό πλαίσιο.¹⁸⁴

5.2 COP16 Κανκούν & COP 17 Ντέρμπαν (2010 & 2011)

Σε αντίθεση με τη Διάσκεψη της Κοπεγχάγης, ο πήχης των προσδοκιών για τις κλιματικές διαπραγματεύσεις στο Κανκούν ήταν εξαιρετικά χαμηλός. Η μεγάλη προσδοκία των κρατών δεν ήταν να επιτευχθεί νομικά δεσμευτική συμφωνία, αλλά να διατηρηθεί το κλίμα διαπραγματεύσεων σε καλό επίπεδο χωρίς να καταρρεύσουν οριστικά οι συνομιλίες για το κλίμα, που πιθανό αποτέλεσμα να είχε το να οδηγηθούν σε αδιέξοδο οι επόμενες διασκέψεις. Οι αρχηγοί των κρατών που παρακολούθησαν τη Διάσκεψη ήταν λίγοι και ήταν δεδομένο εκ των προτέρων ότι οι πιθανότητες για ουσιαστική πρόοδο στις διαπραγματεύσεις ήταν αμελητέες. Στην πραγματικότητα, όμως το αποτέλεσμα ήταν αρκετά θετικό, καθώς ακόμη και μια σχετικά μικρή πρόοδος αρκούσε για το επόμενο βήμα. Το κίνητρο για να ενισχυθεί η πίστη στις κλιματικές διαπραγματεύσεις ήταν ισχυρό, με αποτέλεσμα οι ομάδες των κρατών που ήταν δυσαρεστημένες, να σταματήσουν να υπονομεύουν το όλο εγχείρημα.¹⁸⁵

Τα κοινωνικά κινήματα, εμπνευσμένα από τη Συνδιάσκεψη της Κοπεγχάγης, είχαν ανανεώσει τη συνάντησή τους στις κλιματικές διαπραγματεύσεις του Κανκούν, καθώς η τοποθεσία ήταν ευνοϊκή για τα κινήματα του νότου και τις ομάδες ιθαγενών. Η Via Campesina, ο παγκόσμιος οργανισμός αγροτών του νότου ο οποίος έχει ισχυρή παρουσία στο Μεξικό, διοργάνωσε μαζί με ντόπιους ιθαγενείς, κινήματα εργατών από το Μεξικό και ακτιβιστές από πολλές χώρες, το ταξίδι τριών καραβανιών με ακτιβιστές. Τα καραβάνια ξεκίνησαν από τα νότια του Μεξικό και διέσχισαν κάποιες εμβληματικές περιοχές περιβαλλοντικής καταστροφής, με στόχο να αναδειχθούν παράλληλα οι τοπικοί αγώνες και οι εναλλακτικές λύσεις που προωθούν οι επηρεαζόμενες κοινότητες. Στα τέλη Νοεμβρίου και λίγο πριν τη Διάσκεψη του Κανκούν, τα καραβάνια έφτασαν στην Πόλη του Μεξικό, στην οποία είχε οργανωθεί ένα διεθνές φόρουμ για να προβληθεί η συμμετοχή των κινήματων στις κλιματικές διαπραγματεύσεις και ο αγώνας τους για κοινωνική και περιβαλλοντική δικαιοσύνη.¹⁸⁶

¹⁸⁴ Kruse J. "Reframing Climate Change: The Cochabamba Conference and global climate politics" on Dietz M. & Garrelts H., Routledge Handbook of the Climate Change Movement, Routledge, 2014, σελ. 288

¹⁸⁵ Giddens A., The Politics of Climate Change, Second Edition, Polity Press, 2011, σελ. 193

¹⁸⁶ Βλ. La Via Campesina Declaration in Cancun, www.climate-justice-now.org/la-via-campesina-declaration-in-cancun, τελ. πρόσβαση 02/08/2014

Επιπρόσθετα, λίγο πριν τις κλιματικές διαπραγματεύσεις, η Via Campesina διοργάνωσε παγκόσμια δράση με τίτλο «1000 Κανκούν», στα πλαίσια της οποίας ανταποκρίθηκαν κινήματα από 100 διαφορετικές πόλεις και, όπως υποστηρίζει η οργάνωση, ενώθηκαν περίπου ένα εκατομμύριο άτομα. Στο επίσημο κάλεσμα για τη διοργάνωση δράσεων, αναφέρουν πως αποτελεί μια διαμαρτυρία ενάντια στις επίσημες διαπραγματεύσεις του ΟΗΕ, οι οποίες «είναι περισσότερο προσανατολισμένες στο να σώσουν τις εταιρίες ορυκτών καυσίμων και να εμμένουν στις νεοφιλελεύθερες πολιτικές, από το να λάβουν τις δύσκολες αποφάσεις για την κοινωνική και κλιματική δικαιοσύνη».¹⁸⁷

Οι κλιματικές διαπραγματεύσεις στο Κανκούν, όμως δεν ξεκίνησαν με θετικούς αιωνούς για το Σύμφωνο των Λαών, που προωθούσαν τα κλιματικά κινήματα. Η Βολιβία κατήγγειλε πως, ενώ μέρος του κείμενου του Συμφώνου των Λαών είχε κατατεθεί ως επίσημη πρόταση από τη χώρα στη προπαρασκευαστική συνάντηση των επίσημων κλιματικών διαπραγματεύσεων στη Βόννη, τελικά το κείμενο αγνοήθηκε.¹⁸⁸ Τα κινήματα έβγαλαν με τη σειρά τους ανακοινώσεις, καταγγέλλοντας τις διαπραγματεύσεις, όπως και το γεγονός πως ο επίσημος χώρος που είχε δοθεί για τις ΜΚΟ ήταν χιλιόμετρα μακριά από το κτίριο των επίσημων διαπραγματεύσεων, ενώ πολλοί ακτιβιστές που ήταν και επίσημοι παρατηρητές είχαν προβλήματα έγκρισης της εισόδου τους στο κτίριο. Ως αντίδραση, οι ριζοσπαστικές ομάδες του κλιματικού κινήματος διοργάνωσαν μη βίαιες δράσεις πολιτικής ανυπακοής, οι οποίες όμως κατέληξαν σε συγκρούσεις με την αστυνομία.¹⁸⁹

Στο τέλος των διαπραγματεύσεων, η Διάσκεψη επικύρωσε το Σύμφωνο της Κοπεγχάγης και υιοθέτησε μια ανανεωμένη του έκδοση, ως επίσημη πολιτική των Ηνωμένων Εθνών, η οποία και ονομάστηκε Συμφωνία του Κανκούν. Ο στόχος των 2° C, που αναφερόταν στο Σύμφωνο υιοθετήθηκε για πρώτη φορά επίσημα από το UNFCCC. Οι διαδικασίες για διεθνή αξιολόγηση και έλεγχο των μειώσεων των εκπομπών CO₂ των ανεπτυγμένων χωρών ενισχύθηκαν. Επιπλέον, οι διαπραγματεύσεις έθεσαν μεγαλύτερη έμφαση στο μέγεθος των μειώσεων των εκπομπών, δηλαδή στο «πόσο» και «πότε» θα

¹⁸⁷ Βλ. 1000 Cancuns, La Via Campesina, <http://viacampesina.org/en/index.php/thousands-of-cancun-for-climate-justice/945-list-of-events-organized-for-thousand-of-cancuns-around-the-world25>, τελ. πρόσβαση 02/08/2014

¹⁸⁸ Βλ. Bolivia decries adoption of Copenhagen Accord without consensus, <http://www.climate-justice-now.org/bolivia-decries-adoption-of-copenhagen-accord-ii-without-consensus>, τελ. πρόσβαση 02/08/2014

¹⁸⁹ Βλ. Activists at the COP16 demand climate justice with symbolic Moon Palace occupation, <http://www.climate-justice-now.org/breaking-news-climate-justice-activists-at-the-cop16>, τελ. πρόσβαση 02/08/2014

μειωθούν οι εκπομπές, σε σχέση με το «πώς», με ποια μέσα θα επιτευχθεί αυτό, το οποίο και κυριαρχούσε στις προηγούμενες συζητήσεις.¹⁹⁰

Ως είθισται, τα κινήματα που παρευρέθησαν στο Κανκούν εξέδωσαν μια διακήρυξη που βάθυνη τη δυσπιστία τους στις κλιματικές διαπραγματεύσεις. Συγκεκριμένα, ανακοίνωσαν πως ξεκινούν εκστρατεία ενάντια στην εμπλοκή του ΠΟΕ στη διαχείριση του Πράσινου Ταμείου για το Κλίμα, το οποίο ιδρύθηκε στη Διάσκεψη του Κανκούν με στόχο να χρηματοδοτήσει προγράμματα προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή για τις αναπτυσσόμενες χώρες. Επιπρόσθετα, τα κινήματα αποδοκίμασαν την ενίσχυση του μηχανισμού REDD+, καθώς θεώρησαν πως η εφαρμογή του θα απειλήσει τη διατροφική επάρκεια των ιθαγενικών κοινοτήτων που ζουν σε τροπικά μέρη. Όπως υποστηρίζαν, ο μηχανισμός REDD+ δεν αναγνωρίζει τα κυριαρχικά δικαιώματα των ιθαγενών επί της γης τους και θα αποσπάσει εδάφη που τους ανήκουν για να τα παραδώσει σε πολυεθνικές, οι οποίες θα αντισταθμίζουν τις εκπομπές ρύπων τους με το να προστατεύουν τα δάση από την αποψίλωση.¹⁹¹

Πέρα από τα κινήματα, υπήρξαν και κλιματικοί επιστήμονες που άσκησαν κριτική στις κλιματικές διαπραγματεύσεις. Ο Kevin Anderson, από το Κέντρο Ερευνών Tyndall για την Κλιματική Αλλαγή σύγκρινε τις διεθνείς διαπραγματεύσεις με την αστρολογία. Σε άρθρο του με τίτλο «Από την αστρολογία στην επιστήμη: το άβολο ταξίδι από το Κανκούν στην κλιματική αλλαγή» ανέφερε πως «κάθε μόριο του διοξειδίου του άνθρακα που εκπέμπεται προσθέτει σε όλα αυτά που εκπέμπονται κατά τον τελευταίο αιώνα, και αναπόφευκτα οδηγεί σε αύξηση του επιπέδου του CO₂ στον πλανήτη και, κατά συνέπεια, στην επέκταση και το μέγεθος των επιπτώσεων (της κλιματικής αλλαγής). Αυτό θα πρέπει να είναι ένα δύσκολο και άβολο μήνυμα προς όλους τους ενδιαφερόμενους. Αντ'αυτού, οι διαπραγματεύσεις για το κλίμα συνεχίζουν να ενημερώνονται από την αστρολογία, όπου, είτε μέσω της άγνοιας ή της επιθυμίας να συνεχίσουν (το ίδιο μοντέλο ανάπτυξης), υποτίθεται το πρόβλημα θα είναι το ίδιο κάθε χρόνο. Η επιστήμη, όμως, λέει μια πολύ διαφορετική ιστορία: την επόμενη χρονιά το πρόβλημα θα είναι χειρότερο, όπως είναι χειρότερο κάθε μέρα που αποτυγχάνουμε να μειώσουμε τις εκπομπές από τη Διάσκεψη της Γης στο Ρίο το 1992».¹⁹²

¹⁹⁰ Giddens A., *The Politics of Climate Change*, Second Edition, Polity Press, 2011, σελ. 195

¹⁹¹ Βλ. Cancun Declaration, www.climate-justice-now.org/south-south-summit-on-climate-justice-and-finance, τελ. πρόσβαση 02/08/2014 και Παράρτημα II, σελ. 106

¹⁹² Βλ. Kevin Anderson's Response to Cancun, From astrology to science: an uncomfortable journey from Cancun to climate change, www.tyndall.ac.uk/communication/news-archive/2010/kevin-andersons-response-cancun, τελ. πρόσβαση 02/08/2014

Την επόμενη χρονιά, το κλίμα αμφισβήτησης προς τις επίσημες διαπραγματεύσεις ενισχύθηκε. Τα κλιματικά κινήματα διοργάνωσαν την αντισύνοδο τους απέναντι στη Διάσκεψη του Ντέρμπαν COP17, με τίτλο Occupy COP17, χρησιμοποιώντας το όνομα του τότε επίκαιρου κινήματος Occupy, που είχε εμφανιστεί στις ΗΠΑ.¹⁹³ Στο Occupy COP17 συμμετείχαν κοινωνικά κινήματα από αφρικανικές χώρες, μαζί με ακτιβιστές από το βορρά και οργανώσεις όπως η Via Campesina, η Attac και το Climate Justice Now!. Πολλοί ακτιβιστές της Αφρικής μάλιστα έφτασαν στο Ντέρμπαν με το Καραβάνι της Ελπίδας, ένα ταξίδι που οργάνωσε η Παναφρικανική Συμμαχία για την Κλιματική Δικαιοσύνη (Pan African Climate Justice Alliance - PACJA) και διέσχισε την αφρικάνικη ήπειρο με στόχο να ενημερώσει τις κοινωνίες για την κλιματική αλλαγή και να ενθαρρύνει τον αφρικανικό πληθυσμό να διεκδικήσει τα δικαιώματά του. Παρόλα αυτά όμως, η συμμετοχή ακτιβιστών από άλλες χώρες δεν ήταν μεγάλη, λόγω της προετοιμασίας των κινήματων για τη συμμετοχή τους στη Διάσκεψη του Ρίο +20.

Σε επίπεδο όμως κλιματικών διαπραγματεύσεων, η Διάσκεψη του Ντέρμπαν ήταν κρίσιμη, αφού τον επόμενο χρόνο έληγε η ισχύς του Πρωτοκόλλου του Κιότο. Στη συνδιάσκεψη του Ντέρμπαν, οι αναπτυσσόμενες χώρες στόχευαν στην επέκταση του Πρωτοκόλλου του Κιότο και στην ενίσχυση της χρηματοδότησης του Πράσινου Ταμείου για το κλίμα, έτσι ώστε και αυτό με τη σειρά του να χρηματοδοτήσει προγράμματα προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή. Τα χρήματα αυτά όμως θα προέρχονταν από τις αναπτυσσόμενες χώρες, οι οποίες είχαν πληγεί σημαντικά από την οικονομική κρίση στον βορρά και δεν ήταν διατεθειμένες να δεσμευτούν οικονομικά.

Στις γενικές ανοιχτές συνελεύσεις που πραγματοποιήθηκαν στα πλαίσια του Occupy COP17, συμμετείχαν αρκετοί από τους διπλωμάτες αναπτυσσόμενων κρατών, οι οποίοι παρακολουθούσαν παράλληλα τις δύο διαδικασίες. Ο εκπρόσωπος της Βολιβίας Pablo Solon δήλωσε ότι «η μόνη ελπίδα της ανθρωπότητας είναι η στήριξη σε παγκόσμια κοινωνικά κινήματα κλιματικής δικαιοσύνης και η δημιουργία μηχανισμών για τη μεταξύ τους συνεργασία».¹⁹⁴ Ο πρώην πρόεδρος της Κόστα Ρίκα προέτρεψε τους συναδέλφους του να «καταλάβουν τις αίθουσες των διαπραγματεύσεων και να αρνηθούν να φύγουν μέχρι να επιτευχθεί συμφωνία». Όμως, όπως δήλωσε ο ίδιος «οι υπόλοιποι διπλωμάτες το απέρριψαν καθώς φοβόντουσαν ότι με μια τέτοια κίνηση θα τους κοπεί η δυνατότητα

¹⁹³ Βλ. <http://occupycop17.org>, τελ. πρόσβαση 02/08/2014

¹⁹⁴ Βλ. General Assembly Notes, <http://occupycop17.org/ga-notes>, τελ. πρόσβαση 02/08/2014

χρηματοδότησης».¹⁹⁵ Χαρακτηριστικό είναι πως τις μέρες εκείνες δημοσιεύτηκε μια έκθεση από το Κίνημα Παγκόσμιας Ανάπτυξης (World Development Movement), μια οργάνωση με έδρα την Αγγλία, η οποία τεκμηρίωνε τις τακτικές εκφοβισμού και δωροδοκίας που χρησιμοποιούν οι ανεπτυγμένες χώρες σε διεθνείς διαπραγματεύσεις για να επικυρώσουν τις όποιες αποφάσεις. Η έκθεση περιελάμβανε συνεντεύξεις με διπλωμάτες των αναπτυσσόμενων χωρών, οι οποίοι ανέφεραν πως εκπρόσωποι των πλουσίων χωρών, όπως του Ηνωμένου Βασιλείου, τους απειλούσαν πως η χρηματοδότηση προγραμμάτων στη χώρα τους εξαρτιόνταν από τη συναίνεση τους στις αποφάσεις των διαπραγματεύσεων.¹⁹⁶

Η Διάσκεψη έκλεισε με την πλατφόρμα του Ντέρμπαν,¹⁹⁷ ένα χρονοδιάγραμμα προς μια δεσμευτική συμφωνία για το 2020, αναβάλλοντας για δέκα χρόνια τις υποχρεώσεις των χωρών να μειώσουν τις εκπομπές τους. Μετά από μααραθώνιες διαβουλεύσεις και παράταση των συνομιλιών για τρεις μέρες, εκπρόσωποι από περίπου 190 χώρες κατέληξαν στις 11 Δεκέμβρη να εργαστούν προς μια συμφωνία δεσμευτικής φύσης. Οι όροι της όμως δεν θα συμφωνηθούν πριν το 2015 και η συμφωνία θα τεθεί σε εφαρμογή το 2020, κάνοντας πολλούς εκπροσώπους των αναπτυσσόμενων χωρών να μιλάνε για 'χαμένη δεκαετία'. Η πλατφόρμα του Ντέρμπαν, όμως, ανέφερε για πρώτη φορά την υποχρέωση όλων των χωρών, και όχι μόνο των ανεπτυγμένων, να συμφωνήσουν σε μειώσεις των εκπομπών ρύπων, οι οποίες όμως δεν θα είναι νομικά δεσμευτικές. Ουσιαστικά έτσι καλύφθηκε το αίτημα των Ηνωμένων Πολιτειών για μειώσεις από την πλευρά των μεγάλων αναπτυσσόμενων χωρών, όπως η Κίνα και η Ινδία.

Η συμμετοχή των κλιματικών κινημάτων και των κινημάτων της Νοτίου Αφρικής στη Διάσκεψη του Ντέρμπαν κρίθηκε ανεπαρκής. Ένας αναλυτής που συμμετείχε τόσο στις επίσημες διαπραγματεύσεις όσο και στο Occupy COP17, δήλωσε πως οι διοργανωτές υπερεκτίμησαν το ενδιαφέρον της κοινωνίας των πολιτών στην Αφρική για την κλιματική αλλαγή, καθώς το επίδικο στην ήπειρο είναι η εξάλειψη της φτώχειας. Κατά την εκτίμησή του, η στρατηγική των κινημάτων για παγκόσμια κλιματική δράση θα έπρεπε να περιλαμβάνει πιο έντονα στους στόχους της τον αγώνα ενάντια στην επιρροή των πολυεθνικών στις επίσημες διαπραγματεύσεις καθώς πολλοί συμμετέχοντες από την

¹⁹⁵ Βλ. Vulnerable countries consider "occupying" COP17 talks, <https://cop17insouthafrica.wordpress.com/2011/11/26/vulnerable-countries-consider-occupying-cop17-talks>, τελ. πρόσβαση 02/08/2014

¹⁹⁶ Βλ. The end game in Durban? How developed countries bullied and bribed to try to kill Kyoto, www.wdm.org.uk/climate-justice/end-game-durban-how-developed-countries-bullied-and-bribed-try-kill-kyoto#sthash.TMVsqyc2.dpuf, τελ. πρόσβαση 02/08/2014

¹⁹⁷ Βλ. Durban: Towards full implementation of the UN Climate Change Convention, http://unfccc.int/key_steps/durban_outcomes/items/6825.php, τελ. πρόσβαση 02/08/2014

Αφρική δεν γνώριζαν τα προβλήματα που δημιουργούν οι μηχανισμοί αγοράς του Πρωτοκόλλου του Κιότο.¹⁹⁸ Οι όποιοι ακτιβιστές παρευρέθησαν στο Ντέρμπαν ανανέωσαν τη συνάντησή τους για τη Διάσκεψη των Λαών του Ρίο+20, όπου και αναμενόταν σαφώς πιο ενισχυμένη παγκόσμια συμμετοχή.

5.3 Η Διάσκεψη των Λαών Ρίο+20 (2012)

Ο στόχος της παράλληλης κοινωνικής δικαιοσύνης, προστασίας του περιβάλλοντος και ανθρώπινης ανάπτυξης δεν είναι φυσικά ιδιοκτησία των κοινωνικών κινημάτων. Η ιστορική Διάσκεψη Κορυφής για το Περιβάλλον στο Ρίο ντε Τζανέιρο το 1992 ήταν πρωτοποριακή για τους διεθνείς θεσμούς, εισάγοντας το περιβάλλον ως ισότιμο πυλώνα μεταξύ της οικονομικής ανάπτυξης και της κοινωνικής ευημερίας στην κοινή συνισταμένη τους που αποτελεί την βιώσιμη ανάπτυξη. Επιπλέον, στη Διάσκεψη του Ρίο ήταν πρωτοποριακή και η αναγνώριση του διαχωρισμού της ευθύνης μεταξύ των ανεπτυγμένων και των αναπτυσσόμενων κρατών, μέσα από τον προσδιορισμό της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης (άρθρο 7).

Εξίσου σημαντικός ήταν και ο συμμετοχικός χαρακτήρας της Διάσκεψης του Ρίο, αφού για πρώτη φορά συμμετείχαν στις διαπραγματεύσεις εκπρόσωποι όλων των κοινωνικών εταίρων όπως ΜΚΟ, διεθνείς ινστιτούτα και οργανισμοί, η επιστημονική και ακαδημαϊκή κοινότητα και ο ιδιωτικός τομέας. Είκοσι χρόνια μετά, ο στόχος για τη συμμετοχή των κοινωνικών εταίρων στη Διάσκεψη της Γης Ρίο+20 διαφαινόταν από το κάλεσμα, το οποίο ανέφερε πως «οι ηγέτες του κόσμου, μαζί με χιλιάδες συμμετέχοντες από κυβερνήσεις, τον ιδιωτικό τομέα, ΜΚΟ και άλλες ομάδες θα βρεθούν για να συζητήσουν και να διαμορφώσουν πώς θα μειώσουμε τη φτώχεια, θα προωθήσουμε την κοινωνική δικαιοσύνη και θα εξασφαλίσουμε την περιβαλλοντική προστασία ώστε να φτάσουμε στο μέλλον που θέλουμε».¹⁹⁹

Στόχος της Διάσκεψης Ρίο+20 ήταν να αποσαφηνίσει σε ένα εστιασμένο πολιτικό έγγραφο, το οποίο θα υπέγραφαν οι παγκόσμιοι ηγέτες, τον όρο πράσινη οικονομία, με όρους βιώσιμης ανάπτυξης και εξάλειψης της φτώχειας καθώς και το να ορίσει το θεσμικό πλαίσιο για την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης. Η εκτελεστική επιτροπή της Διάσκεψης Ρίο+20 είχε ήδη προετοιμάσει το περιεχόμενο του πολιτικού εγγράφου και έχει

¹⁹⁸ Βλ. Bond P, Durban's conference of polluters, market failure and critic failure, www.ephemerajournal.org/contribution/durban-s-conference-polluters-market-failure-and-critic-failure, τελ. πρόσβαση 02/08/2014

¹⁹⁹ Βλ. www.uncsd2012.org/about, τελ. πρόσβαση 02/08/2014

γνωστοποιήσει τις πολιτικές για στροφή προς την πράσινη οικονομία, μέσα από το επίσημο προπαρασκευαστικό έγγραφο με τον τίτλο «το μέλλον που θέλουμε».²⁰⁰

Η μεγαλύτερη επιτυχία της επίσημης Διάσκεψης έγκειται στο γεγονός, πως η ίδια η Σύνοδος δεν αναβλήθηκε καθώς, μόλις δύο βδομάδες πριν από την έναρξη της, διέρρευσε το προσχέδιο του τελικού σχεδίου δράσης, στο οποίο μόνο ένα μικρό μέρος του κειμένου είχε συμφωνηθεί.²⁰¹ Το προσχέδιο του τελικού κειμένου βρισκόταν σε διαπραγμάτευση μεταξύ των 190 κυβερνήσεων από τον Ιανουάριο του 2012 και οι διαφωνίες στο κείμενο, κυρίως μεταξύ των ΗΠΑ, της ομάδας των αναπτυσσόμενων χωρών G77 με την Κίνα και της ΕΕ, ήταν ουσιαστικές και αφορούσαν στις υποχρεώσεις των αναπτυγμένων και αναπτυσσόμενων κρατών. Συγκεκριμένα, οι ΗΠΑ αμφισβητούσαν την αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης, ενώ οι αναπτυσσόμενες χώρες έθεταν θέματα απευθείας χρηματοδότησης από τις αναπτυγμένες χώρες, οι οποίες όμως πλήττονταν από την οικονομική κρίση και απέφευγαν να δεσμευτούν για οικονομική ενίσχυση.

Με ένα διαπραγματευτικό ελιγμό που είχε ως στόχο την αποφυγή αδυναμίας κατάληξης σε συμφωνία, η εκτελεστική επιτροπή αφαίρεσε τα επίμαχα μέρη του κειμένου για τα οποία υπήρχαν διαφωνίες, με αποτέλεσμα το τελικό κείμενο να είναι η πιο αποδυναμωμένη εκδοχή από την αρχή των διαπραγματεύσεων. Έτσι, οι ηγέτες 190 κρατών υπέγραψαν το τελικό κείμενο, στο οποίο, όχι μόνο δεν υπήρχε καμία πρόθεση για συγκεκριμένη δράση, αλλά εισήγαγε και νέα ορολογία: Για πρώτη φορά σε κείμενο Συνδιάσκεψης για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη και το Περιβάλλον εμφανίζεται ο όρος «διατηρήσιμη οικονομική μεγέθυνση» (sustained economic growth), ο οποίος χρησιμοποιείται στο κείμενο εναλλάξ με τους όρους βιωσιμότητα (sustainability) και βιώσιμη ανάπτυξη (sustainable development).²⁰² Η διατήρηση της οικονομικής μεγέθυνσης εμφανίζεται ως ένας στόχος και λύση για την πολλαπλή κρίση που βιώνουν οι κοινωνίες παγκόσμια, χωρίς να δίνεται ορισμός ή να γίνεται κάποια κριτική αναφορά στην έννοια της μεγέθυνσης, όπως επιθυμούσαν τα κινήματα.

Ενώ η επίσημη Διάσκεψη Ρίο+20 των Ηνωμένων Εθνών για την αειφόρο ανάπτυξη είχε διάρκεια τριών ημερών (20-22 Ιουνίου), χιλιάδες ακτιβιστές συγκεντρώθηκαν μέρες πριν, από τις 15 έως στις 23 Ιουνίου, στο Ρίο ντε Τζανέιρο για να συμμετάσχουν στη

²⁰⁰ Βλ. The Future We Want - Zero draft of the outcome, www.uncsd2012.org/futurewewant.html#, τελ. πρόσβαση 02/08/2014

²⁰¹ Βλ. Το προσχέδιο του τελικού κειμένου διέρρευσε στην αγγλική εφημερίδα Guardian, www.theguardian.com/environment/interactive/2012/jun/08/rio-20-earth-summit-un-draft-text, τελ. πρόσβαση 02/08/2014

²⁰² Βλ. The Future We Want, www.uncsd2012.org/thefuturewewant.html, τελ. πρόσβαση 02/08/2014

Διάσκεψη των Λαών για την Κοινωνική και Περιβαλλοντική Δικαιοσύνη Ρίο+20. Η Διάσκεψη οργανώθηκε για να αποτελέσει το χώρο της κοινωνίας των πολιτών, χρηματοδοτήθηκε σε μεγάλο βαθμό από την κυβέρνηση της Βραζιλίας και στηρίχθηκε από τους μεγαλύτερους παγκόσμιους περιβαλλοντικούς οργανισμούς. Εντάσσοντας τη συζήτηση μέσα στο πλαίσιο της δομικής κρίσης του συστήματος που οδηγεί σε ιδιωτικοποιήσεις των κοινών αγαθών, η Διάσκεψη των Λαών Ρίο+20 αυτή τη φορά δεν στόχευε να αποτελέσει μόνο αντισύνοδο. Ενώ προγραμματίστηκαν μαζικές διαδηλώσεις και καταλήψεις χώρων, η συζήτηση μεταξύ των κινημάτων έπρεπε, όπως δήλωναν οι διοργανωτές, να αποσυνδεθεί από την αναζήτηση μιας ενιαίας αιτίας ή ενός αποδιοπομπαίου τράγου για τα παγκόσμια προβλήματα, όπως η παγκοσμιοποίηση και ο καπιταλισμός. Ο κύριος προσανατολισμός της Διάσκεψης των Λαών Ρίο+20 ήταν να αποτελέσει τον φυσικό χώρο όπου τα κοινωνικά κινήματα θα σχεδίαζαν τις κατάλληλες δράσεις και στρατηγικές, οι οποίες θα στόχευαν να μεταμορφώσουν την αρχιτεκτονική της παγκόσμιας διακυβέρνησης.²⁰³

Η προετοιμασία για τη Διάσκεψη των Λαών Ρίο+20 είχε ορίσει τρεις θεματικές που η παγκόσμια κοινότητα έπρεπε να απευθύνει: α) το μετριασμό της κλιματικής αλλαγής, β) το σχεδιασμό για μια νέα αρχιτεκτονική της παγκόσμιας διακυβέρνησης και γ) τη μετάβαση σε ένα νέο μοντέλο πολιτισμού. Οι διοργανωτές στόχευαν μέσα από ομάδες συζητήσεων, χώρους για την ανταλλαγή απόψεων για βέλτιστες πρακτικές και ένα φόρουμ που ονομάστηκε Μόνιμη Συνέλευση των Λαών και το οποίο χωρίστηκε σε θεματικές, όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα, η πρόσβαση στον πλούτο, τα κοινά αγαθά, να καταλήξουν σε ένα κείμενο προτάσεων για τη στρατηγική των κινημάτων. Παράλληλα, οι πολλές θεματικές και τα σεμινάρια που διοργανώθηκαν είχαν ως στόχο την ενίσχυση της παγκόσμιας δικτύωσης και την ενδυνάμωση της κοινής συλλογικής ταυτότητας των συμμετεχόντων.

Οι φορείς του κλιματικού κινήματος ανταποκρίθηκαν στο κάλεσμα. Κατά τη διάρκεια των ημερών του συνεδρίου, δεκάδες χιλιάδες ακτιβιστές βγήκαν στους δρόμους για να εκφράσουν την εναντίωσή τους στις πολιτικές που προωθεί η επίσημη Συνδιάσκεψη. Όπως δήλωναν, η κύρια ανησυχία των κυβερνήσεων σε όλο τον κόσμο αυτή τη στιγμή είναι η στήριξη των εθνικών οικονομιών τους σε βάρος της χρήσης των φυσικών πόρων του πλανήτη που σε μακροπρόθεσμη βάση εξαντλούνται. Οι συμμετέχοντες στη Διάσκεψη των Λαών, έχοντας ως δεδομένες τις δυσοίονες προοπτικές για την ανάληψη δράσεων από τα κράτη, υποστήριξαν πως η ελπίδα εναπόκειται στους πολίτες του κόσμου, οι οποίοι πρέπει

²⁰³ Βλ. On the road to Rio+20, <http://rio20.net/en/on-the-road-to-rio20>, τελ. πρόσβαση 02/08/2014

να εξελιχθούν από παθητικοί καταναλωτές σε ενεργούς συμμετέχοντες και πρεσβευτές της βιωσιμότητας, παίρνοντας το μέλλον της ανθρωπότητας στα χέρια τους.²⁰⁴

Κάθε μια από τις ομάδες συζητήσεων κατέληξε σε ένα απολογιστικό κείμενο, ενώ οι ομάδες εργασίας της Μόνιμης Συνέλευσης των Λαών παρουσίασαν κατά την τελευταία μέρα της Διάσκεψης ένα συγκεντρωτικό κείμενο δράσεων και προτάσεων. Το τελικό κείμενο της Διάσκεψης των Λαών, που πρόεκυψε μέσα από ομόφωνη απόφαση στην τελική ολομέλεια, συνόψισε τα κύρια σημεία που συζητήθηκαν κατά τη διάρκεια των ομάδων εργασίας και των διαφόρων συναντήσεων και διατύπωσε τους κύριους άξονες στρατηγικής για μελλοντικές δράσεις.²⁰⁵

Τα κινήματα, τα εργατικά συνδικάτα, οι ΜΚΟ και οι ακτιβιστές που πήραν μέρος από όλο τον κόσμο δήλωσαν, από την αρχή του κειμένου, πως έχοντας επίγνωση πως είναι υποκείμενα διαφορετικών σχέσεων μεταξύ των ανθρώπων και μεταξύ του ανθρώπου και της φύσης, αποδέχονται την πρόσκληση της αναχαίτισης της επόμενης φάσης του καπιταλισμού και της οικοδόμησης, μέσα από τους αγώνες τους, νέων προτύπων για τις κοινωνίες. Η Διακήρυξη της Διάσκεψης των Λαών Ρίο+20 ασκεί κριτική στις πολιτικές εμπορευματοποίησης της φύσης και στην εμμονή στην οικονομική μεγέθυνση που προωθούνται στο «μέλλον που θέλουμε» της επίσημης Συνδιάσκεψης. Οι συμμετέχοντες κατηγορούν τους παγκόσμιους ηγέτες πως δεν αναγνωρίζουν το πεπερασμένο των φυσικών πόρων, την υπερκατανάλωση, την υπαρπαγή μεγάλων εκτάσεων γης στον αναπτυσσόμενο νότο, τους κινδύνους, τις επιπτώσεις από την κλιματική αλλαγή και την αυξανόμενη οικονομική και κοινωνική ανισότητα. Επιπλέον, αναφέρονται και στην άρνηση των βιομηχανικών χωρών να αναγνωρίσουν το περιβαλλοντικό χρέος τους απέναντι στις φτωχές χώρες, ένα χρέος που οι ίδιοι δημιούργησαν μέσα από τις πολλαπλές κρίσεις που βιώνει η ανθρωπότητα σήμερα.

Παράλληλα όμως, το τελικό κείμενο της Διάσκεψης των Λαών προωθεί την ανάγκη να γίνει συνείδηση πως είναι άμεσος και επιτακτικός ο επαναπροσδιορισμός της σχέσης των μοντέρνων κοινωνιών με τη φύση και τους πόρους της. Οι πραγματικές εναλλακτικές λύσεις, τις οποίες οι συμμετέχοντες όχι μόνο ενστερνίζονται αλλά και φιλοδοξούν να οικοδομήσουν ο καθένας στην κοινωνία του, βρίσκονται μέσα στην ιστορία, στα έθιμα, στις γνώσεις και στα συστήματα παραγωγής, διάθεσης και κατανάλωσης που έχουν ως επίκεντρο την επαναχρησιμοποίηση και τη βιώσιμη διαχείριση των φυσικών πόρων. Ως

²⁰⁴ Βλ. <http://rio20.net/en/propuestas>, τελ. πρόσβαση 02/08/2014

²⁰⁵ Βλ. Final Declaration of the People's Summit in Rio +20, <http://rio20.net/en/propuestas/final-declaration-of-the-people%E2%80%99s-summit-in-rio-20>, τελ. πρόσβαση 02/08/2014 και Παράρτημα III, σελ. 110

προοπτική συνεργασίας πέρα από το Ρίο, οι συμμετέχοντες ορίζουν τη Διάσκεψη των Λαών ως τη συμβολική στιγμή για ένα νέο κύκλο στο πλαίσιο των παγκόσμιων κοινωνικών αγώνων: φιλοδοξούν η Διάσκεψη να αποτελέσει την απαρχή για τη σύγκλιση των κινημάτων των γυναικών, των αυτοχθόνων πληθυσμών, των αγροτών, των νέων και όλων εκείνων που αγωνίζονται για τη δημιουργία μιας παγκόσμιας συλλογικής ταυτότητας, σε παράλληλη τροχιά με τις τοπικές, εθνικές και περιφερειακές.

Η ομοφωνία όμως στη Διάσκεψη των Λαών του Ρίο+20 δεν ήταν δεδομένη, καθώς μεταξύ των κινημάτων συνυπήρχαν πολλές αντικρουόμενες λογικές για το πώς θα πρέπει να προσεγγίζουν τα κινήματα το διεθνές θεσμικό πλαίσιο. Ενώ συμφωνούσαν πως μια στρατηγική βασισμένη μόνο στην περιστασιακή διοργάνωση αντισυνόδων, μαζικών διαδηλώσεων και απόπειρας καταλήψεων τύπου *occupy* είναι περιορισμένη, από εκεί και έπειτα ξεκινούσαν οι διαφωνίες. Πολλά κοινωνικά κινήματα, ανάμεσα τους και η *Vía Campesina*, δήλωσαν πως δεν έχουν καμία εμπιστοσύνη στο υφιστάμενο διεθνές πλαίσιο καθώς θεωρούν πως, από τη σύλληψη του, αποτελεί όχημα για να συντηρεί την παγκόσμια ανισότητα, να ευνοεί συγκεκριμένες χώρες και να επεκτείνει το καπιταλιστικό μοντέλο παραγωγής. Η δομή του διεθνούς πλαισίου, όπως υποστηρίζουν, δεν επιτρέπει τη ριζοσπαστικοποίηση του και αντ'αυτού πρότειναν την αναζήτηση και δημιουργία εναλλακτικών σε παγκόσμιο επίπεδο.²⁰⁶

Παράλληλα, υπήρχαν ομάδες που υποστήριξαν τη συνεργασία με φιλικές προς τα κινήματα κυβερνήσεις και την καθιέρωση της κατάθεσης των εναλλακτικών προτάσεων των κοινωνικών κινημάτων σε επίσημες διαπραγματεύσεις, όπως συνέβη στην περίπτωση του Συμφώνου των Λαών, που κατέθεσε η Βολιβία στις κλιματικές διαπραγματεύσεις. Οι ομάδες αυτές πρόσβλεπαν σε μελλοντική αλλαγή του συσχετισμού δυνάμεων στο διεθνές νομικό πλαίσιο, μέσα από την εκλογή ριζοσπαστικών κυβερνήσεων που θα προωθούν ή θα ενσωματώνουν τις θέσεις των κινημάτων.²⁰⁷ Η διαφωνία αυτή καθώς και τα διλήμματα και οι προκλήσεις που προκύπτουν από τη στάση των κινημάτων απέναντι στις διεθνείς διαπραγματεύσεις αναλύονται στο επόμενο κεφάλαιο, το οποίο εξετάζει τη στρατηγική των φορέων του κλιματικού κινήματος.

²⁰⁶ Βλ. The people of the world confront the advance of capitalism: Rio +20 and beyond, Position Paper of La Via Campesina, www.viacampesina.org/en/index.php/actions-and-events-mainmenu-26/-climate-change-and-agrofuels-mainmenu-75/1248-the-people-of-the-world-confront-the-advance-of-capitalism-rio-20-and-beyond, τελ. πρόσβαση 3/8/2014

²⁰⁷ Βλ. Reclaiming Multilateralism for People Rights and Sustainable Development, <http://rio20.net/en/propuestas/reclaiming-multilateralism-for-people-rights-and-sustainable-development>, τελ. πρόσβαση 03/08/2014

Κεφάλαιο Έκτο:

Προκλήσεις και Προοπτικές του Κλιματικού Κινήματος

Η κλιματική αλλαγή είναι ένα ζήτημα που χαρακτηρίζεται από αναλυτικές αβεβαιότητες (από την επιστημονική κατανόηση) και κανονιστικές αβεβαιότητες (ποιές αρχές θα πρέπει να εφαρμοστούν για το μετριασμό της). Παρόλες τις αβεβαιότητες όμως, οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής αποτελούν ένα υπαρκτό κοινωνικό πρόβλημα, για το οποίο τα μέρη των κοινωνιών που το αντιλαμβάνονται ως τέτοιο, διαμορφώνουν ένα πλαίσιο ανάλυσης και επιζητούν πολιτική παρέμβαση για την αντιμετώπισή του. Ως πλαίσιο ανάλυσης ορίζεται «οι ειδικές γνώσεις, οι συμβολικές παραστάσεις και τα γνωστικά στοιχεία που χρησιμοποιούνται για να αναλύσουν τα γεγονότα, να ρυθμίσουν τη συμπεριφορά των ατόμων και να προτείνουν εναλλακτικούς τρόπους δράσης».²⁰⁸

Τα πλαίσια ανάλυσης χρησιμοποιούνται από τους κοινωνικούς φορείς για να ερμηνεύσουν τις αιτιακές σχέσεις των προβλημάτων και να προτείνουν λύσεις, συχνά αποκλίνουσες. Μάλιστα, η χρήση διαφορετικών πλαισίων ανάλυσης θεωρείται θετική ως προς την επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων καθώς οι διαφορετικοί φορείς προσπαθούν να προσελκύσουν την προσοχή του κοινού και να εξασφαλίσουν την υποστήριξή του για να νομιμοποιήσουν τους πολιτικούς στόχους τους. Έτσι, αυξάνεται η ενημέρωση, η ευαισθητοποίηση και η κινητοποίηση ποικίλων μερών της κοινωνίας που μέχρι τότε δεν είχαν αντιληφθεί το πρόβλημα. Μέχρι στιγμής, έχουν αναφερθεί τρία διαφορετικά πλαίσια ανάλυσης για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής: ως ζήτημα κλιματικής δικαιοσύνης από τα ριζοσπαστικά μέρη του κλιματικού κινήματος, ως ζήτημα περιβαλλοντικής μεταρρύθμισης από τα πιο μετριοπαθή μέρη του κλιματικού κινήματος και ως ζήτημα αποτυχίας της αγοράς από τις κυβερνήσεις του Βορρά και τον επιχειρηματικό κόσμο.²⁰⁹

Τα διαφορετικά πλαίσια ανάλυσης αγγίζουν ουσιώδεις διαφωνίες στην επίλυση της κλιματικής κρίσης. Συγκεκριμένα, οι διαφωνίες μέσα στο κλιματικό κίνημα αφορούν ζητήματα όπως το ποιες λύσεις για την κλιματική κρίση θα πρέπει το κίνημα να υποστηρίξει, σε πόσο ριζοσπαστικές δράσεις θα πρέπει να προβούν οι ακτιβιστές για να επιτευχθούν οι στόχοι του, με ποιους φορείς μπορεί ή πρέπει να συμμαχήσουν και ποια

²⁰⁸ Kruse J., “Reframing climate change, The Cochabamba Conference and global climate politics” on Dietz M. & Garrelts H., Routledge Handbook of the Climate Change Movement, Routledge, 2014, σελ. 281

²⁰⁹ Foran J and Widick R., Climate Justice Movements: A work in Progress, A talk at the BREN School, UC, Santa Barbara, November, 2011, avail. at <http://www.iicat.org/wp-content/uploads/2011/10/“Climate-Justice-Movements-A-Work-in-Progress”-2011.pdf>, τελ. πρόσβαση 09/08/2014

είναι η σχέση του κινήματος με τις επίσημες διαπραγματεύσεις. Τα πλαίσια ανάλυσης, όμως, δεν αναπτύσσονται εν κενώ, αλλά αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και έτσι, οι εξελίξεις στις κλιματικές διαπραγματεύσεις αποτελούν καθοριστικό παράγοντα για τις διαφωνίες μέσα στο κλιματικό κίνημα και για τις σχέσεις των μερών του. Η προετοιμασία και το αποτέλεσμα της Διάσκεψης της Κοπεγχάγης επέφεραν, όπως αναπτύχθηκε παραπάνω, μια ριζοσπαστικοποίηση στο κλιματικό κίνημα με συνέπεια την πολυμέρεια στο σχεδιασμό στρατηγικής και ανάλυσης για τη διαμαρτυρική κλιματική δράση. Το παρόν κεφάλαιο αναλύει τα διλήμματα και τις διαφωνίες που αντιμετωπίζουν τα μέρη του κλιματικού κινήματος για τη συνέχιση της διεθνικής δράσης τους, καθώς και τις προοπτικές συνεργασίας στην ανάπτυξη της στρατηγικής τους και στο σχεδιασμό των μελλοντικών δράσεών τους.

6.1 Προκλήσεις και Εσωτερικές Διαφωνίες

Οι διαφωνίες για τον τρόπο δράσης του κλιματικού κινήματος είχαν ξεκινήσει κάποια χρόνια πριν αλλά εντάθηκαν εξαιτίας της αποτυχίας της Διάσκεψης της Κοπεγχάγης το 2009. Από το 1997 και έπειτα, υπήρχε σχετική συναίνεση μέσα από ένα δίκτυο οργανώσεων, το Climate Action Network, το οποίο και ήταν ο κύριος εκπρόσωπος των ΜΚΟ στην προσπάθεια να δημιουργηθεί ένα ισχυρό κίνημα υπεράσπισης του κλίματος στις διεθνείς συναντήσεις και να πιέσει προς δεσμευτικές λύσεις. Όμως, η συμφωνία του Climate Action Network με τους μηχανισμούς αγοράς του Κιότο καθώς και η συνεργατική στάση του προς τις κυβερνήσεις του Βορρά, παρά την ήδη από το COP14 διαφαινόμενη αποτυχία της Διάσκεψης της Κοπεγχάγης, οδήγησε σε αποχώρηση μελών. Η πολυάριθμη οργάνωση Friends of the Earth International αποχώρησε από το Climate Action Network το Δεκέμβριο του 2009 εξαιτίας της απροθυμίας κριτικής προσέγγισης από το δίκτυο προς τις αγορές άνθρακα, ενώ ακολούθησαν την ίδια περίοδο και άλλες οργανώσεις.²¹⁰

Οι κυριότερες γραμμές διαφωνίες μέσα στο κλιματικό κίνημα και μεταξύ των κλιματικών ακτιβιστών μπορούν να συνοψιστούν στις ακόλουθες θεματικές:

- Οι προτάσεις για ένα πράσινο καπιταλισμό και μια Πράσινη Νέα Συμφωνία (green new deal) απορρίπτονται από μια ριζοσπαστική κριτική προς τον καπιταλισμό,

²¹⁰ Bond P., Politics of Climate Justice: Paralysis Above, Movement Below, University of KwaZulu-Natal Press, 2012, σελ. 186 avail at <http://ggjalliance.org/system/files/Bond%20Politics%20of%20Climate%20Justice%20UKZN%20Press.pdf>, τελ. πρόσβαση 09/08/2014

- Οι μηχανισμοί της αγοράς στα πλαίσια του Πρωτοκόλλου του Κιότο απορρίπτονται από μερικές ομάδες που ζητούν ριζοσπαστική συστημική αλλαγή, μακριά από την αγορά και την επιρροή των διεθνών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων,
- Υπάρχει σοβαρή διαφωνία στη στρατηγική μεταξύ της υποστήριξης μιας πολιτικής συμφωνίας για την κλιματική κρίση σε διεθνές επίπεδο και της διεθνικής δικτύωσης των κινημάτων που θα έχουν ως στόχο την υποστήριξη τοπικών δράσεων και δραστηριότητας για τη μείωση των εκπομπών άνθρακα. Πριν την Κοπεγχάγη, ο κυριότερος αριθμός ομάδων που αποτελούν το κλιματικό κίνημα είχε ενσωματώσει μια στρατηγική για τις κλιματικές συνόδους, ενώ πλέον οι ομάδες προσανατολίζονται προς τη δημιουργία τοπικών δικτύων δράσης.

Αναφορικά με τον τρόπο μετριασμού της κλιματικής αλλαγής, οι οργανώσεις που συμμετέχουν στο Climate Action Network υποστηρίζουν τον πράσινο καπιταλισμό και επιδιώκουν, μέσα από τη δημοσίευση ερευνών και την άσκηση θεσμικής πίεσης, να δημιουργηθούν οι κατάλληλες συνθήκες ώστε η καπιταλιστική οικονομία να παράγει καινοτόμα πράσινα προϊόντα και τεχνολογίες. Η Πράσινη Νέα Συμφωνία, η οποία στηρίζεται και προωθείται και από το Πρόγραμμα του ΟΗΕ για το Περιβάλλον (UNEP) έχει ως στόχο να επανεκκινήσει την παγκόσμια οικονομία και να δημιουργήσει νέες πράσινες θέσεις εργασίας, με τέτοιο τρόπο που να συνδυάζονται οι τρεις πυλώνες της βιώσιμης ανάπτυξης.²¹¹

Ο πράσινος όμως καπιταλισμός, όπως έχει ονομαστεί, απορρίπτεται από τους ριζοσπαστικούς φορείς του κινήματος, οι οποίοι θεωρούν ανέφικτο το συνδυασμό της οικονομικής μεγέθυνσης με την περιβαλλοντική προστασία και την κοινωνική δικαιοσύνη. Το επιχείρημα τους βασίζεται στη θεώρηση πως η μεγέθυνση της οικονομίας απαιτεί περισσότερη ενέργεια, περισσότερους φυσικούς πόρους και περισσότερη περιβαλλοντική καταστροφή. Ειδικά για το ζήτημα της κλιματικής αλλαγής, σημειώνουν πως τα τελευταία 30 χρόνια υπήρξαν δύο μόνο περιπτώσεις με σημαντικές μειώσεις εκπομπών CO₂: Πρώτον, οι προσανατολισμένες στη μεγέθυνση κρατικές σοσιαλιστικές οικονομίες της Ανατολικής Ευρώπης, η κατάρρευση των οποίων οδήγησε σε μειώσεις των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου κατά 40%. Δεύτερον, η μείωση της κατανάλωσης σε πετρέλαιο και η πτώση περίπου 5% στα παγκόσμια επίπεδα των εκπομπών ρύπων λόγω της υφιστάμενης οικονομικής ύφεσης. Οι επικριτές της Πράσινης Νέας Συμφωνίας σημειώνουν πως η

²¹¹ Βλ. UNEP Launches Green Economy Initiative to Get the Global Markets Back to Work, <http://www.unep.org/documents.multilingual/default.asp?DocumentID=548&ArticleID=5957&l=en>, τελ. πρόσβαση 09/08/2014

κλιματική κρίση δεν μπορεί να επιλυθεί χωρίς να απομακρυνθεί η ανθρωπότητα από το πρόταγμα της οικονομικής μεγέθυνσης.²¹²

Η κύρια διαφωνία των μερών του κλιματικού κινήματος, όμως, σχετίζεται με τους μηχανισμούς αγοράς του Πρωτοκόλλου του Κιότο. Για τις οργανώσεις που το υποστηρίζουν, όπως το Climate Action Network και οι μεγάλες περιβαλλοντικές ΜΚΟ, το εμπόριο άνθρακα είναι μια ευκαιρία να ενσωματωθούν οι εκπομπές ρύπων στους υπολογισμούς των εταιριών. Οι υποστηρικτές του εμπορίου άνθρακα επιχειρηματολογούν επιπλέον πως οι μηχανισμοί αντιστάθμισης του άνθρακα μπορούν να χρηματοδοτήσουν έργα φιλικά προς το κλίμα στις αναπτυσσόμενες χώρες.²¹³ Αντίθετα, οι πολέμιοι του εμπορίου άνθρακα υποστηρίζουν πως το κόστος της αγοράς μονάδων πίστωσης άνθρακα μεταφέρεται στον καταναλωτή και όχι στις εταιρίες. Σε μια κοινή έκθεση, που συνυπέγραψαν πάνω από 40 οργανώσεις, καταφέρονται εναντίον του ευρωπαϊκού συστήματος εμπορίας άνθρακα, το οποίο, όπως υποστηρίζουν, όχι μόνο δεν θα πρέπει να σωθεί από μια ενδεχόμενη κατάρρευση αλλά δεν θα πρέπει να ξαναεφαρμοστεί.²¹⁴

Τα ριζοσπαστικά μέρη του κινήματος χρησιμοποιούν συχνά τον όρο «ψεύτικες λύσεις» σε πολλά κείμενα και διακηρύξεις τους. Οι ακτιβιστές ονοματίζουν ως ψεύτικες λύσεις το CDM και το εμπόριο άνθρακα, τις ενεργειακές λύσεις όπως τα αεροκάσιμα και την πυρηνική ενέργεια, τα μεγάλα φράγματα και τις πράσινες πρακτικές που οδηγούν στη μεγέθυνση της οικονομίας και στην αύξηση της κατανάλωσης χωρίς να σέβονται τους φυσικούς πόρους.²¹⁵ Κατά τη γνώμη πολλών μελών του κινήματος, οι ψεύτικες λύσεις διαιωνίζουν τις αιτίες της κλιματικής κρίσης καθώς βασίζονται στην πεποίθηση πως η δυτική τεχνολογία μπορεί να επιφέρει το μετριασμό της, χωρίς να αλλάξει τον τρόπο παραγωγής και κατανάλωσης. Για αυτούς τους φορείς, δεν μπορεί να υπάρξει συνεργασία με τις συστημικές δυνάμεις που δεν προσεγγίζουν κριτικά τις έννοιες της ανάπτυξης και της διαχείρισης των φυσικών πόρων. Αντίθετα, οι πιο μετριοπαθής ομάδες στο κίνημα επικρίνουν τα ριζοσπαστικά μέρη ως μη ρεαλιστές, καθώς θεωρούν πως οι προτάσεις που

²¹² Βλ. Green New Deal: Dead end or pathway beyond capitalism?, διαθέσιμο στο <http://turbulence.org.uk/turbulence-5/green-new-deal>, τελ. πρόσβαση 09/08/2014

²¹³ Dietz M. 'Debates and Conflicts in the climate movement' on Dietz M. & Garrelts H., Routledge Handbook of the Climate Change Movement, Routledge, 2014, σελ. 296

²¹⁴ Βλ. EU ETS myth busting: Why it can't be reformed and shouldn't be replicated, www.tni.org/briefing/myth-busting-eus-emissions-trading-system, τελ. πρόσβαση 09/08/2014

²¹⁵ Βλ. Indigenous people's guide to "False Solutions To Climate Change" www.carbontradedwatch.org/archive/new-indigenous-peoples-guide-false-solutions-to-climate-change.html και Hoodwinked in the Hothouse, a primer on False Solutions to Climate Change, <http://www.actforclimatejustice.org/tools-resources/other-sources/rising-tide-publications/false-solutions-guide>, τελ. πρόσβαση 09/08/2014

υποστηρίζουν είναι ανέφικτες ή πολύ χρονοβόρες, ενώ η κλιματική αλλαγή απαιτεί άμεση δράση.²¹⁶

Όσον αφορά την στρατηγική του κινήματος, πριν από την Κοπεγχάγη μόνο μια μικρή μειοψηφία των ομάδων ήταν αντίθετη στην εστίαση στις κλιματικές διαπραγματεύσεις και υποστήριζε ριζοσπαστικές δράσεις πολιτικής ανυπακοής σε τοπικό επίπεδο ενάντια στη πετρελαϊκές εταιρίες και την εξόρυξη και καύση άνθρακα. Τα περισσότερα κλιματικά και περιβαλλοντικά δίκτυα όπως το TckTckTck, το 350.org, το Climate Action Network και η Greenpeace οργάνωναν δράσεις και εκστρατείες για να υποστηρίξουν ένα ευνοϊκό αποτέλεσμα στις κλιματικές διαπραγματεύσεις. Η αποτυχία της Διάσκεψης της Κοπεγχάγης να ορίσει ένα δεσμευτικό πλαίσιο για τη μετα-Κιότο εποχή οδήγησε σε μια βαθιά κρίση μέσα στα δίκτυα των οργανώσεων και στη ριζοσπαστικοποίηση των ακτιβιστών που συντάχθηκαν με τις ομάδες κλιματικής δικαιοσύνης.²¹⁷

Οι φορείς της κλιματικής δικαιοσύνης απαιτούσαν από τη διεθνή πολιτική να εξασφαλίσει στη Διάσκεψη της Κοπεγχάγης μια δεσμευτικά νομική συμφωνία με τους εξής όρους: μείωση 50% των εκπομπών ρύπων έως το 2020 και 90% έως το 2050, πληρωμή του κλιματικού χρέους, διάλυση των αγορών άνθρακα και μαζικές επενδύσεις σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, σε δημόσιες μεταφορές και άλλες δημόσιες υποδομές. Ως αποτέλεσμα των υπερβολικά φιλόδοξων απαιτήσεων σε σχέση με το υπάρχον καθεστώς διακυβέρνησής του κλίματος, το πλαίσιο του UNFCCC ήταν επόμενο να μην αρκεί και έτσι, οι ριζοσπαστικές ομάδες προσανατολίστηκαν προς τη διοργάνωση δράσεων πολιτικής ανυπακοής ενάντια σε ενεργοβόρα έργα σε πολλά μέρη του πλανήτη.²¹⁸

Πρωτοπόρος στάθηκε η ριζοσπαστική ομάδα Rising Tide North America, η οποία εξέδωσε ένα φυλλάδιο με τίτλο «Το Κλιματικό Κίνημα πέθανε. Να ζήσει το Κλιματικό κίνημα», το οποίο αποδείχθηκε ιδιαίτερα δημοφιλές σε άλλους ριζοσπάστες φορείς.²¹⁹ Στο φυλλάδιο αυτό, η ομάδα παρακινεί σε δράσεις πολιτικής ανυπακοής σε τοπικό επίπεδο

²¹⁶ Kossler G. "The Climate Movement in Germany" on Dietz M. & Garrelts H., Routledge Handbook of the Climate Change Movement, Routledge, 2014,σελ.126

²¹⁷ Dietz M. 'Debates and Conflicts in the climate movement' on Dietz M. & Garrelts H., Routledge Handbook of the Climate Change Movement, Routledge, 2014, σελ. 295

²¹⁸ Bond P., Politics of Climate Justice: Paralysis Above, Movement Below, University of KwaZulu-Natal Press, 2012, σελ. 186 avail at <http://ggjalliance.org/system/files/Bond%20Politics%20of%20Climate%20Justice%20UKZN%20Press.pdf>, τελ. πρόσβαση 09/08/2014

²¹⁹ Βλ. The Climate Movement is Dead, Long Live the Climate Movement!, διαθέσιμο στο <http://risingtidenorthamerica.org/2010/02/the-climate-movement-is-dead-long-live-the-climate-movement>, τελ. πρόσβαση 09/08/2014

που θα επιφέρουν μειώσεις στις εκπομπές άνθρακα και παράλληλα, καλεί το κίνημα να σταματήσει να εστιάζει στις γιγάντιες συναντήσεις του ΟΗΕ. Ως απόρροια της κρίσης μέσα στο κλιματικό κίνημα, ακόμα και η πιο μετριοπαθής οργάνωση 350.org άλλαξε τη στρατηγική της και σταμάτησε να εστιάζει στις διαπραγματεύσεις του ΟΗΕ. Αντίθετα, επικεντρώθηκε στον αγώνα ενάντια στην εξόρυξη της πετρελαϊκής άμμου στον Καναδά και στην ακύρωση των σχεδίων κατασκευής του αγωγού Keystone, ο οποίος προβλέπεται να μεταφέρει πετρέλαιο από τον Καναδά προς τις ΗΠΑ.

Για τα κλιματικά δίκτυα, η εξόρυξη και η καύση άνθρακα είναι κυρίαρχο θέμα στη διαλεκτική τους, καθώς θεωρούν πως η βιομηχανία άνθρακα ασκεί ισχυρή πολιτική επιρροή και είναι υπεύθυνη για τη δημιουργία και συνέχιση της κλιματικής κρίσης. Η επικράτηση της τοπικής δράσης ενάντια στην εστίαση στις κλιματικές διαπραγματεύσεις στη στρατηγική του κινήματος ήταν αναμενόμενη: η διαδικασία ριζοσπαστικοποίησης δημιούργησε προσδοκίες στα μέλη του για την κατά μέτωπο σύγκρουση με τις πετρελαϊκές εταιρίες, οι οποίες σχεδιάζουν εξορύξεις από όλο και πιο βαθύτερες και πιο επικίνδυνες περιοχές, παρά την κλιματική κρίση.²²⁰ Το τελικό κείμενο της συνάντησης των κλιματικών κινήματων στο Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ στην Τυνησία, το Μάρτιο του 2013, είναι χαρακτηριστικό της στροφής στη στρατηγική των ομάδων: Στο κείμενο αναφέρεται η αναγκαιότητα προσανατολισμού προς την οικοδόμηση τοπικών κινήματων, τα όποια θα ανταποκρίνονται στα κοινωνικά προβλήματα ενώ παράλληλα θα ενσωματώνουν την κλιματική αλλαγή. Παράλληλα, το κείμενο καλεί τα τοπικά κινήματα να εστιάσουν στην οικοδόμηση εναλλακτικών μορφών κοινωνικής οργάνωσης σε τοπικό επίπεδο και στην ανατροπή του καπιταλιστικού συστήματος, μέσα από τη συμμετοχή τους σε διεθνή δίκτυα συνεργασίας. Καμία νύξη δεν γίνεται στις κλιματικές διαπραγματεύσεις.²²¹

Οι διαφωνίες στο κλιματικό κίνημα σχετικά με τη στρατηγική δράσης του για το μετριασμό της κλιματικής αλλαγής χαρακτηρίζονται από εντάσεις και συγκρούσεις. Ενώ οι μετριοπαθείς φορείς στο κίνημα ενδιαφέρονται να χτίσουν γέφυρες επικοινωνίες για την άμβλυση των συγκρούσεων, οι ριζοσπαστικές ομάδες λειτουργούν πιο συγκρουσιακά και επιζητούν τη συνεργασία μόνο αν εξυπηρετεί τους δικούς τους στρατηγικούς στόχους. Οι διαφωνίες μεταξύ των ομάδων θα μπορούσαν να έχουν αρνητικό αντίκτυπο στην επιρροή του κινήματος σε θεσμικούς φορείς καθώς οι χρονοβόρες συζητήσεις τους μπορούν να

²²⁰ Dietz M. 'Debates and Conflicts in the climate movement' on Dietz M. & Garrelts H., Routledge Handbook of the Climate Change Movement, Routledge, 2014, σελ. 293

²²¹ Βλ. To Reclaim Our Future, We Must Change the Present. Our Proposal for Changing the System and not the Climate, <http://climatespace2013.wordpress.com/2013/04/22/to-reclaim-our-future-we-must-change-the-present-our-proposal-for-changing-the-system-and-not-the-climate>, τελ. πρόσβαση 09/08/2014

αποδυναμώνουν την ικανότητα του κινήματος για δράση. Ταυτόχρονα, η δημόσια εικόνα του κινήματος μπορεί να πληγεί από την εντύπωση πως οι συζητήσεις μεταξύ των ομάδων είναι πιο σημαντικές από την πρόοδο στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής.

Ωστόσο, αυτές οι διαδικασίες προβληματισμού υψηλού επιπέδου μπορεί να αποτελούν και ένα θετικό βήμα. Ίσως το κλιματικό κίνημα να περνάει μια περίοδο εντατικών συζητήσεων, η οποία θα τελειώσει στο κοντινό μέλλον και θα οδηγήσει σε ένα δυνατότερο κίνημα, το οποίο, με συναινετικές διαδικασίες, θα είναι προσανατολισμένο στη δράση. Επιπλέον, η ικανότητα αποτίμησης της στρατηγικής των φορέων του μπορεί να βοηθήσει το κλιματικό κίνημα να αναγνωρίσει τις αδυναμίες του και να τις προσπεράσει. Οι συζητήσεις μετά την Κοπεγχάγη, για παράδειγμα, οδήγησαν σε μια σχετική συναίνεση για τη σημασία της τοπικής δράσης και επομένως, είχαν ένα θετικό αντίκτυπο. Μια θετική αποτίμηση θα μπορούσε να είναι και η αναγνώριση πως η κλιματική δικαιοσύνη είναι ένα πιο ελκυστικός, συναινετικός και συγκεκριμένος όρος για το κλιματικό κίνημα από ότι η παλιά αντικαπιταλιστική διαλεκτική.²²²

6.2 Θετική αποτίμηση και προοπτικές εξέλιξης

Σε όλη την ανθρώπινη ιστορία, πολυάριθμα κοινωνικά κινήματα συνέβαλαν στο θετικό μετασχηματισμό της κοινωνίας και συνέχισαν σε βάθος χρόνου τις προσπάθειές τους, περνώντας από στάδια αλλαγής και μαρασμού, επιτυχίας και αποτυχίας, αναζητώντας τους πιθανούς δρόμους που θα οδηγούσαν σε μια διαφορετική μορφή οργάνωσης της κοινωνίας. Κατά τη διάρκεια των τελευταίων πενήντα χρόνων, οι περιβαλλοντικοί ακτιβιστές συνέβαλαν στη δημιουργία μιας ριζοσπαστικής αντισυστημικής διαλεκτικής, η οποία μπορεί να οδηγήσει στην αλλαγή της σχέσης που έχουν οι κοινωνίες με τη φύση.²²³ Μέσα από την ίδια αντίληψη πως τα κοινωνικά κινήματα δεν παραμένουν στατικά αλλά εξελίσσονται και συμβάλλουν θετικά στις κοινωνίες, το κλιματικό κίνημα, παρά τις εσωτερικές διαφωνίες του, έχει ήδη καταφέρει μια σχετική επιρροή στην πολιτική και στις κοινωνίες. Ενώ οι φορείς του δεν κατόρθωσαν, μέσα από την άσκηση θεσμικής πίεσης και την διαμαρτυρική δραστηριότητά τους, να επιφέρουν ένα θετικό αποτέλεσμα στις κλιματικές Διασκέψεις υπό το πλαίσιο του UNFCCC, η δράση του έχει επιδράσει θετικά την κλιματική πολιτική με ποικίλους τρόπους.

²²² Dietz M. 'Debates and Conflicts in the climate movement' on Dietz M. & Garrelts H., Routledge Handbook of the Climate Change Movement, Routledge, 2014, σελ. 304

²²³ Tokar B., Κλιματική Δικαιοσύνη: Προοπτικές για την κλιματική κρίση και την κοινωνική αλλαγή, ANTIΓΟΝΗ Κέντρο Πληροφόρησης, Θεσσαλονίκη, 2013, σελ. 146

Από τη μία πλευρά, φορείς του κινήματος έχουν επιτύχει να πιέσουν αποτελεσματικά κυβερνήσεις για την υιοθέτηση κλιματικών πολιτικών ή για την ακύρωση ενεργοβόρων έργων σε διάφορες περιοχές του πλανήτη. Οι κλιματικές ομάδες και οργανώσεις στην Αυστραλία, για παράδειγμα, κινητοποίησαν περίπου 150,000 διαδηλωτές σε όλη τη χώρα το 2007, το οποίο είχε ως αποτέλεσμα την επικύρωση του Πρωτοκόλλου του Κιότο.²²⁴ Η αλλαγή της στρατηγικής της πλειοψηφίας των κλιματικών ομάδων μετά τη Διάσκεψη της Κοπεγχάγης και ο προσανατολισμός τους σε δράσεις πολιτικής ανυπακοής επέφερε αποτελέσματα σε τοπικά και εθνικά επίπεδα. Ένας συνασπισμός κλιματικών φορέων στην Αγγλία ακύρωσε, ανάμεσα σε άλλες δράσεις, την κατασκευή ενός νέου ανθρακικού σταθμού παραγωγής ενέργειας στο Kingsnorth²²⁵ και την επέκταση ενός νέου αεροδιαδρόμου στο Heathrow.²²⁶ Μάλιστα, οι έξι ακτιβιστές της Greenpeace που αναρριχήθηκαν στην κορυφή του εργοστασίου Kingsnorth το 2007 και κατηγορήθηκαν μετέπειτα για υλικές ζημιές από την εταιρία, χρησιμοποίησαν την κλιματική αλλαγή ως την κύρια γραμμή υπεράσπισής τους και αθώωθηκαν από βρετανικό δικαστήριο.²²⁷

Επιπρόσθετα, το 2011 περισσότερο από χίλιοι ακτιβιστές, ανάμεσα τους ο γνωστός Αμερικανός επιστήμονας James Hansen και πολλοί διάσημοι ηθοποιοί και ακτιβιστές, συνελήφθησαν στην Ουάσινγκτον γιατί χρησιμοποίησαν την πολιτική ανυπακοή ως μέσο δράσης τους για να σταματήσουν την κατασκευή του αγωγού Keystone XL που θα μετέφερε την πετρελαϊκή άμμο του Καναδά προς τις ΗΠΑ.²²⁸ Οι οργανώσεις που συμμετείχαν στην διοργάνωση δράσεων ενάντια στο έργο αυτό, πέτυχαν την τελική αναβολή του καθώς το έργο δεν έχει ακόμα εγκριθεί από την Αμερικανική Γερουσία. Η οργάνωση 350.org, η οποία πρωτοστάτησε στην κινητοποίηση των ακτιβιστών για την ακύρωση του πετρελαιαγωγού Keystone XL, έχει επιπλέον καταφέρει την αποδοχή από το σύνολο της παγκόσμιας κοινότητας του αιτήματος για μείωση της συγκέντρωσης CO₂ στην ατμόσφαιρα στα 350ppm. Η υιοθέτηση του στόχου αυτού έχει αμβλύνει τη δυσκολία κατανόησης του

²²⁴ Βλ. Global Day of Action 2010, τελ. πρόσβαση 10/08/2014

www.globalclimatecampaign.org/index.php?cmd=Main.ShowCountry&id=2&language=en

²²⁵ Βλ. Environmental Activists prevent construction of coal-fired power plant in Kingsnorth, England, 2007-2010, <http://nvdatabase.swarthmore.edu/content/environmental-activists-prevent-construction-coal-fired-power-plant-kingsnorth-england-2007>, τελ. πρόσβαση 10/08/2014

²²⁶ Βλ. www.stopheathrowexpansion.co.uk, τελ. πρόσβαση 10/08/2014

²²⁷ Βλ. Breaking news: Kingsnorth Six found not guilty!, www.greenpeace.org.uk/blog/climate/kingsnorth-trial-breaking-news-verdict-20080910, τελ. πρόσβαση 10/08/2014

²²⁸ Βλ. Over 1,000 Arrested While Protesting the Keystone XL Pipeline, www.foodandwaterwatch.org/blogs/over-1000-arrested-while-protesting-the-keystone-xl-pipeline, τελ. πρόσβαση 10/08/2014

μετριασμού της κλιματικής αλλαγής από ένα ευρύτερο κοινό και έχει αυξήσει την πίεση προς τους διεθνείς φορείς καθώς δεσμεύτηκαν, αν και λεκτικά, να δεχτούν τη σημασία αυτού του νούμερου.²²⁹

Πέρα από αυτές τις ουσιαστικές αλλά τοπικές επιτυχίες, η δυσαρέσκεια για το αποτέλεσμα της Διάσκεψης της Κοπεγχάγης και η επακόλουθη ριζοσπαστικοποίηση του κλιματικού κινήματος οδήγησαν σε παγκόσμια άνοδο της δημοτικότητας της έννοιας της κλιματικής δικαιοσύνης. Από τότε που πρωτοαναφέρθηκε ο όρος στα τέλη του 1990, ολοένα και περισσότεροι φορείς υποστηρίζουν το αίτημα των κινήματων ώστε να αναλάβουν μεγαλύτερη ευθύνη οι ανεπτυγμένες χώρες. Το κίνημα για την κλιματική δικαιοσύνη ξεκίνησε κατά κύριο λόγο μέσα από κοινωνικά κινήματα περιβαλλοντικής δικαιοσύνης. Η κλιματική αλλαγή, αν και συχνά θεωρείται ως αυστηρά περιβαλλοντικό ζήτημα, έχει στον πυρήνα της σημαντικά προβλήματα κοινωνικής δικαιοσύνης. Εντάσσοντας την κοινωνική διάσταση στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, τα κινήματα της κλιματικής δικαιοσύνης αρθρώνουν ταυτόχρονα μια πολιτική ανάλυση με βάση το διαχωρισμό Βορρά-Νότου και ως εκ τούτου, αντιμετωπίζουν την κλιματική αλλαγή ως ζήτημα παγκόσμιας δικαιοσύνης. Με αυτή την έννοια, οι προτάσεις των κινήματων για την κλιματική δικαιοσύνη χρησιμεύουν καθώς ανοίγουν τη συζήτηση για την κλιματική αλλαγή και σε φορείς που μέχρι τότε ασχολούνταν μόνο με ζητήματα κοινωνικής δικαιοσύνης.²³⁰

Το αίτημα της κλιματικής δικαιοσύνης αρθρώνεται πλέον και από κρατικούς φορείς, ιδιαίτερα μετά τη Διάσκεψη των Λαών στη Κοτσαμπάμπα. Εκπρόσωποι από τη Βολιβία, τη Βενεζουέλα και από τη Συμμαχία των Μικρών Νησιωτικών Κρατών (AOSIS) χρησιμοποιούν τις έννοιες της κλιματικής δικαιοσύνης και του κλιματικού χρέους ως μέρος των αιτημάτων τους για μια νέα δεσμευτική συμφωνία για το κλίμα. Παράλληλα, η Σκωτία έγινε η πρώτη χώρα που καθιέρωσε ένα Ταμείο Κλιματικής Δικαιοσύνης, το οποίο χρηματοδοτεί έργα προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή με παράλληλη συμμετοχή των τοπικών κοινωνιών στο σχεδιασμό και στη λήψη αποφάσεων για κάθε έργο.²³¹

²²⁹ Dietz M. & Garrelts H., *Routledge Handbook of the Climate Change Movement*, Routledge, 2014, σελ. 351

²³⁰ Bedall P. and Gorg C. "Antagonism Standpoints: The climate justice coalition viewed in light of a theory of societal relationships with nature" on Dietz M. & Garrelts H., *Routledge Handbook of the Climate Change Movement*, Routledge, 2014, σελ. 55

²³¹ Βλ. Climate Justice Fund, <http://www.scotland.gov.uk/Topics/Environment/climatechange/climatejusticefund>, τελ. πρόσβαση 10/08/2014

Το κίνημα για την κλιματική δικαιοσύνη εξακολουθεί να είναι πολύπλευρο και να βασίζεται σε μια ποικιλία στρατηγικών και δράσεων. Με πολλούς τρόπους, οι διαφορετικές αυτές στρατηγικές είναι και η μεγαλύτερη δύναμή των φορέων του, δεδομένου του πλήθους των ανθρώπων που πλήττονται από την κλιματική αλλαγή, καθώς και την ανάγκη να αναπτυχθούν στρατηγικές μετριασμού σε πολλαπλά επίπεδα. Η κλιματική κρίση είναι εγγενώς παγκόσμια στο πεδίο εφαρμογής της και η έλλειψη προόδου στον τομέα της μείωσης των εκπομπών δημιουργεί την αναγκαιότητα για μεγαλύτερη συνεργασία, αποφασιστικότητα και για ένα κοινό όραμα μεταξύ των διαφορετικών φορέων της κοινωνίας αλλά και παγκόσμια. Η συμμετοχή των ακτιβιστών σε αντισυνόδους στα πλαίσια του UNFCCC έχει συμβάλλει στην οικοδόμηση παγκόσμιων συμμαχιών και στη δικτύωση ακτιβιστών από όλον τον κόσμο, οι οποίοι μοιράζονται το κοινό όραμα της αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής με την παράλληλη κλιματική δικαιοσύνη. Η κατασκευή αυτού του υπερεθνικού «εμείς», μιας κοινής ταυτότητας δηλαδή των φορέων του κλιματικού κινήματος, προωθεί την ιδέα πως ο κάθε άνθρωπος έχει ευθύνες και δικαιώματα όχι μόνο ως πολίτης ενός κράτους, αλλά και ως μέρος της ανθρωπότητας και κάτοικος της Γης.

Είναι γεγονός πως τα περισσότερα κείμενα των φορέων αυτών αναφέρονται πιο εκτεταμένα στην κριτική του υφιστάμενου πλαισίου και δεν επεκτείνονται στην προώθηση των εναλλακτικών τους λύσεων και στην κατασκευή της υπερεθνικής ταυτότητας. Ωστόσο, οι προτάσεις για την κλιματική δικαιοσύνη περιλαμβάνουν τόσο μια συγκρουσιακή πολιτική όσο και ένα δυναμικό αγώνα. Από τη μία πλευρά, στρέφονται ενάντια σε ένα σύνολο τεχνολογίας, πολιτικών και μηχανισμών που βασίζονται στην αγορά και που έχουν ως στόχο την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, τις «ψεύτικες λύσεις», όπως τις ονομάζουν. Από την άλλη, προωθούν μια σειρά από εναλλακτικές προσεγγίσεις, «πραγματικές λύσεις», όπως τις ονομάζουν, οι οποίες υποστηρίζουν κοινοτικές απαντήσεις στην κλιματική κρίση, όπως τον έλεγχο του δημοσίου και την κυριαρχία της κοινότητας στη διατροφική επάρκεια, στην ενέργεια και σε άλλους φυσικούς πόρους.²³²

Αναφορικά με τη συμμετοχή των φορέων του κλιματικού κινήματος στις επίσημες συνομιλίες, ο αργός ρυθμός λήψης αποφάσεων των διαπραγματεύσεων για το κλίμα του ΟΗΕ ενεργοποιεί πιο άμεσες και πρακτικές παρεμβάσεις και ιδέες. Η ανάδυση μιας πολύμορφης παγκόσμιας κοινωνίας των πολιτών, η δικτύωση της οποίας επωφελείται από την ευκολία που παρέχουν τα ηλεκτρονικά μέσα επικοινωνίας, προσφέρει πολλαπλές δυνατότητες για την ουσιαστική επιρροή των κινημάτων στις θεσμικές διαπραγματεύσεις.

²³² Bedall P. and Gorg C. "Antagonism Standpoints: The climate justice coalition viewed in light of a theory of societal relationships with nature" on Dietz M. & Garrelts H., Routledge Handbook of the Climate Change Movement, Routledge, 2014, σελ.55

Υπάρχει εξάλλου μια σημαντική διαφοροποίηση μεταξύ των κινήματων κλιματικής δικαιοσύνης με τα κινήματα κατά της παγκοσμιοποίησης: τα τελευταία χαρακτηρίζονται από την έλλειψη εμπιστοσύνης και την αντίθεσή τους σε διεθνείς οργανισμούς όπως ο ΠΟΕ, η Παγκόσμια Τράπεζα και το ΔΝΤ, ακόμα και στα Ηνωμένα Έθνη. Τα δίκτυα κλιματικής δικαιοσύνης, αντίθετα, είναι πρόθυμα να συνεργαστούν με επίσημους φορείς της διεθνούς πολιτικής όπως το UNFCCC, καθώς μέλη τους ενεργούν ως επίσημοι παρατηρητές στις κλιματικές διαπραγματεύσεις. Αντί να απορρίπτουν τα θεσμικά όργανα, οι ριζοσπάστες φορείς εστιάζουν στο μετασχηματισμό τους – όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ένα γνωστό περιοδικό των κινήματων: «όταν ξέσπασε η κρίση του νεοφιλελευθερισμού, έγινε φανερό ότι η αντίθεση σε αυτούς τους οργανισμούς ως αυτοσκοπός είναι ένα αδιέξοδο. Οι στιγμές της αντίθεσης αυτής [θα πρέπει να] είναι είτε μέρος των εξελικτικής διαδικασίας οικοδόμησης της αυτονομίας και να αποτελούν νέες μορφές εξουσίας ή αλλιώς, και ακόμα χειρότερα, [οι διαπραγματεύσεις για το κλίμα] κινδυνεύουν από οπισθοδρόμηση».²³³

Εξάλλου, ο στόχος ενός μεγάλου μέρους του κινήματος δεν είναι να προτείνει σύνθετες πολιτικές προς τις κυβερνήσεις, αλλά να αναγκάσει τις κυβερνήσεις να αποδεχθούν, κατ'ελάχιστο, τις συστάσεις του IPCC και να σεβαστούν τις αρχές της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης και του δικαιώματος στη ζωή. Η δυσκολία της κινητοποίησης για μαζική παγκόσμια δράση με βάση τις δυσοίωνες προβλέψεις της πλειοψηφίας των επιστημών, αντικατοπτρίζει τη φύση της κλιματικής αλλαγής, η οποία συντελείται σε αργό ρυθμό επί του παρόντος, καθώς και τη χωρική και χρονική διαφορά μεταξύ των αιτίων και των αποτελεσμάτων. Απαιτείται πολύ χρόνος για τη διάδοση των επιστημονικών πληροφοριών σχετικά με την υπερθέρμανση του πλανήτη και τις επιπτώσεις της στις κοινωνίες και σε αυτό πρέπει πρωτίστως να στοχεύουν οι ομάδες ακτιβιστών στο πλαίσιο των διαφόρων τοπικών κινήματων. Αυτές οι ομάδες μπορούν να παίξουν καθοριστικό ρόλο: μόνο αυτές μπορούν να προσδιορίσουν τις σχέσεις μεταξύ της παγκόσμιας κλιματικής αλλαγής και των συγκεκριμένων κοινωνικών προβλημάτων σε τοπικό επίπεδο. Σε αυτή τη βάση, μπορούν να καθορίσουν στρατηγικές για το συνδυασμό των κοινωνικών αγώνων με την κλιματική δικαιοσύνη. Η οικοδόμηση του κλιματικού κινήματος πρέπει να νοείται μέσα από τη δημιουργία ενός δικτύου ομάδων με συντονισμένες διαμαρτυρικές δραστηριότητες πολιτικής ανυπακοής ή κοινωνικής

²³³ Βλ. Life in Limbo?, <http://turbulence.org.uk/turbulence-5/life-in-limbo>, τελ. πρόσβαση 10/08/2014

αντίστασης σε διαφορετικές περιοχές και περιστασιακά κοινές διαδηλώσεις, οι οποίες θα οργανώνονται μέσα από μια ελάχιστη κοινή πλατφόρμα.²³⁴

Ως όργανο της παγκόσμιας διακυβέρνησης, ο ΟΗΕ μπορεί να μην ικανοποιεί τις επιθυμίες όλων των φορέων της κοινωνίας των πολιτών που ασχολούνται με την κλιματική αλλαγή, αφού ο ουσιαστικός μετριασμός των εκπομπών ρύπων δεν περνάει μέσα από το πλαίσιο του UNFCCC και των υφιστάμενων δομών διακυβέρνησης. Ωστόσο, υπάρχουν πολλοί λόγοι για τους οποίους οι διαπραγματεύσεις για την αλλαγή του κλίματος πρέπει να συνεχιστούν υπό το πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών, με όλες τις απογοητεύσεις που συνεπάγονται. Η δυνατότητα επίτευξης μιας νομικά δεσμευτικής συνθήκης για τη μείωση των εκπομπών άνθρακα, με τη συμμετοχή τουλάχιστον της συντριπτικής πλειοψηφίας των κρατών, πρέπει να συνεχίσει να προωθείται. Η διάκριση μεταξύ των νομικά δεσμευτικών συμφωνιών και των εθελοντικών δεν είναι ουσιαστική, γιατί δεν υπάρχουν πολλές κυρώσεις όταν παραβιάζεται το διεθνές δίκαιο. Αλλά μια νομικά κατοχυρωμένη συνθήκη θα έχει περισσότερες πιθανότητες για την ενσωμάτωση των κανόνων στο εθνικό δίκαιο και τη συμμόρφωση των κρατών από ένα πλέγμα ανοιχτών υποσχέσεων.²³⁵

Εάν οι ανησυχίες σχετικά με τους κινδύνους της κλιματικής αλλαγής γίνουν πιο επείγουσες και πιεστικές από ό, τι είναι τώρα, όπως προβλέπεται να συμβεί λόγω της εντατικοποίησης των ακραίων καιρικών φαινομένων που συνδέονται με την κλιματική αλλαγή, η ανάγκη θέσπισης ενός κανονιστικού πλαισίου είναι προτιμότερο να περάσει μέσα από τον ΟΗΕ. Ο οργανισμός έχει ήδη ενσωματώσει συμμετοχικές προσεγγίσεις για την αντιμετώπιση της υπερθέρμανσης του πλανήτη, όπως τη στενή συνεργασία με ιθαγενικές κοινότητες για την χρήση των γνώσεων τους στην ανάπτυξη προγραμμάτων προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή.²³⁶ Με βάση την εμπειρία του οργανισμού, οι διεθνείς διαπραγματεύσεις μπορούν να δημιουργήσουν δομές για νέα συμμετοχικά μοντέλα, στα οποία θα εργαστούν από κοινού όλες οι ομάδες κοινωνικών συμφερόντων για μακροπρόθεσμες και καινοτόμες λύσεις. Η πραγματική ευρεία συμμετοχή όλων των φορέων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων θα επωφελεύσει τις διαπραγματεύσεις για το κλίμα καθώς θα εξασφαλίσει την απαραίτητη νομιμοποίηση για την υιοθέτηση φιλόδοξων στόχων με σκοπό την αντιμετώπιση της κλιματικής κρίσης.

²³⁴ Angus I., *The Global Fight for Climate Justice: Anticapitalist Responses to Global Warming and Environmental Destruction*, Fernwood Publishing, Canada 2010, σελ.266

²³⁵ Giddens A., *The Politics of Climate Change*, Second Edition, Polity Press, 2011, p. 228

²³⁶ Muller M. and Walk H. "Democratizing the climate negotiations system through improved opportunities for participation" on Dietz M. & Garrelts H., *Routledge Handbook of the Climate Change Movement*, Routledge, 2014, σελ. 41

Συμπεράσματα

Το κλιματικό κίνημα αποτελείται από πολυπληθείς και με διαφορετικά χαρακτηριστικά ομάδες, οι οποίες δραστηριοποιούνται τόσο σε ανεπτυγμένες όσο και σε αναπτυσσόμενες χώρες. Τα μέλη των ομάδων είναι ετερογενή και περιλαμβάνουν ιθαγενικές κοινότητες, συνασπισμούς αγροτών και εργατικά συνδικάτα, οργανισμούς νέων, φόρουμ επιστημόνων καθώς και περιβαλλοντικές οργανώσεις, εκκλησιαστικές ομάδες και πρωτοβουλίες πολιτών. Τα κυρίαρχα δίκτυα των οργανώσεων σε διεθνικό επίπεδο είναι το μετριοπαθές Climate Action Network και το ριζοσπαστικό Climate Justice Network!. Επιπλέον, υπάρχουν οργανώσεις όπως το 350.org, η Via Campesina, οι οποίες παράλληλα με την τοπική τους δράση, σχεδιάζουν και διοργανώνουν παγκόσμιες εκστρατείες και κινητοποιούν ακτιβιστές σε παγκόσμιες ημέρες δράσης. Συνασπισμοί ομάδων όπως το Global Campaign for Climate Action, το Rising Tide and το Stop Climate Chaos ενισχύουν τη διεθνική επικοινωνία για τα ζητήματα κλιματικής αλλαγής και καταφέρνουν να προσελκύσουν ακτιβιστές προερχόμενους από τελείως διαφορετικά κοινωνικά και πολιτικά υπόβαθρα.

Κάθε χρόνο, τα κύρια δίκτυα των οργανώσεων και πολλές ομάδες προετοιμάζουν τις θέσεις τους και απευθύνουν καλέσματα στους ακτιβιστές τους για συμμετοχή στις Διασκέψεις των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή. Κατά τη διάρκεια των Διασκέψεων, μέρη του κινήματος συμμετέχουν ως διαπιστευμένοι παρατηρητές στις διαπραγματεύσεις, ενώ άλλες οργανώσεις διοργανώνουν αντισυνόδους, διαμαρτυρικές δράσεις και ομάδες εργασίες, οι οποίες αναλύουν τις επίσημες πολιτικές και δημοσιεύουν κείμενα κριτικής και αντιπροτάσεων. Είναι γεγονός πως η παρουσία των κλιματικών ακτιβιστών σε αυτές τις Διασκέψεις έχει μειωθεί τα τελευταία χρόνια. Παρ'όλα αυτά, το κλιματικό κίνημα εξακολουθεί να είναι δραστήριο καθώς υπάρχουν διαμαρτυρίες που σχετίζονται με την κλιματική αλλαγή σε όλο τον κόσμο και συνεχίζει να υπάρχει επικοινωνία μεταξύ των μελών του κινήματος.

Οι διαφοροποιήσεις και οι τάσεις διαχωρισμού του κλιματικού κινήματος είναι ουσιαστικές και αφορούν τις μεθόδους επίτευξης του μετριασμού της κλιματικής αλλαγής και τη στρατηγική κατεύθυνση των δράσεων του κινήματος. Σε γενικές γραμμές, τα μετριοπαθή μέρη στοχεύουν στην προώθηση της πράσινης οικονομίας μέσα στην υπάρχουσα θεσμική πραγματικότητα και έχουν ως πεδίο δράσης την άσκηση θεσμική πίεσης προς τις κυβερνήσεις ώστε να σημειωθεί πρόοδος στις κλιματικές διαπραγματεύσεις. Τα ριζοσπαστικά μέρη, από την άλλη, προσβλέπουν σε θεμελιώδεις αλλαγές στον τρόπο οργάνωσης του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος και στην

προώθηση της κλιματικής δικαιοσύνης ως την κυρίαρχη οργανωτική αρχή γύρω από την οποία ένα νέο θεσμικό πλαίσιο θα πρέπει να διαμορφωθεί. Αναφορικά με το πεδίο δράσης τους, η πλειονότητα των ριζοσπαστικών ομάδων έχουν τροποποιήσει τις στρατηγικές τους μετά τη Διάσκεψη της Κοπεγχάγης, στοχεύοντας σε δράσεις πολιτικής ανυπακοής σε τοπικό επίπεδο ώστε να συγκρουστούν με τις πετρελαϊκές εταιρίες και με τις κυβερνήσεις που εγκρίνουν ενεργοβόρα έργα.

Η παρούσα μελέτη είχε ως στόχο να αναδείξει τη σημασία του κλιματικού κινήματος, το οποίο αλληλεπιδρά με τις επίσημες διαπραγματεύσεις, παρά τις εσωτερικές διαφωνίες των μερών του και τις ριζοσπαστικές κριτικές στο υφιστάμενο πλαίσιο διακυβέρνησης. Όπως αναλύθηκε παραπάνω, η θετική αποτίμηση του ρόλου του κλιματικού κινήματος έγκειται, ανάμεσα σε άλλα, στην αποτελεσματικότητα διάχυσης (mainstreaming) της έννοιας της κλιματικής δικαιοσύνης και στην ικανότητα κινητοποίησης ενός πλήθους διαφορετικών φορέων, οι οποίοι έχουν ως απαίτηση την πρόοδο στις κλιματικές διαπραγματεύσεις. Είναι επόμενο πως όσο περισσότεροι άνθρωποι από διαφορετικές χώρες ενδιαφέρονται για μια φιλόδοξη και νομικά δεσμευτική παγκόσμια συμφωνία για το κλίμα, τόσο μεγαλύτερες είναι οι πιθανότητες σύναψής της.

Το μέλλον του κλιματικού κινήματος εξαρτάται από πολλούς εξωτερικούς και εσωτερικούς παράγοντες, κυρίως όμως εξαρτάται από το ενδιαφέρον και τις ανησυχίες της κοινής γνώμης σχετικά με τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Λόγω των διαφορών στην ισχύ των οργανώσεων στις χώρες δράσης τους, είναι δύσκολο να προβλεφθεί η μελλοντική εξέλιξη του κινήματος. Μια πρώτη πρόβλεψη όμως μπορεί να είναι το γεγονός πως το κλιματικό κίνημα θα συνεχίσει να υπάρχει τα επόμενα χρόνια. Η επιτάχυνση του ρυθμού και η αυξανόμενη έκταση της αλλαγής του κλίματος θα προσελκύσει την προσοχή του κοινού και θα δημιουργήσει προσδοκίες για το μετριασμό της. Η εντατικοποίηση των ακραίων καιρικών φαινομένων, λόγω της αύξησης της παγκόσμιας μέσης θερμοκρασίας, θα επαναφέρει στα ΜΜΕ τον προβληματισμό για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, με αποτέλεσμα να ενδιαφερθεί ένα ευρύτερο κοινό για το ζήτημα. Εάν μάλιστα επαληθευτούν τα απαισιόδοξα σενάρια του IPCC και των κλιματικών επιστημόνων, τότε είναι πιθανό να αυξηθεί και η απογοήτευση ενός μεγαλύτερου μέρους των κοινωνιών για την αδυναμία προόδου στις Διασκέψεις για το Κλίμα και να αναζητήσει μορφές δράσης.

Προς το παρόν όμως, οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης συνεχίζουν να μονοπωλούν τα ΜΜΕ διεθνώς και η ευαισθητοποίηση για τα ζητήματα της κλιματικής αλλαγής βρίσκεται σε κάθετη πτώση παγκοσμίως. Οι δημοσιογραφικές ανταποκρίσεις από τις Διασκέψεις των Ηνωμένων Εθνών έχουν μειωθεί τα τελευταία χρόνια και οι στόχοι του

μετριασμού και της προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή απέχουν από το να καθορίζουν το προγραμματικό πλαίσιο των κυβερνήσεων, ειδικά στις ανεπτυγμένες χώρες. Ωστόσο, η 21η σύνοδος των συμβαλλόμενων μερών στο Παρίσι το 2015 ενδέχεται να επανεκκινήσει το ενδιαφέρον των κοινωνικών κινήματων για τις διεθνείς διαπραγματεύσεις. Η Διάσκεψη αυτή αναμένεται να επικυρώσει τους όρους για μια νέα συμφωνία για το κλίμα που θα ισχύει από το 2020 και έπειτα, με τη λήξη δηλαδή της ισχύος του Πρωτοκόλλου του Κιότο. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τη διοργάνωση της συνόδου σε ευρωπαϊκό έδαφος, όπου έχουν την έδρα τους πολλές περιβαλλοντικές οργανώσεις και ριζοσπαστικές ομάδες, θα κινητοποιήσει πλήθος ακτιβιστών, οι οποίοι ήδη σχεδιάζουν διαμαρτυρικές δράσεις – για παράδειγμα, η Attac διοργάνωσε ένα ευρωπαϊκό σεμινάριο προετοιμασίας για τα κοινωνικά κινήματα με στόχο τη συμμετοχή τους στο COP21 στο Παρίσι.²³⁷

Παράλληλα, μια άλλη πρόβλεψη που μπορεί να γίνει είναι πως η αλλαγή της στρατηγικής του κλιματικού κινήματος και ο προσανατολισμός των ομάδων σε δράσεις πολιτικής ανυπακοής σε τοπικό επίπεδο μπορεί να σημάνει την αύξηση των μελών τους. Με δεδομένο πως οι εξορύξεις πετρελαίου συμβαίνουν σε όλο και πιο βαθύτερες και επικίνδυνες περιοχές (π.χ. Αρκτική, κόλπος του Μεξικού και Μεσόγειος) ή με όλο και πιο ενεργοβόρους μεθόδους (πετρελαϊκή άμμος και σχιστολιθικό αέριο), οι αντιδράσεις μέρους της κοινωνίας των πολιτών στα έργα αυτά θα συνεχίσουν να αυξάνονται. Τα τοπικά ή εθνικά κοινωνικά κινήματα που σχεδιάζουν δράσεις ενάντια σε έργα που επηρεάζουν τα τοπικά οικοσυστήματα, ενδέχεται να αναζητήσουν και να ενταχθούν στα ριζοσπαστικά κλιματικά δίκτυα, που έχουν ήδη δημιουργήσει δομές επικοινωνίες μεταξύ των ομάδων και που έχουν ως στόχο δράσης την ακύρωση των σχεδίων εξόρυξης και καύσης άνθρακα ανά τον κόσμο.

Ο ρόλος και η επιρροή του κλιματικού κινήματος στις διεθνείς διαπραγματεύσεις μπορεί να μην αποτιμάται θετικά από όλους τους φορείς της παγκόσμιας κοινωνίας των πολιτών. Η ύπαρξη όμως μιας συμπαγούς ομάδας ακτιβιστών που πιέζουν για δεσμευτικές λύσεις αδιαμφισβήτητα συμβάλλει στην κινητοποίηση των πολιτών για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Η διεθνική δικτύωση και η ανταλλαγή εμπειριών μεταξύ των δικτύων κλιματικών ομάδων και τοπικών κινήματων έχει τις προοπτικές να αυξήσει κατακόρυφα το ενδιαφέρον για τη διεθνή κλιματική πολιτική. Το μόνο σίγουρο είναι πως το κλιματικό κίνημα θα συνεχίσει να αποτελεί μελλοντικά αντικείμενο έρευνας τόσο από επιστημονική, όσο και από πολιτική και κοινωνική σκοπιά.

²³⁷ Βλ. European Summer University for social movements, <http://www.esu2014.org/en/towards-paris-2014/article/european-summer-university-for>, τελ. πρόσβαση 17/08/2014

Βιβλιογραφία

Βιβλία:

Αγγλόφωνα

Angus I., The Global Fight for Climate Justice: Anticapitalist Responses to Global Warming and Environmental Destruction, Fernwood Publishing, Canada 2010

Bellamy Foster J., Clark B. and York R., The Ecological Rift: Capitalism's war on the earth, Monthly Review Press, 2010

Berners-Lee M. And Clark D., The Burning Question: We can't burn half the world's oil, coal and gas. So how do we quit?, Profile Books, London, 2013

Bond P., Politics of Climate Justice: Paralysis Above, Movement Below, University of KwaZulu-Natal Press, 2012

Della Porta D. and Diani M., Social Movements, An Introduction, ed. Blackwell Publishing, 2006

Della Porta D. and Tarrow S., Transnational Protest & Global Activism, Rowman & Littlefield Publishers, Inc, USA, 2005

Dietz M. & Garrelts H., Routledge Handbook of the Climate Change Movement, Routledge, 2014

Eschle C. and Maignashca B., Critical Theories, International Relations and "the Anti-Globalisation Movement": The Politics of Global Resistance, Routledge, London, 2005

Faure M., Gupta J. and Nentjes A., Climate Change and the Kyoto Protocol: The role of the Institutions and Instruments to Control Global Change, Edward Elgar Publishing Limited, Great Britain, 2003

Forsyth T., Critical Political Ecology: The politics of environmental science, Routledge, London, 2003

Freeman J. and Johnson V., Waves of Protest: Social Movements Since the Sixties, Rowman & Littlefield Publishers Inc, USA, 1999

Giddens A., The Politics of Climate Change, Second Edition, Polity Press, 2011

Harvey D., Justice, Nature & the Geography of Difference, Blackwell Publishing Ltd, 1996

Hulme M., Why we disagree about climate change: Understanding Controversy, Inaction and Opportunity, Cambridge University Press, 2009

Giugni M. et al, How Social Movements Matter, University of Minnesota Press, 1999

Lipietz A., Green hopes: The Future of Political Ecology, Polity Press, Cambridge, 1995

Newell P and Paterson M., *Climate Capitalism: Global Warming and the Transformation of the Global Economy*, Cambridge University Press, 2010

Roberts J.T. and Parks B., *A climate of injustice: Global inequality, North – South Politics and Climate Policy*, MIT Press, USA 2007

Parr A., *The wrath of capital: Neoliberalism and Climate Change Politics*, Columbia University Press, 2013

Peet R., Robbins P. and Watts M, *Global Political Ecology*, Routledge, 2011

Peet R. and Watts M., *Liberation Ecologies: Environment, Development, Social Movements*, Routledge, London, 2004

Ελληνικά

Αλεξανδρόπουλος Σ., *Θεωρίες για τη συλλογική δράση και τα κοινωνικά κινήματα*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 2001

Γκίντενς Α., *Η πολιτική των κλιματικών αλλαγών*, Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα 2009

Della Porta D. and Diani M., *Κοινωνικά Κινήματα Μια εισαγωγή*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, Οκτώβριος 2010

Κούση Μ. και Tilly C., *Οικονομικές και Πολιτικές Συγκρούσεις σε συγκριτική προοπτική*, Εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2008

Tilly C., *Κοινωνικά Κινήματα 1768-2004*, Εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα 2007

Τοκάρ Β., *Κλιματική Δικαιοσύνη: Προοπτικές για την κλιματική κρίση και την κοινωνική αλλαγή*, ANTIΓΟΝΗ Κέντρο Πληροφόρησης, Θεσσαλονίκη, 2013

Άρθρα:

Barrett S., *Climate change negotiations reconsidered*, Briefing Paper for Policy Network, London, 2008, avail. at http://www.policy-network.net/publications_detail.aspx?ID=2186

Bond P., *Maintaining Momentum after Copenhagen's Collapse: Seal the Deal or “Seattle” the Deal?*, *Capitalism Nature Socialism*, 2010, 21:1, 14-27

Bullard N. and Müller T., *Beyond the ‘Green Economy’: System change, not climate change?*, *Development*, 2012, 55(1), 54–62, avail at www.palgrave-journals.com/development/journal/v55/n1/full/dev2011100a.html

Dimitrov R. S., *Inside Copenhagen: The State of Climate Governance*, *Global Environmental Politics*, Volume 10, Number 2, May 2010, pp. 18-24

Fisher D.R., *COP-15 in Copenhagen: How the merging of movements left civil society out in the cold*, *Global Environmental Politics*, Volume 10, Number 2, May 2010, pp. 11-17

McGregor I. M., Disenfranchisement of Countries and Civil Society at COP-15 in Copenhagen, Global Environmental Politics, Volume 11, Number 1, February 2011, pp. 1-7

Müller B., Copenhagen 2009 Failure or final wake-up call for our leaders, Oxford Institute for Energy Studies, EV 49, February 2010, i, avail. at <http://www.oxfordclimatepolicy.org/publications/documents/EV49.pdf>

Okereke C. and Bulkeley H., Conceptualizing climate change governance beyond the international regime: a review of four theoretical approaches, Tyndall Centre for Climate Change Research, Working Paper 112, October 2007, avail at <http://www.tyndall.ac.uk/sites/default/files/wp112.pdf>

Olsen K.H., The clean development mechanism's contribution to sustainable development: a review of the literature, Climate Change 84(I), 59-73, 2007

Rajamani L., III. The making and unmaking of the Copenhagen Accord, International and Comparative Law Quarterly, Volume 59, Issue 03, July 2010, pp 824 - 843

Schlosberg D., Reconceiving Environmental Justice: Global Movements and Political Theories, Environmental Politics, Vol.13, No.3, Autumn 2004, pp.517 – 540

Εκθέσεις/ Επίσημα Κείμενα:

Human Development Report 2007/2008, "Fighting climate change: Human solidarity in a divided world", avail at http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/268/hdr_20072008_en_complete.pdf

IPCC Fourth Assessment Report (AR4), διαθέσιμο στο http://www.ipcc.ch/publications_and_data/publications_ipcc_fourth_assessment_report_synthesis_report.htm

IPCC Fifth Assessment Report (AR5), διαθέσιμο στο <http://www.ipcc.ch/index.htm>
Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future, avail at <http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm>

Rio Declaration on Environment and Development, avail at <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?documentid=78&articleid=1163>

Stern Review, The economics of climate change, avail at http://www.wwf.se/source.php/1169158/Stern%20Summary_of_Conclusions.pdf

The Future We Want, United Nations Conference on Sustainable Development, avail at <http://www.uncsd2012.org/thefuturewewant.html>

UNFCCC, An Introduction to the Kyoto Protocol Compliance Mechanism, avail at http://unfccc.int/kyoto_protocol/compliance/items/3024.php

UNFCCC Article 2, avail at http://unfccc.int/essential_background/convention/background/items/1353.php

UNFCCC, Bali Action Plan, avail at
http://unfccc.int/files/meetings/cop_13/application/pdf/cop_bali_action.pdf

UNFCCC Copenhagen Accord, avail at
http://unfccc.int/meetings/copenhagen_dec_2009/items/5262.php

Ιστοσελίδες:

<http://alba-tcp.org/en>

<http://alba-tcp.org/en/contenido/special-declaration-climate-change-alba-tcp-vii-summit-towards-xv-copenhagen-conference>

<https://www.attac.org>

<http://www.actforclimatejustice.org/tools-resources/other-sources/rising-tide-publications/booklet-the-climate-movement-is-dead>

<http://www.actforclimatejustice.org/tools-resources/other-sources/rising-tide-publications/false-solutions-guide>

www.carbontradewatch.org/archive/new-indigenous-peoples-guide-false-solutions-to-climate-change.html

<http://www.climatenetwork.org>

<http://www.climatenetwork.org/publication/cans-fair-ambitious-binding-essentials-successful-climate-deal>

<http://climatespace2013.wordpress.com/2013/04/22/to-reclaim-our-future-we-must-change-the-present-our-proposal-for-changing-the-system-and-not-the-climate>

<http://www.climate-justice-action.org>

<http://www.climate-justice-now.org>

<http://www.climate-justice-now.org/bolivia-decries-adoption-of-copenhagen-accord-ii-without-consensus>

<http://www.climate-justice-now.org/cjn-poznan-statement-signatures>

<http://www.climate-justice-now.org/la-via-campesina-declaration-in-cancun>

<http://www.climate-justice-now.org/mass-nonviolent-protest-by-north-south-climate-justice-alliances-at-cop-15-marks-defining-moment-for-emerging-global-climate-justice-movement>

<http://www.climate-justice-now.org/south-south-summit-on-climate-justice-and-finance>

<http://cmpcc.files.wordpress.com/2010/04/programa-cmpcc-final.pdf>

<http://cochabamba2010.typepad.com/blog/2010/05/mesa-18-declaration-english-spanish.html>

http://www.copenhagendiagnosis.com/executive_summary.html

<https://cop17insouthafrica.wordpress.com/2011/11/26/vulnerable-countries-consider-occupying-cop17-talks>

<http://www.corpwatch.org/article.php?id=1048>

http://declaration.klimaforum.org/files/declaration_english_screen.pdf

<http://www.durbanclimatejustice.org/durban-declaration/english.html>

http://dysophia.files.wordpress.com/2010/01/cca_reader.pdf

<https://www.ecologistasenaccion.org>

http://www.ekke.gr/estia/gr_pages/F_synerg/tech-fixes.pdf

<http://www.ens-newswire.com/ens/dec2009/2009-12-16-01.asp>

<http://www.ephemerajournal.org/contribution/durban's-conference-polluters-market-failure-and-critic-failure>

<http://www.esu2014.org/en/towards-paris-2014/article/european-summer-university-for>

<http://www.foeeurope.org>

<http://www.foodandwaterwatch.org/blogs/over-1000-arrested-while-protesting-the-keystone-xl-pipeline>

<http://www.g8.co.uk>

<http://www.gendercc.net>

<http://www.globalclimatecampaign.org/index.php?cmd=Main.ShowCountry&id=2&language=en>

<http://globalforestcoalition.org>

<http://www.globaljusticemovement.org>

<http://www.greenpeace.org.uk/blog/climate/kingsnorth-trial-breaking-news-verdict-20080910>

<http://www.iicat.org/wp-content/uploads/2011/10/“Climate-Justice-Movements-A-Work-in-Progress”-2011.pdf>

<http://www.inesc.org.br/noticias-es/2008/noviembre/carta-abierta-del-presidente-boliviano-evo-morales>

<http://www.iwgia.org/human-rights/un-mechanisms-and-processes/un-framework-convention-on-climate-change-unfccc>

<http://www.klimabuendnis.org>

<http://klimaforum.org>

www.movimientos.org/show_text.php3?key=13501

<http://no-redd.com>

<http://occupycop17.org>

<http://www.planestupid.com>

<http://pwccc.wordpress.com/support>

<http://pwccc.wordpress.com/2010/12/02/which-way-for-cancun-from-the-copenhagen-discord-to-the-cochabamba-accord>

<http://www.rebellion.org/noticia.php?id=76883>

<http://rio20.net/en/on-the-road-to-rio20>

<http://rio20.net/en/propuestas>

<http://rio20.net/en/propuestas/final-declaration-of-the-people%E2%80%99s-summit-in-rio-20>

<http://rio20.net/en/propuestas/reclaiming-multilateralism-for-people-rights-and-sustainable-development>

<http://risingtide.org.uk>

<http://risingtidenorthamerica.org/2010/02/the-climate-movement-is-dead-long-live-the-climate-movement>

<http://www.rtna.live2.radicaldesigns.org/features/direct-action>

<http://www.scotland.gov.uk/Topics/Environment/climatechange/climatejusticefund>

http://spaceformovement.files.wordpress.com/2010/08/space_for_movement2.pdf

<http://www.stopheathrowexpansion.co.uk>

<http://www.stopthefrackattack.org>

<http://tarsandsaction.org>

<http://tcktcktck.org/about>

<http://www.theclimatecoalition.org/about-us>

<http://www.theguardian.com/environment/interactive/2012/jun/08/rio-20-earth-summit-un-draft-text>

<http://www.theguardian.com/environment/2009/dec/16/evo-morales-hugo-chavez>

<http://www.tni.org/briefing/myth-busting-eus-emissions-trading-system>

<http://turbulence.org.uk/turbulence-5/green-new-deal>

<http://turbulence.org.uk/turbulence-5/life-in-limbo>

<http://www.tyndall.ac.uk/communication/news-archive/2010/kevin-andersons-response-cancun>

<http://viacampesina.org/en>

<http://www.viacampesina.org/en/index.php/actions-and-events-mainmenu-26/-climate-change-and-agrofuels-mainmenu-75/1248-the-people-of-the-world-confront-the-advance-of-capitalism-rio-20-and-beyond>

<http://viacampesina.org/en/index.php/thousands-of-cancun-for-climate-justice/945-list-of-events-organized-for-thousand-of-cancuns-around-the-world25>

http://www.un.org/ga/64/generaldebate/pdf/BO_en.pdf

<http://www.uncsd2012.org/about>

<http://www.uncsd2012.org/index.php?page=view&type=510&nr=454&menu=115>

<http://www.unep.org/documents.multilingual/default.asp?DocumentID=548&ArticleID=5957&l=en>

http://unfccc.int/files/essential_background/background_publications_htmlpdf/application/pdf/conveng.pdf

http://unfccc.int/key_steps/durban_outcomes/items/6825.php

<http://unfccc.int/resource/docs/2010/awg13/eng/misc05.pdf>

<http://www.wdm.org.uk/climate-justice/end-game-durban-how-developed-countries-bullied-and-bribed-try-kill-kyoto#sthash.TMVsqyc2.dpuf>

<http://wrm.org.uy>

[http://www.wrm.org.uy/oldsite/actors/CCC/Bali/Indigenous_Peoples_Statement_COP13.h
tml](http://www.wrm.org.uy/oldsite/actors/CCC/Bali/Indigenous_Peoples_Statement_COP13.html)

<http://350.org>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

I. People's Agreement, World People's Conference on Climate Change and the Rights of Mother Earth

Today, our Mother Earth is wounded and the future of humanity is in danger.

If global warming increases by more than 2 degrees Celsius, a situation that the "Copenhagen Accord" could lead to, there is a 50% probability that the damages caused to our Mother Earth will be completely irreversible. Between 20% and 30% of species would be in danger of disappearing. Large extensions of forest would be affected, droughts and floods would affect different regions of the planet, deserts would expand, and the melting of the polar ice caps and the glaciers in the Andes and Himalayas would worsen. Many island states would disappear, and Africa would suffer an increase in temperature of more than 3 degrees Celsius. Likewise, the production of food would diminish in the world, causing catastrophic impact on the survival of inhabitants from vast regions in the planet, and the number of people in the world suffering from hunger would increase dramatically, a figure that already exceeds 1.02 billion people. The corporations and governments of the so-called "developed" countries, in complicity with a segment of the scientific community, have led us to discuss climate change as a problem limited to the rise in temperature without questioning the cause, which is the capitalist system.

We confront the terminal crisis of a civilizing model that is patriarchal and based on the submission and destruction of human beings and nature that accelerated since the industrial revolution.

The capitalist system has imposed on us a logic of competition, progress and limitless growth. This regime of production and consumption seeks profit without limits, separating human beings from nature and imposing a logic of domination upon nature, transforming everything into commodities: water, earth, the human genome, ancestral cultures, biodiversity, justice, ethics, the rights of peoples, and life itself.

Under capitalism, Mother Earth is converted into a source of raw materials, and human beings into consumers and a means of production, into people that are seen as valuable only for what they own, and not for what they are.

Capitalism requires a powerful military industry for its processes of accumulation and imposition of control over territories and natural resources, suppressing the resistance of the peoples. It is an imperialist system of colonization of the planet.

Humanity confronts a great dilemma: to continue on the path of capitalism, depredation, and death, or to choose the path of harmony with nature and respect for life.

It is imperative that we forge a new system that restores harmony with nature and among human beings. And in order for there to be balance with nature, there must first be equity among human beings. We propose to the peoples of the world the recovery, revalorization, and strengthening of the knowledge, wisdom, and ancestral practices of Indigenous Peoples, which are affirmed in the thought and practices of “Living Well,” recognizing Mother Earth as a living being with which we have an indivisible, interdependent, complementary and spiritual relationship. To face climate change, we must recognize Mother Earth as the source of life and forge a new system based on the principles of:

- harmony and balance among all and with all things;
- complementarity, solidarity, and equality;
- collective well-being and the satisfaction of the basic necessities of all;
- people in harmony with nature;
- recognition of human beings for what they are, not what they own;
- elimination of all forms of colonialism, imperialism and interventionism;
- peace among the peoples and with Mother Earth;

The model we support is not a model of limitless and destructive development. All countries need to produce the goods and services necessary to satisfy the fundamental needs of their populations, but by no means can they continue to follow the path of development that has led the richest countries to have an ecological footprint five times bigger than what the planet is able to support. Currently, the regenerative capacity of the planet has been already exceeded by more than 30 percent. If this pace of over-exploitation of our Mother Earth continues, we will need two planets by the year 2030. In an interdependent system in which human beings are only one component, it is not possible to recognize rights only to the human part without provoking an imbalance in the system as a whole. To guarantee human rights and to restore harmony with nature, it is necessary to effectively recognize and apply the rights of Mother Earth. For this purpose, we propose the attached project for the Universal Declaration on the Rights of Mother Earth, in which it's recorded that:

- The right to live and to exist;
- The right to be respected;

- The right to regenerate its bio-capacity and to continue its vital cycles and processes free of human alteration;
- The right to maintain their identity and integrity as differentiated beings, self-regulated and interrelated;
- The right to water as the source of life;
- The right to clean air;
- The right to comprehensive health;
- The right to be free of contamination and pollution, free of toxic and radioactive waste;
- The right to be free of alterations or modifications of its genetic structure in a manner that threatens its integrity or vital and healthy functioning;
- The right to prompt and full restoration for violations to the rights acknowledged in this Declaration caused by human activities.

The “shared vision” seeks to stabilize the concentrations of greenhouse gases to make effective the Article 2 of the United Nations Framework Convention on Climate Change, which states that “the stabilization of greenhouse gases concentrations in the atmosphere to a level that prevents dangerous anthropogenic interferences for the climate system.” Our vision is based on the principle of historical common but differentiated responsibilities, to demand the developed countries to commit with quantifiable goals of emission reduction that will allow to return the concentrations of greenhouse gases to 300 ppm, therefore the increase in the average world temperature to a maximum of one degree Celsius.

Emphasizing the need for urgent action to achieve this vision and with the support of peoples, movements and countries, developed countries should commit to ambitious targets for reducing emissions that permit the achievement of short-term objectives, while maintaining our vision in favor of balance in the Earth’s climate system, in agreement with the ultimate objective of the Convention.

The “shared vision for long-term cooperative action” in climate change negotiations should not be reduced to defining the limit on temperature increases and the concentration of greenhouse gases in the atmosphere, but must also incorporate in a balanced and integral manner measures regarding capacity building, production and consumption patterns, and other essential factors such as the acknowledging of the Rights of Mother Earth to establish harmony with nature.

Developed countries, as the main cause of climate change, in assuming their historical responsibility, must recognize and honor their climate debt in all of its dimensions as the basis for a just, effective, and scientific solution to climate change. In this context, we demand that developed countries:

- Restore to developing countries the atmospheric space that is occupied by their greenhouse gas emissions. This implies the decolonization of the atmosphere through the reduction and absorption of their emissions;
- Assume the costs and technology transfer needs of developing countries arising from the loss of development opportunities due to living in a restricted atmospheric space;
- Assume responsibility for the hundreds of millions of people that will be forced to migrate due to the climate change caused by these countries, and eliminate their restrictive immigration policies, offering migrants a decent life with full human rights guarantees in their countries;
- Assume adaptation debt related to the impacts of climate change on developing countries by providing the means to prevent, minimize, and deal with damages arising from their excessive emissions;
- Honor these debts as part of a broader debt to Mother Earth by adopting and implementing the United Nations Universal Declaration on the Rights of Mother Earth.

The focus must not be only on financial compensation, but also on restorative justice, understood as the restitution of integrity to our Mother Earth and all its beings.

We deplore attempts by countries to annul the Kyoto Protocol, which is the sole legally binding instrument specific to the reduction of greenhouse gas emissions by developed countries.

We inform the world that, despite their obligation to reduce emissions, developed countries have increased their emissions by 11.2% in the period from 1990 to 2007.

During that same period, due to unbridled consumption, the United States of America has increased its greenhouse gas emissions by 16.8%, reaching an average of 20 to 23 tons of CO₂ per-person. This represents 9 times more than that of the average inhabitant of the “Third World,” and 20 times more than that of the average inhabitant of Sub-Saharan Africa.

We categorically reject the illegitimate “Copenhagen Accord” that allows developed countries to offer insufficient reductions in greenhouse gases based in voluntary and individual commitments, violating the environmental integrity of Mother Earth and leading us toward an increase in global temperatures of around 4°C.

The next Conference on Climate Change to be held at the end of 2010 in Mexico should approve an amendment to the Kyoto Protocol for the second commitment period from 2013 to 2017 under which developed countries must agree to significant domestic emissions reductions of at least 50% based on 1990 levels, excluding carbon markets or other offset mechanisms that mask the failure of actual reductions in greenhouse gas emissions.

We require first of all the establishment of a goal for the group of developed countries to achieve the assignment of individual commitments for each developed country under the framework of complementary efforts among each one, maintaining in this way Kyoto Protocol as the route to emissions reductions.

The United States, as the only Annex 1 country on Earth that did not ratify the Kyoto Protocol, has a significant responsibility toward all peoples of the world to ratify this document and commit itself to respecting and complying with emissions reduction targets on a scale appropriate to the total size of its economy.

We the peoples have the equal right to be protected from the adverse effects of climate change and reject the notion of adaptation to climate change as understood as a resignation to impacts provoked by the historical emissions of developed countries, which themselves must adapt their modes of life and consumption in the face of this global emergency. We see it as imperative to confront the adverse effects of climate change, and consider adaptation to be a process rather than an imposition, as well as a tool that can serve to help offset those effects, demonstrating that it is possible to achieve harmony with nature under a different model for living.

It is necessary to construct an Adaptation Fund exclusively for addressing climate change as part of a financial mechanism that is managed in a sovereign, transparent, and equitable manner for all States. This Fund should assess the impacts and costs of climate change in developing countries and needs deriving from these impacts, and monitor support on the part of developed countries. It should also include a mechanism for compensation for current and future damages, loss of opportunities due to extreme and gradual climactic events, and additional costs that could present themselves if our planet surpasses ecological thresholds, such as those impacts that present obstacles to "Living Well."

The "Copenhagen Accord" imposed on developing countries by a few States, beyond simply offering insufficient resources, attempts as well to divide and create confrontation between peoples and to extort developing countries by placing conditions on access to adaptation and mitigation resources. We also assert as unacceptable the attempt in

processes of international negotiation to classify developing countries for their vulnerability to climate change, generating disputes, inequalities and segregation among them.

The immense challenge humanity faces of stopping global warming and cooling the planet can only be achieved through a profound shift in agricultural practices toward the sustainable model of production used by indigenous and rural farming peoples, as well as other ancestral models and practices that contribute to solving the problem of agriculture and food sovereignty. This is understood as the right of peoples to control their own seeds, lands, water, and food production, thereby guaranteeing, through forms of production that are in harmony with Mother Earth and appropriate to local cultural contexts, access to sufficient, varied and nutritious foods in complementarity with Mother Earth and deepening the autonomous (participatory, communal and shared) production of every nation and people.

Climate change is now producing profound impacts on agriculture and the ways of life of indigenous peoples and farmers throughout the world, and these impacts will worsen in the future.

Agribusiness, through its social, economic, and cultural model of global capitalist production and its logic of producing food for the market and not to fulfill the right to proper nutrition, is one of the principal causes of climate change. Its technological, commercial, and political approach only serves to deepen the climate change crisis and increase hunger in the world. For this reason, we reject Free Trade Agreements and Association Agreements and all forms of the application of Intellectual Property Rights to life, current technological packages (agrochemicals, genetic modification) and those that offer false solutions (biofuels, geo-engineering, nanotechnology, etc.) that only exacerbate the current crisis.

We similarly denounce the way in which the capitalist model imposes mega-infrastructure projects and invades territories with extractive projects, water privatization, and militarized territories, expelling indigenous peoples from their lands, inhibiting food sovereignty and deepening socio-environmental crisis.

We demand recognition of the right of all peoples, living beings, and Mother Earth to have access to water, and we support the proposal of the Government of Bolivia to recognize water as a Fundamental Human Right.

The definition of forests used in the negotiations of the United Nations Framework Convention on Climate Change, which includes plantations, is unacceptable. Monoculture plantations are not forests. Therefore, we require a definition for negotiation purposes that recognizes the native forests, jungles and the diverse ecosystems on Earth.

The United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples must be fully recognized, implemented and integrated in climate change negotiations. The best strategy and action to avoid deforestation and degradation and protect native forests and jungles is to recognize and guarantee collective rights to lands and territories, especially considering that most of the forests are located within the territories of indigenous peoples and nations and other traditional communities.

We condemn market mechanisms such as REDD (Reducing Emissions from Deforestation and Forest Degradation) and its versions + and + +, which are violating the sovereignty of peoples and their right to prior free and informed consent as well as the sovereignty of national States, the customs of Peoples, and the Rights of Nature.

Polluting countries have an obligation to carry out direct transfers of the economic and technological resources needed to pay for the restoration and maintenance of forests in favor of the peoples and indigenous ancestral organic structures. Compensation must be direct and in addition to the sources of funding promised by developed countries outside of the carbon market, and never serve as carbon offsets. We demand that countries stop actions on local forests based on market mechanisms and propose non-existent and conditional results. We call on governments to create a global program to restore native forests and jungles, managed and administered by the peoples, implementing forest seeds, fruit trees, and native flora. Governments should eliminate forest concessions and support the conservation of petroleum deposits in the ground and urgently stop the exploitation of hydrocarbons in forestlands.

We call upon States to recognize, respect and guarantee the effective implementation of international human rights standards and the rights of indigenous peoples, including the United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples under ILO Convention 169, among other relevant instruments in the negotiations, policies and measures used to meet the challenges posed by climate change. In particular, we call upon States to give legal recognition to claims over territories, lands and natural resources to enable and strengthen our traditional ways of life and contribute effectively to solving climate change.

We demand the full and effective implementation of the right to consultation, participation and prior, free and informed consent of indigenous peoples in all negotiation processes, and in the design and implementation of measures related to climate change.

Environmental degradation and climate change are currently reaching critical levels, and one of the main consequences of this is domestic and international migration. According to projections, there were already about 25 million climate migrants by 1995. Current estimates are around 50 million, and projections suggest that between 200 million and 1 billion people will become displaced by situations resulting from climate change by the year 2050.

Developed countries should assume responsibility for climate migrants, welcoming them into their territories and recognizing their fundamental rights through the signing of international conventions that provide for the definition of climate migrant and require all States to abide by determinations.

Establish an International Tribunal of Conscience to denounce, make visible, document, judge and punish violations of the rights of migrants, refugees and displaced persons within countries of origin, transit and destination, clearly identifying the responsibilities of States, companies and other agents.

Current funding directed toward developing countries for climate change and the proposal of the Copenhagen Accord is insignificant. In addition to Official Development Assistance and public sources, developed countries must commit to a new annual funding of at least 6% of GDP to tackle climate change in developing countries. This is viable considering that a similar amount is spent on national defense, and that 5 times more have been put forth to rescue failing banks and speculators, which raises serious questions about global priorities and political will. This funding should be direct and free of conditions, and should not interfere with the national sovereignty or self-determination of the most affected communities and groups.

In view of the inefficiency of the current mechanism, a new funding mechanism should be established at the 2010 Climate Change Conference in Mexico, functioning under the authority of the Conference of the Parties (COP) under the United Nations Framework Convention on Climate Change and held accountable to it, with significant representation of developing countries, to ensure compliance with the funding commitments of Annex 1 countries.

It has been stated that developed countries significantly increased their emissions in the period from 1990 to 2007, despite having stated that the reduction would be substantially supported by market mechanisms.

The carbon market has become a lucrative business, commodifying our Mother Earth. It is therefore not an alternative for tackle climate change, as it loots and ravages the land, water, and even life itself.

The recent financial crisis has demonstrated that the market is incapable of regulating the financial system, which is fragile and uncertain due to speculation and the emergence of intermediary brokers. Therefore, it would be totally irresponsible to leave in their hands the care and protection of human existence and of our Mother Earth.

We consider inadmissible that current negotiations propose the creation of new mechanisms that extend and promote the carbon market, for existing mechanisms have not resolved the problem of climate change nor led to real and direct actions to reduce greenhouse gases. It is necessary to demand fulfillment of the commitments assumed by developed countries under the United Nations Framework Convention on Climate Change regarding development and technology transfer, and to reject the “technology showcase” proposed by developed countries that only markets technology. It is essential to establish guidelines in order to create a multilateral and multidisciplinary mechanism for participatory control, management, and evaluation of the exchange of technologies. These technologies must be useful, clean and socially sound. Likewise, it is fundamental to establish a fund for the financing and inventory of technologies that are appropriate and free of intellectual property rights. Patents, in particular, should move from the hands of private monopolies to the public domain in order to promote accessibility and low costs.

Knowledge is universal, and should for no reason be the object of private property or private use, nor should its application in the form of technology. Developed countries have a responsibility to share their technology with developing countries, to build research centers in developing countries for the creation of technologies and innovations, and defend and promote their development and application for “living well.” The world must recover and re-learn ancestral principles and approaches from native peoples to stop the destruction of the planet, as well as promote ancestral practices, knowledge and spirituality to recuperate the capacity for “living well” in harmony with Mother Earth.

Considering the lack of political will on the part of developed countries to effectively comply with commitments and obligations assumed under the United Nations Framework Convention on Climate Change and the Kyoto Protocol, and given the lack of a legal international organism to guard against and sanction climate and environmental crimes that violate the Rights of Mother Earth and humanity, we demand the creation of an International Climate and Environmental Justice Tribunal that has the legal capacity to

prevent, judge and penalize States, industries and people that by commission or omission contaminate and provoke climate change.

Supporting States that present claims at the International Climate and Environmental Justice Tribunal against developed countries that fail to comply with commitments under the United Nations Framework Convention on Climate Change and the Kyoto Protocol including commitments to reduce greenhouse gases.

We urge peoples to propose and promote deep reform within the United Nations, so that all member States comply with the decisions of the International Climate and Environmental Justice Tribunal.

The future of humanity is in danger, and we cannot allow a group of leaders from developed countries to decide for all countries as they tried unsuccessfully to do at the Conference of the Parties in Copenhagen. This decision concerns us all. Thus, it is essential to carry out a global referendum or popular consultation on climate change in which all are consulted regarding the following issues; the level of emission reductions on the part of developed countries and transnational corporations, financing to be offered by developed countries, the creation of an International Climate Justice Tribunal, the need for a Universal Declaration of the Rights of Mother Earth, and the need to change the current capitalist system. The process of a global referendum or popular consultation will depend on process of preparation that ensures the successful development of the same.

In order to coordinate our international action and implement the results of this "Accord of the Peoples," we call for the building of a Global People's Movement for Mother Earth, which should be based on the principles of complementarity and respect for the diversity of origin and visions among its members, constituting a broad and democratic space for coordination and joint worldwide actions.

To this end, we adopt the attached global plan of action so that in Mexico, the developed countries listed in Annex 1 respect the existing legal framework and reduce their greenhouse gases emissions by 50%, and that the different proposals contained in this Agreement are adopted.

Finally, we agree to undertake a Second World People's Conference on Climate Change and the Rights of Mother Earth in 2011 as part of this process of building the Global People's Movement for Mother Earth and reacting to the outcomes of the Climate Change Conference to be held at the end of this year in Cancun, Mexico.

April 22nd, 2012 - Cochabamba, Bolivia

II. Cancun Declaration

We, peoples' organizations from throughout the global South, representing a diversity of networks in Africa, Asia, the Pacific, Latin America, and the Caribbean, convened in Cancun, Mexico, for the South-South Summit on Climate Justice and Finance, simultaneous to the 16th meeting of the Conference of Parties to the UNFCCC (COP-16). From November 26th to December 4th, we met in plenary sessions, workshops, group discussions, and common actions that strengthened our unity and deepened our shared vision towards the attainment of climate justice.

Our movements are composed of women and men, farmers and rural communities, fisher folk and coastal communities, indigenous peoples, formal and informal workers, climate migrants, youth, and urban poor, among others: sectors and grassroots communities who are among the marginalized and most vulnerable due to climate change.

Through our sharing of experience and analysis, we have seen that the current crisis is not just about global warming or the science surrounding it; it is also an economic and social crisis, a political crisis, a food and energy crisis, and an ecological crisis. In sum, a systemic crisis that the peoples of the South, more than anyone else, fully understand is about our lives and futures. It is about our food, health, lands, seeds, rights, and livelihoods. It is about further discrimination and violence against women, in particular, forced migrations, loss of sovereignty over natural resources, the impossibility to continue existing as original communities living in harmony with nature. Above all, it is about justice: climate justice, ecological justice, economic justice, gender justice, historical justice.

Underlying our debates and conclusions is the shared belief that the dominant approaches in the official climate change negotiations are not considering either the urgency of the matter, nor its causes and the overarching reach of its implications. While they are caught up in their endless negotiations, we are worrying about our very survival and that of the planet. We are particularly troubled that this Northern-controlled, capitalist process will only result in the justification and continuation of their failed "development" paradigms and the emergence of more market-based mechanisms that aim not to solve the problem of global warming but rather to profit from it.

A systemic crisis will only be solved by a systemic approach. It is thus necessary to bring about a fundamental systemic change with real urgency. Neither market-based mechanisms nor their technological fixes can be trusted to deal with these crises because

they prioritize profit before the planet and its people. Hence, we strongly reject all false solutions!

At the COP 16 negotiations, the so-called REDD mechanisms have turned into one of the most hotly debated issues because of the profit opportunities for the large transnational corporations and financial interests involved. Like CDM and all carbon credit offset mechanisms, REDD, and its variants, does not tackle the real causes of climate change, which are the capitalist mode of production, accumulation, and consumption, based on the aggressive extraction of fossil fuels and other natural resources. Moreover, REDD presents a menace to food sovereignty and an additional threat: it is intended to usurp territories from indigenous, afro-descendant and peasant's communities, taking away their sovereign rights over their lands. This neo-colonial invasion process is already in place and in many cases through strong militarization and criminalization. Hence, REDD is not only a false solution for climate change but an immediate menace for traditional communities, and indeed society everywhere.

The commodification of nature and its "free-trading" is at the heart of the false solutions being negotiated in Cancun and imposed in each of our countries. That is why they will only create more problems, not real solutions. What is needed is for the industrialized countries of the North to fulfill their obligations under the Convention by deeply cutting their emissions of greenhouse gases and making the transition to non-capitalist, non-petroleum societies instead of speculating in carbon credits that will allow them to go on destroying nature and usurping atmospheric space while transferring their political and economic responsibilities to the South.

It is now time that those who caused these crises – Northern industrialized countries, international financial institutions, multinational corporations and elites both North and South – are held accountable for their gross and systematic crimes against humanity and nature and begin urgent reparations of their historical, ecological, climate, and social debts.

In this spirit, many of us took part and we support the agreements that emerged at the Cochabamba Peoples' Summit on Climate Change and the Rights of Mother Earth, as they reflect what we have been fighting for as popular movements.

We demand that reparations for ecological and climate debt include not only immediate measures to stop further harm by detaining and annulling those policies and projects that seek to advance and deepen their control and exploitation of nature, but also to restore to the peoples of the South the financial and technological resources they need to

deal with the current and future impacts and consequences of climate change and for building alternative, equitable, and sustainable societies.

Financial reparations for climate debt – climate finance – should not be in the form of loans or other debt creating instruments, nor come with political or economic conditionalities, nor be in the form of private investments. These would be in violation of the principles and purpose of reparations, adding to the oppression of the peoples of the South and the further undermining of our rights and the rights of nature, deepening capitalist exploitation and the colonization of atmospheric space.

Climate finance should be obligatory and additional to other financial reparations. Global and national channels of climate finance should be democratic and accountable, and their governance should be fully transparent and involve democratic representation from peoples of the South especially those most severely affected by the climate crisis. We also demand that there be equitable and just distribution of climate finance across countries and within countries.

The World Bank, private banks and other financial institutions such as the Asian Development Bank, the Inter-American Development Bank and the African Development Bank should have no role in climate finance. These institutions promote a “development” paradigm that is contrary to the wellbeing of our peoples and the planet and they share a large responsibility for the accumulation of illegitimate debt claims against the countries of the South. They continue even now, as they have for decades, to finance harmful projects including fossil fuel projects, megadams and others that exacerbate climate change. This must be stopped.

Furthermore, we call for the unconditional cancellation and repudiation of all debts claimed of the countries and peoples of the South by the governments of the North, global financial institutions and private banks, among other lenders, many of which have been generated as a result of these ecologically destructive projects and policies. This is a necessary step towards the attainment of climate justice and the reparation of the ecological, historical, and socio-economic debts due to the planet and the peoples of the South.

In order to confront these challenges we call for a deepening of unity among peoples’ and social movements throughout the global South. We must engage in a common effort that is rooted in our most vulnerable communities and that serves to strengthen resistance to the systematic expropriation we suffer.

This resistance must act in many levels, from local to global. Here in Cancun we have agreed to undertake a worldwide campaign to get the World Bank out of climate finance and the financing of climate disaster, denouncing the havoc it sponsors. We will coordinate activities that serve to monitor the financing and development of false solutions as well as the resistance to them and organize specific campaigns in consequence. We will also promote initiatives such Peoples' Tribunals on Ecological Debt and Climate Justice and diverse forms of popular consultation in order to promote public understanding and mobilization around the call for climate justice and to hold those responsible accountable for their crimes. We will also push for the continuation of the campaigns against illegitimate financial debts through various forms of struggle, including the call for comprehensive and participatory debt audits in Southern countries and campaigning against new, illegitimate, debt-financing for climate. Finally, we reject the current model of "development" and those that benefit from it while destroying the planet at the expenses of the lives of the vast majority of the world's population. We reaffirm that real alternatives do exist. Indigenous peoples and popular communities, women and peasants – who have always taken care of the planet and lived in harmony with nature, provide a number of examples of how to sustain relations that are not based on the notions of infinite growth, profit and resource extraction. Hence, we are here to put pressure on the delegates at the COP-16, but we know that hope really lies outside the conference premises: it belongs to us in the streets, cities, rural areas, and indigenous communities on the global South. Let's globalize the struggle! Let's globalize hope! No more Climate Debt! Reparations Now!

Cancun, Mexico, December 4, 2010.

III. Final Declaration of the People's Summit in Rio +20

Social and popular movements, trade unions, people, civil society organizations and environmentalists from around the world present at the Peoples' Summit in Rio +20 for Social and Environmental Justice, lived in the camps, the mass mobilization, in the debates, the construction of the convergences and alternatives, conscious that we are subjects of a different relationship between humans and humans and between humanity and nature, taking the urgent challenge of halting the next phase of restoration of capitalism and build through our struggles, new paradigms of society.

The People's Summit is the symbolic moment of a new cycle path in the global struggles that produces new convergence between women's movements, indigenous peoples, blacks, youths, farmers / peasants and the family, trabalhadores / as, traditional communities and peoples, Maroons, fighters for the right city, and religions around the world. The meetings, demonstrations and great march of Peoples were the moments of maximum expression of these convergences.

The multilateral financial institutions, the coalitions in the service of the financial system, as the G8/G20, corporate capture of the UN and most governments have demonstrated irresponsibility with the future of humanity and the planet and promoted the interests of corporations in the official conference. In contrast to this, the vitality and strength of demonstrations and discussions at the Summit of the Peoples strengthened our conviction that only the people organized and mobilized can rid the world of corporate control and financial capital.

Twenty years ago the Global Forum, also held in Flamengo Park, denounced the risks which humanity and nature ran with privatization and neoliberalism. Today we say that, besides confirming our analysis, there were significant setbacks in relation to human rights already recognized. The Rio +20 repeats the script failed false solutions advocated by the same actors who caused the global crisis. As this crisis deepens, more corporations move against the people's rights, democracy and nature, kidnapping the common property of mankind to save the financial-economic system.

The multiple voices and forces that converge around the Summit of the Peoples denounce the true structural cause of the global crisis, the capitalist system of patriarchal, racist and homophobic.

Transnational corporations continue to commit their crimes with the systematic violation of the rights of people and nature with impunity. Likewise, advance their interests

through militarization, criminalization of livelihoods of people and social movements promoting deterritorialization in the field and in the city.

Likewise denounce the historical environmental debt that affects mainly the oppressed peoples of the world, and it should be assumed by the highly industrialized countries, which at the end of the day, were the ones who caused the multiple crises we have today.

Capitalism also leads to loss of social control, democratic and communitarian them on natural resources and strategic services, which continue to be privatized, turning rights into commodities and limiting the access of people to goods and services necessary for survival.

The so-called “green economy” is one of the financial terms of the current phase of capitalism that also makes use of old and new mechanisms, such as deepening of the public-private debt, the super-stimulus to consumption, ownership and concentration of new technologies , carbon markets and biodiversity, land grabbing and land foreignization and public-private partnerships, among others.

PROPOSALS AND ABSTRACTS

The alternatives are in our people, our history, our customs, knowledge, practices and production systems, we must maintain, upgrade and achieve scale project as counter-hegemonic and transformative.

The defense of public spaces in cities with democratic governance and popular participation, cooperative and inclusive economy, food sovereignty, a new paradigm of production, distribution and consumption, the change of the energy matrix, are examples of real alternatives to the current system agro-industrial-urban.

The defense of the commons is guaranteed by a series of human rights and the nature, solidarity and respect for different worldviews and beliefs of peoples, for example, the defense of “Living Well” as a way to exist in harmony with nature, which presupposes a just transition to be built with workers / and the people.

We require a just transition which implies the expansion of the concept of work, recognition of women’s work and a balance between production and reproduction, so this is not an exclusive assignment of women. Still passes for freedom of organization and the right to collective bargaining, as well as the establishment of a broad network of social welfare and protection, understood as a human right as well as public policies that ensure decent work forms.

We claim feminism as a means of building equality, women's autonomy over their bodies and sexuality and the right to a life free of violence. Likewise we reaffirm the urgency of the distribution of wealth and income, combating racism and ethnocide, the guarantee of right to land and territory, the right to the city, the environment and water, education, culture, freedom of expression and democratization of the media.

The strengthening of diverse local economies and ensure the territorial rights of the community building the most vibrant economies. These local economies provide sustainable livelihoods local, community solidarity, vital components of ecosystem resilience. The diversity of nature and its associated cultural diversity is the foundation for a new paradigm of society.

People want to determine what and whom they are intended for common goods and energy, and take control of their democratic and popular production. A new energetic model is based on decentralized renewable energy and making energy for the population and not to corporations.

The convergence of social transformation requires action, joints, and schedules from the resistance against hegemonic and alternative to the capitalist system that are underway in every corner of the planet. The social processes accumulated by social organizations and movements that converged in the Peoples' Summit pointed to the following axes of struggle:

- Against the militarization of states and territories;
- Against the criminalization of social movements and organizations;
- Violence against women;
- Violence against the lesbian, gay, bisexual, transsexual and transgender people;
- Against large corporations;
- Against the imposition of unjust economic payment of debts and popular of these audits;
- To guarantee the right of peoples to land and territory urban and rural;
- For consultation and free, prior and informed consent, based on the principles of good faith and binding, according to ILO Convention 169;
- For the healthy food and food sovereignty, against pesticides and GMOs;
- For the guarantee of rights and conquest;
- For solidarity with the peoples and countries, especially those threatened by military coups or institutional, as is happening now in Paraguay;
- The sovereignty of the people in control of the commons against the attempts of commodification;

- By changing the matrix and current energy model;
- For the democratization of the media;
- In recognition of the historical social and ecological debt;
- For the construction of the WORLD DAY OF GENERAL STRIKE.

Let us return to our territories, regions and countries to build animated required to follow convergences fighting, resisting and advancing against the capitalist system and its old and renewed ways of reproduction.

Standing still struggling!

Rio de Janeiro, 15 to 22 June 2012.